

पू. सि. भ. आचार्य देव
श्रीमद् विजयप्रेमसूरीश्वरजी महाराज

कर्मग्रन्थविचारचारमुक्तो, राद्धान्तपारङ्गमी;
पद्यापद्यविधिप्रकाशनपटु-प्रद्योतनः सर्वशः ।
प्रयज्यागुणस्तरोहणगिरिः, मास्वयनीरोदधिः;
श्रीमत्प्रेमसूरीश्वरो विजयते विश्वे समग्रे श्रिया ॥१॥

શ્રી ગુરુપાદપદ્મેભ્યો નમઃ ।

આ દુરુદ્ધર ભવકૂપમાંથી શ્રી જિનોક્ત ચારિત્ર
રજ્જુ સમર્પી જેઓથીયે મુજ રંગનો ઉદ્ધાર કર્યો
છે, વિમલજ્ઞાનાલોક સમર્પી મુજ તમઃપ્રધાતીને
પ્રકાશમાં આપ્યો છે, આજ્ઞા-અમૃતનું સિંચન કરી
જે ઉપકારીયે મુજ ભય-મુમુર્ષુને દ્રઢ મુમુક્ષુ બના-
વ્યો છે, તે પરમ કરુણાનિધિ પૃથ્વિ ગુરુદેવ સિદ્ધાંત-
મહોદધિ તપોગચ્છગગનદિનમણિ-આચાર્ય-શ્રી
વિજયપ્રેમસૂરિમહારાજના ફરકમલમાં આ અવપદ્ધતિ
મૂકી મ્હારો આજીવન સેવકભાષ અક્ષરસ્થરૂપ
કરવાની કિંચિત્ તક લઉં છું—

તદન્તેવાસિ—જંઘવિજય

આ પુસ્તકમાં લીધેલા આધારો

અન્ય	કર્તા	પૃષ્ઠ
(૧) પર્વ તિથિ મર્યા સંગ્રહ	પં. શ્રી કલ્યાણવિજયજી	૩૫૧, ૨૩, ૮૩, ૮૭, ૮૬, ૬૬, ૧૧૨.
(૨) પ્રસોત્તર રત્નચિંતામણી	શ્રીક અનુપચંદ મલ્લકચંદ	૧૫.
(૩) પદ્યુપાધ્ય પર્વની તિથિઓ વિચાર અને સંવચ્છરીનો નિર્ણય	ક શ્રી દયાવિજયજી	૧૭૫, ૨૧, ૨૧, ૧૧૨.
(૪) સિદ્ધથક	આ. શ્રી આનંદસાગરજી	૨૧, ૨૩, ૧૮ ૩૦, ૩૩ થી ૪૫, ૪૬, ૮૧, ૮૭, ૮૮, ૧૦૨, ૧૧૧, ૧૧૨, ૧૧૬, ૧૨૨, ૧૨૩, ૧૨૪, ૧૨૬, ૧૩૧, ૧૪૨, ૧૪૪, ૧૪૬, ૧૬૧, ૧૬૩, ૧૬૪, ૧૬૬.
(૫) સાવત્સરિક સાહિત્ય-વિચાર	પં. શ્રી મનકવિજયજી	
(૬) " સાહિત્ય પુરાવા "	આ. શ્રી આનંદસાગરજી	૫૦ થી ૫૨ ૭૪ થી ૮૨, ૮૧, ૧૦૦, ૧૦૮
(૭) જ્ઞાન ધર્મ પ્રકાશ (માસિક)	શ્રી કુવરજી આણંદજી	૫૨ થી ૫૪.
(૮) વીરસાસન સાપ્તાહિક	શ્રી પ્રેમચંદ હઠીસંગ	૫૫ થી ૭૮
(૯) સાવત્સરિક પર્વતિથિ વિચારણા	મુ. શ્રી જનકવિજયજી	૮૪, ૮૫, ૧૨૩, ૧૨૪, ૧૨૭
(૧૦) સેનપ્રકાશ	આ. શ્રી વિજયસેનસુરિજી	૬૧, ૧૨૭, ૧૪૮, ૧૪૬, ૧૫૬, ૧૭૧.
(૧૧) આદ્યવિધિ	આ. શ્રી રત્નચંદ્રસુરિજી	૬૫, ૬૬, ૧૦૧, ૧૦૧.

પ્રા સ્તા વિ ઠ નિ વે દ ન

1

જિનભાષિત સત્ય તત્ત્વનો ચર્યાસપદ પ્રસંગે સમ્યગ્ પ્રકાશ કરવે એ પરમર્થિઓએ અપનાવેલી અત્યુત્તમ કર્તવ્ય સેવા છે. જૈન સમાજ માં છેલ્લાં કેટલાંક વર્ષોથી તિથિચર્યાનો પ્રશ્ન ડહોળાઈ રહ્યો છે બળ્યાત્માઓને કર્તવ્ય પંથ સમજી શકાય તે માટે અત્યાર સુધીમ તદ્વિષયક જે કેટલુંક સાહિત્ય બહાર પડ્યું છે, તેમાં આ પુસ્તક અનોખા બાત પાડનારું છે, એવો અમોને દૃઢ વિશ્વાસ છે.

પુસ્તિકાનું નામ “આરાધના વિષયક તિથિ સાહિત્ય દર્પણ” છે. તેના કર્તા પૂ. પ્રવચનપ્રબાવક આગમપ્રજ્ઞ મહામહોપાધ્યાય શ્રી જંબૂવિજયજી ગણિવર છે. તેઓઓએ આ પુસ્તક ચાર પ્રકરણમાં લખ્યું છે. તેનાં નામ અતુલ્ય ઇતિહાસ દર્શન, સ્વીકાર સામે વિરોધદર્શન, ‘શાસ્ત્રિય પુરાવા’ પોલ દર્શન, અને સિદ્ધાંત દર્શન છે. દરેક પ્રકરણમાં વિષય એવો સરસ, સુંદર અને સત્યાર અર્થવાર્તા આપે છે કે વાંચકોને તે મનનપૂર્વક વાંચવાની બલામધુ કયાં વિના અમો રહી શકતા નથી. આ ચાર પ્રકરણો ઉપરાંત અમે જે પરિશિષ્ટો પુસ્તકમાં દાખલ કરેલાં છે, તે પણ અવશ્ય ધ્યાન આપવા લાયક છે.

હાલમાં સમાજના કેટલાક બાઈબહેનોના મગજમાં એવો ખ્યાલ રમે છે કે—‘આપણામાં પર્વતિથિની ક્ષયવૃદ્ધિ ધાય નહિ અને મનાય નહિ,’ પણ તે એક ભ્રાંતિભાત્ર છે. એકને બદલે બીજી તિથિની ક્ષય-વૃદ્ધિ કરી નાખવાની રહી અસલ નથી, પરંતુ શ્રીપૂજ્યોની જોડુકમીના વખતની છે, તે આ પુસ્તકના પહેલા પ્રકરણમાં શ્રી ‘પર્વતિથિ ચર્યા સંગ્રહ’ નામના ગ્રન્થના આધારે પૂ. લેખકશ્રી મહાત્માએ આપણને સ્થાપિત સમજાવેલ છે. બીજા પ્રકરણમાં શ્રી સાગરાનન્દસૂરિજીએ ક્ષયવૃદ્ધિના સ્વીકારપૂર્વક ક્ષયમાં પૂર્વતિથિમાં આરાધના અને વૃદ્ધિમાં ઉત્તરતિથિએ આરાધના સ્વીકારેલી હોવા છતાં તેનાથી વિરુદ્ધ વર્તે છે, તે તેઓશ્રીના સિદ્ધમંદોના આધારથી જ બતાવવામાં આવ્યું છે. આ. શ્રી સાગરાનન્દજીએ અને આ. શ્રી વિજયનીતિસૂરિજીએ કાઢેલાં ‘શાસ્ત્રિય પુરાવા’ તથા ‘મત મત્રક પાનાં’ અવિશ્વસનીય છે, તે ત્રીજા

પ્રકરણમાં 'રત્નસંચયા'દિ શાસ્ત્રોની માક્ષીપૂર્વક શ્રી 'વીરશાસન' પત્ર કરેલી "મનનીય સમીક્ષા"ના આધારે દેખાડેલું છે. ચોથા પ્રકરણમાં ઉદ્યતિત્થાદિ પ્રમાણુ માનવાનો તથા પુનમની ક્ષયવૃદ્ધિએ ચોમાસી છઠ્ઠ તેરસ ચૌદસ આદિએ કરવાનો સિદ્ધાંત શ્રી શાન્દવિધિ, સેનપ્રશ્ન, હીરપ્રશ્ન, તત્ત્વતરંગિણી, પ્રવચનપરીક્ષા, પ્રમુખ મૂલ્યમન્થોના આધારે સામિત જણાવેલો છે.

'પૂ. આ. શ્રી આનંદવિમનસુરિણએ બે પુનમોની બે તેરસો કરી હતી' એમ આને આ શ્રી સાગરાનન્દસુરિણ તરફથી કહેવાય છે, પણ તે વાત ખોટી છે, કારણ કે તેમણે પોતે જ પોતાના દશમા બોલમાં તિથિ વૃદ્ધિ કબૂલ રાખેલી છે, એવો આધાર આ ચોપડીના પૃ ૮૫ માં આપેલો છે. પુનમ અમાસની ક્ષયવૃદ્ધિએ તેરસની ક્ષયવૃદ્ધિ માનવામાં એક પણ સમીન શાસ્ત્રિય પુરાવો નથી. ત્યારે તે નહિ માનવામાં જોઈએ તેટલા છે, તે માટે વાચો આ ચોપડીનું પ્રકરણ ૪ થી પુનમ અમાસની ક્ષયવૃદ્ધિએ તેરસની ક્ષયવૃદ્ધિ કરવાના ટેકામાં આને જે ગાથાઓ શાસ્ત્રપ્રમાણુ તરીકે આગવ ધરવામાં આવે છે તે કોઈ મૂલ્ય અન્યમાં નથી, અને પુનમે પાંખી મતવાલાઓની પ્રક્ષિપ્ત થયેલી છે, એમ શ્રી સાગરાનન્દજી પણ કહે છે. તેનો આધાર પણ આ પુસ્તકના પૃ ૮૭ માં આપેલો છે ક્ષયે પૂર્વાં નો અર્થ કાઢને બદલે કાઢતો ક્ષય કે વૃદ્ધિ કરી નાખવાનો નથી થતો, પરંતુ 'તિથિનો ક્ષય હોય ત્યારે તેની આરાધના પહેલી તિથિમાં કરવી અને વૃદ્ધિ હોય ત્યારે તેની આરાધના ઉત્તર-તિથિમાં કરવી' એ જ થાય છે તેના આ અન્યમાં આપેલા અનેક આધારો પૈકી પૃ ૧૦૦ માં 'શ્રી જૈન સિદ્ધાંત સમાચારી' નો એક આપેલો આધાર પણ આપણુ વિશેષ લક્ષ્ય બેચે તેવો છે એટલા માટે કે તે વિદ્યમાન વયોવૃદ્ધ પ્રવર્તકજી મહારાજશ્રી કાન્તિ-વિજયજી અને સ્વર્ગત દક્ષિણવિહારી મુનિ મહારાજશ્રી અમરવિજયજી જેવા પૂ. આ. શ્રી વિજયનન્દસૂરીશ્વરજીના સુવિશાળ સંઘાડાના અમગલ્ય મહાત્માઓ બોલે છે. અમે હિમેદ રાખીએ છીએ કે આ. મહારાજશ્રી વિજયવલ્લભસુરિજી અને

તેમની સાથેના બીજા મુનિમહારાજઓ આ પ્રમાણ ઉપર ધ્યાન આપશે. આ. શ્રી વિજયનીતિસૂરિજીએ પણ એ જ અર્થ માન્ય કરેલો છે. તે પરિશિષ્ટ નં. ૨ જોવાથી જણાશે. શ્રી સાગરજી મહારાજે પણ એવો જ અર્થ કરેલો છે, તેના આધારે પૃ. ૩૦, ૪૧, ૧૦૦, ૧૧૧, વિગેરેમાં આપેલા છે. મઘપિ તેઓ પુનઃ અમાસના પૌષધ તપ નિયમ બિડી જવાનો આપણને ખૂબ ડર બતાવે છે, તથાપિ હૃષ્પધરના છઠ્ઠેના ખુલાસો આપતાં તેઓશ્રીએ શુદ્ધ અમાસ પર્વ-તિથિને આધાવારમાં લીધી છે, તેમ લઈને તેઓએ તે પર્વતિથિના પૌષધ તપ નિયમને સ્પષ્ટ રીતે જતા જ કર્યા છે. તેના આધારે પણ પૃ. ૩૬ તથા પૃ. ૧૪૭ માં આપેલા છે. પુનઃ અમાસ માટે પૌષધ વિગેરેનો અવશ્ય નિયમ તથા પ્રાયશ્ચિત્ત નથી તેનો આધાર પૃ. ૧૨૦ માં છે. ક્ષીણ તિથિમાં પૂર્વતિથિનો સૂચોદય ચાલી શકે છે અને વૃદ્ધિ તિથિમાં પહેલી તિથિ નપુંસક છતાં સર્વથા નાબૂદ કરી શકાતી નથી એમ બતાવતા શ્રી પ્રવચનપરીક્ષાના અને સિદ્ધચક્રના પણ આધારે આ પુસ્તકના પૃ. ૧૩૬ માં આપેલા છે, તે ક્ષયવૃદ્ધિ કાયમ રાખવા માટે અતિશય ધ્યાન ખેંચનારા છે. જૈન સમાજના આગેવાન આચાર્યાદિ મુનિરાજો જો આ સર્વ વસ્તુ ઉપર બરાબર સ્પષ્ટ આપે તો, અમને ખાતરી છે કે, આજે ચાલતો તિથિ મતભેદ સહેજમાં નિવારી શકાય તેવો છે.

આ. શ્રી વિજયનીતિસૂરિજીએ ઉદયતિથિ પ્રમાણ માનેલી છે. મુનિ મહારાજ શ્રી દર્શનવિજયજીએ પણ ક્ષીણ અને વૃદ્ધ તિથિનાં લક્ષણો આપી તેવી ન હોય તેને ઉદય તિથિ તરીકે માન્ય રાખી છે, તેના પણ આધારે આ ગ્રન્થના પૃ. ૨૬ તથા પૃ. ૧૬૯ માં આપેલા છે. સં. ૧૬૯૭ માં કારતક સુદ ૧૪ શુક્રવારે ૫૬ વડી ૧૦ પણ છે. તેનો તો ક્ષય પણ નથી કે વૃદ્ધિ પણ નથી. અમે છઠ્ઠીએ છીએ કે ઉદય તિથિના સિદ્ધાંતને માન્ય રાખનારા આ અને અન્ય મુનિવરો ચોથ ચૌદશ જેવી ઉદય તિથિઓને વિરાધવાના મહાપાપમાંથી સમાજને હજી પણ ઉગારી લેવાનો મહદ્ ઉપકાર કરે.

શ્રી 'નૈન ધર્મ પ્રકાશ' આસિકમાં ગયા ચૈત્ર માસમાં શાસ્ત્રિય પુરાવાઓની બનાવટની નકલ કરતું આ. શ્રી વિજયનીતિસૂરિજીનું એક પાતું નોંધપૂર્વક છાપવામાં આવ્યું હતું. એ પાનાને બ્યારે તેઓ 'પ્રાચીન' અને 'ઉપયોગી' જણાવે છે ત્યારે સખેદ લખ્યું પડે છે કે તેઓ પોતાનું લખેલું પોતે બૂલી ગયા છે. સં. ૧૯૮૫ માં પ્રગટ થયેલ 'રત્ન સંચય પ્રકરણ'ની પ્રસ્તાવનામાં શેઠ કુંવરજી આશુંદજીએ પોતે જ પોતાની સહીથી લખ્યું છે કે—

“૨૮૦ થી ૨૮૮ સુધી ૯ ગાથાઓ વિધિપક્ષની માન્યતાની છે. તથા તે સિવાય બીજે કેટલેક સ્થલે ઠાંઠક વિચાર-લેહ જણાયો છે.”

કુંવરજીબાઈએ સદર પાનામાં જો જોયું હોત તો તેમને માલૂમ પડત કે તેમાં એવી ગાથાઓ દાખલ થયેલી છે કે જે ગાથાઓને પોતે વિધિપક્ષની માન્યતાની જણાવેલી છે. એવા આધારોવાળા પાનાને કે પુરાવાને શાસ્ત્રિય, કિંવા પ્રાચીન, કે ઉપયોગી તરીકે જણાવી સમાજને જાણે રસતે દોરવાનું સાદસ કેમ જ કરી શકાય ?

સમાજમાં આટલા વિદ્વાન આચાર્યો વિગેરે છે, અને આવા એક અમનું નિરાકરણ કેમ નહિ લાવી શકાતું હોય ? વાંચકોને આવો પ્રશ્ન ઉદ્દશે, અમને જણાવતાં કુઃખ થાય છે કે એ નહિ થવામાં એક તો 'પક્ષાપક્ષીતું વાતાવરણ જવાબદાર છે, અને બીજું ધણા આચાર્યોંદિ પૂ. મુનિવરોએ તથા આગેવાન ગૃહસ્થોએ અસલ શ્રી તત્ત્વતર્કિણી કે તેનો અનુવાદ વિગેરે સાહિત્ય ઘણું વાસ્તવિક વાંચવાની તરદી લીધેલી હોતી નથી, એ જ કારણ છે. અમે તેઓને સાદર વિનંતિ કરીએ છીએ કે— 'આપ આ પુસ્તક નિષ્પક્ષપાત દષ્ટિથી વાંચો, અવશ્ય વાંચો, વિચાર કરી હૃદયમાં ઉતારો, અને સનાતન શ્રી તપગચ્છ સમાચારીની અખંડિતતા અખાધિત રાખતી એકસાંપી સાધી સમાજનું શ્રેય થાય તેમ કરો.' ”

આ પુસ્તકમાં પૂ. ઉપાધ્યાયજી મદારાજે જે જે લખ્યું છે તે તે મૂળ અન્યકારીનું લખેલું લખ્યું છે, તે આ મન્યમાં મદલ કરેલા આધારો-

ની સૂચિ ને આ માથે અમે દાખલ કરેલી છે તે જોવાથી વાંચકો-
ને માલુમ પડશે. એકદર, અન્યર્થા ઘણા ઉપયોગી અને તદ્વરપર્યો
એવા ૮૦ વિષયો વિદ્વાન અન્યકાર મહર્ષિની કૃપા કૃતમયી સત્તાવાર
શાસ્ત્રપ્રમાણોપૂર્વક છણાયેલા છે, તે આમલ આપવામાં આવેલો
વિષયાનુક્રમ જોવાથી પણ આપણને સમજાશે. અન્યની ગુંથણી એવી
સરસ કરેલી છે કે વાંચકોને પુસ્તક હાથમાં લીધા પછી જુકવું મન છે
નહિ. પૂ. શ્રેષ્ઠકર્ત્રી, આવો અર્ચરપદ વિષય કોષ પણ કટાક્ષ વિના
સપૂર્ણ મધ્યસ્થભાવથી સૌમ્ય ભાષામાં સરલ રીતિએ આ અન્યર્થા
ને પીરસી ચકા છે તે તેઓકીની સપ્રમીસૈથી દરકોષ વાંચકને માન
ઉપજાવનારી છે. આ પુસ્તકનું વાચન મનન વર્તમાન તિથિચર્ચાના
રહસ્યથી તદ્દન અગ્ર મનુષ્યને પણ સુગત જનાવી શકે તેવું છે. આ
પુસ્તકનું નામ ‘...દર્પણ’ રાખવામાં આવ્યું છે તે વારતવિક જ છે.
દર્પણ જેમ નિષ્પક્ષપાતપણે વસ્તુ જેવી હોય તેવી દેખાડે છે, તેમ આ
અન્ય પણ નિષ્પક્ષપાતપણે જ તિથિચર્ચાના સાહિત્યનું આપણને
દેવ્ય યથાર્થિત દર્શન કરાવે છે. સત્યની ગ્રાહક મનોવૃત્તિવાળાઓને
એમાંથી નુકસાનીની કરવાનું કશું નહિ મળે, કિન્તુ મદલું કરવાનું જ
મળશે, એ નિઃમદિહ છે. પૂ. શ્રી ગુરમદારાજે આ પૂર્વે શ્રી ‘પૂર્વ-
તિથિ પ્રકાશ’ નામનો શ્રી તત્ત્વતરંગિણી સદીક અન્યનો વિશિષ્ટ
વિવેચનાત્મક અનુવાદ લખીને મમાજ ઉપર ઉપકાર કર્યો હતો. તેઓ-
કીનો આ દ્વિતીય ઉપકાર થાય છે. અને અમારો સરધાને તે પણ
પ્રકાશિત કરવાનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, તે અમે સદ્ભાગ્ય માનીએ છીએ.

આ પરમાર્થના પ્રુષ્ઠકાર્યમાં દ્વ્યસહાય કરનારાઓનો અમે
આભાર માનીએ છીએ. સાહિત્યપ્રેમીઓને આ સત્યના કિરણમાં
પ્રસદોપાદિથી કોષ અશુદ્ધિ ગ્હી હોય તો તે દાનતપ્ય ગણી અન્યને
અપનાવવા માટે વિનંતિ કરતા અમે અદિં વિરમીએ છીએ.

તા. ૨૩-૧૦-૪૦

}

શ્રી. મંથ સેવક

શાહ ખુમચંદ પાનાચંદ
મા. મં. મુ. મા. મં. મુ. દલોધ.

વિષય સૂચિ

વિષયો	પૃષ્ઠાંક	વિષયો	પૃષ્ઠાંક
૧. અર્પણ પત્રિકા.	૩	આધારો	૪
૨. આ પુસ્તકમાં લીધેલા		૩. પ્રાસ્તાવિક નિવેદન.	૬
૪. પ્રકરણ ૧ છંદ : ઇતિહાસદર્શન		૫. ૧ થી ૨૪	
૧. વાંચકગણને.	૧	૧૧. " શ્રી ધરણે દ્રસરિજનું હેન્ડ- બીલ "	૧૨
૨. એ અંધેર જમાનો	૨	૧૨. "સં. ૧૯૩૫ની સાલની ચર્ચા" ૧૩	
૩. " સં. ૧૮૬૬નું સમાધાન "	૩	૧૩. સંવત ૧૯૫૨	૧૫
૪. " ઉપરના સમાધાનથી વિરદ્ધ ત્રયોદશી વૃદ્ધિની હિમાયત "	૪	૧૪. પૂ. આ. શ્રી વિજયનાનન્દસુરિ- નો પત્ર	૧૫
૫. " ત્રયોદશી ક્ષયનો પ્રતિવાદ "	૪	૧૫. પુરુષણ પર્વની તિથિવિચાર- નો ઉત્તારો.	૧૭
૬. " જૈન દીપણમાં પર્વતિયિની હાનિવૃદ્ધિ "	૫	૧૬. પં. શ્રી અંબીરવિજયજનો પત્ર	૧૮
૭. " શ્રી પૂજ્યોની કલ્પિત પરં- પરાઓ "	૬	૧૭. શ્રી વિજયરાજેન્દ્રસુરિનો પત્ર	૨૦
૮. " વીસમી સતાબ્દિ-સત્તાના કિલ્લા છુટવા લાગ્યા "	૭	૧૮. આ. શ્રી આનન્દસાં ના શબ્દોમાં શ્રી સંઘનું અપમાન	૨૧
૯. " સંવત ૧૯૨૬ ની સાલની હેન્ડબીલખાણ "	૮	૧૯. સં. ૧૯૬૨-૬૩	૨૨
૧૦. " શ્રી શાન્તિસાગરનું હેન્ડ- બીલ "	૯	૨૦. આ. શ્રી વિજયનેભિસુરિજની ખટપટ	૨૩
૫. પ્રકરણ ૨ છંદ : સ્વીકાર સામે વિરોધ દર્શન ૫. ૨૫ થી ૪૭			
૨૧. ત્રણમાં મતભેદ	૨૫	૨૩. આ. શ્રી સાગરાનન્દજનો પ્રતિવાદનોમાં વિરોધ.	
૨૨. આ. શ્રી વિજયનીતિસુરિ- જનો પ્રતિવાદનોમાં વિરોધ.	૨૬	૨૮ થી ૪૫	

વિષયો	પૃષ્ઠાંક	વિષયો	પૃષ્ઠાંક
૨૪. ક્ષયવૃદ્ધિનો સ્વીકાર-૨.	૨૮	૩૩. છઠ્ઠો ચોખાસી દિવસને અંગે	
૨૫. મેપૂર્ણ ભોગવટાનો સ્વીકાર-૨.૨૬		જ હોવાનો સ્વીકાર-૧૦. ૩૮	
૨૬. ચોથ અવધિનો સ્વીકાર-૩	૩૩	૩૪. ક્ષીણ વૃદ્ધિતિથિમાં ભેગી તથા	
૨૭. ચોથ ચૌદસ પત્રો નહિ, તેનો		પહેલી બીજના કરાતા બ્યવ-	
સ્વીકાર-૪.	૩૪	હારનો સ્વીકાર-૧૧.	
૨૮. ચતુર્દશીની પ્રધાનતાનો સ્વી-		૩૫. ક્ષયે પૂર્વા વાક્યનો પૂર્વતિથિ	
કાર-૫.	૩૪	વિગેરેમાં આરાધના અર્થનો	
૨૯. શિયિતાચારીઓના આવર-		સ્વીકાર-૧૨.	
ણને પરંપરા તરીકે અમાન્ય		૩૬. ચૌદસ પુનમની ભેગી આ-	
કરવાનો સ્વીકાર-૬.	૩૫	રાધનાનો સ્વીકાર-૧૩. ૧	
૩૦. બે ચૌદસ બે અમાવાસ્યા		૩૭. પોષધ જુદા કરાય તેનો	
આદિનો સ્વીકાર-૭.	૩૬	સ્વીકાર-૧૪. ૧	
૩૧. ક્ષયે પૂર્વાનો નિયમ કલ્પા-		૩૮. લૌકિક દીપણનો સ્વી-૧૫ ૧	
ણકાદિ તિથિ માટે પણ		૩૯. ઉદય સમાપ્તિ કે સમાપ્તિ	
હોવાનો સ્વીકાર-૮.	૩૭	રદિન તિથિ ન મનાય તેનો	
૩૨. સં. ૧૮૬૯નો નિયમ અ-		સ્વીકાર-૧૬. ૧	
ચાલિય હોવાનો સ્વીકાર-૯. ૩૮		૪૦. શાસ્ત્રીય સંવત્સર સ્વીકાર-૧૭. ૪	

૬. પ્રકરણ ૬ જી: “શાસ્ત્રીય પુરાવા” પોલ દર્શન ૫.૪૮ થી ૬૨

૪૧. સંપાદક કે કર્તાના નામ		૪૪. ‘શાસ્ત્રીય પુરાવાઓ’ની અ-	
વિનાની ચોપડી	૪૮	પ્રમાણિકતા પૂરવાર કરતી	
૪૨. અપ્રમાણિક માધ્યમોનો સંપદ ૫૦		કેટલીક વધુ વિચારણા	૭
૪૩. ‘શાસ્ત્રીય પુરાવાઓ’ની અપ્ર-		૪૫. ૧૫૬૩-૭૭	૮
માણિકતા પૂરવાર કરતી		૪૬. આ. શી. આખંડવિમલમુરિ-	
(વીગશાસ્ત્રન પત્રની) મનનીય		છએ તિથિ રદિ કળ્પ	
મમીક્ષા	૫૫ થી ૭૮	ગમ્પાનો પુરાવો	૮૧

વિષયો

પૃષ્ઠાંક

વિષયો

પૃષ્ઠાંક

બુદ્ધ શ્રી સાગરજી મ. આવા પાનાં અને પુરાવાઓ માટે શું કહે છે ?	૮૫	૪૯. સં. ૧૮૭૦નું જૈન પંચાંગ ૮૯ ૫૦. 'એવા પુરાવાઓ' નહિ માનવાનું શ્રીસેનચરિત્રમું ફરમાન	૯૦
પ્રક્ષિપ્ત ગાથાઓ માટે શ્રી સાગરજીનો ઇકરાર	૮૭		

૭. પ્રકરણ ૪ ધુઃ સિદ્ધાંતદર્શન

પૃ. ૯૩ થી ૧૭૩

હૃદય તિથિનું પ્રમાણ-૧	૯૩	૫૯. બેગી તિથિઓના સ્વીકારનું પ્રમાણ-૯.	૧૧૧
હૃદય હોય ત્યારે પૂર્વ તિથિમાં આરાધના કરવાનું પ્રમાણ-૨	૯૬	૬૦. બેગી ચત્રી જે પરંતિથિઓ- ની એક જ દિવસે આરા- ધના કરવાનું પ્રમાણ-૧૦. ૧૧૭	
પ્રથમા વિભક્ત્યન્તનો સપ્તમી વિભક્ત્યન્ત અર્થ થઈ શકવાનું પ્રમાણ-૩	૯૮	૬૧. પદ્યપ્રમાણ વિશે શંકા સ- માધાન A.	૧૧૫
શુદ્ધિ હોય ત્યારે તિથિએ આરાધના કરવાનું પ્રમાણ-૪	૧૦૧	૬૨. તપ વિગેરે જુદો કરી શકાય છતાં તિથિ જુદી ન કરાય તેનું પ્રમાણ-૧૧.	૧૧૭
ઉપરોક્ત અર્થોને પુષ્ટ કરણ પ્રમાણ-૫.	૧૦૩	૬૩. પોષધ-પ્રાયશ્ચિત્તને હનનું પ્રમાણ-૧૨.	૧૨૦
હૃદય તિથિ હોય ત્યારે પૂર્વ- તિથિના પણ કરી શકાતા વ્યવહારનું પ્રમાણ-૬.	૧૦૪	૬૪. શંકા સમાધાન B.	૧૨૩
એક જ દિવસે જે તિથિઓ- ના અસ્તિત્વનું પ્રમાણ-૭.	૧૦૮	૬૫. તત્ત્વતર્કજિણી શા માટે ? C.	૧૨૬
શ્રી સાગરાનન્દજી પણ આ વાત સ્વીકારે છે તેનું પ્રમાણ-૮.	૧૧૦	૬૬. શુદ્ધિમાં પડેલી બીજી તિથિના કરાતા વ્યવહારનું પ્રમાણ- ૧૩.	૧૨૭
		૬૭. અભિવર્ધિત માસની માફક તિથિ માટે પણ પ્રમાણ-૧૪	૧૨૯

વિષય	પૃષ્ઠાંક	વિષય	પૃષ્ઠાંક
૬૮. વૃદ્ધિમાં પ્રથમ તિથિની ત્યા- ગ્યતાનું પ્રમાણ-૧૫	૧૩૩	૭૪. ચોથ ચૌદસથી પાંચમ પુન- મની અપ્રધાનતાનું પ્રમાણ- ૨૧	
૬૯. ક્ષયવૃદ્ધિ કાલમ રાખવાનું પ્રમાણ-૧૬.	૧૩૭	૭૫. છઠ્ઠામાં પુનમની અનિયમિત- તાનું પ્રમાણ-૨૨	
૭૦. અંપૂર્ણ ચતા તિથિભોગને દિવસે જ તિથિ ખાનવાનું પ્રમાણ-૧૭	૧૪૪	૭૬. સં. ૧૮૯૭માં કાર્તિક સુદ પુનમો બે હોવાનું પ્રમાણ- ૨૩	
૭૧. વૃદ્ધિમાં પહેલો તિથિ આધા- વારમાયે લેવાય તેનું પ્રમાણ-૧૮	૧૪૫	૭૭. છટ આદિ ચંકા સમ- ધાન. D.	
૭૨. ચૌદસચોથની ચોખાસી સંવ- ત્સરીનું પ્રમાણ-૧૯	૧૪૭	૭૮. સપ્તસરી પછી ૭૦ દિવસે ચોખાસીનું પ્રમાણ-૨૪ ૧	
૭૩. પૂર્ણિમા ચોખાસી અઢાધ- માંથી બાતલ હોવાનું પ્રમા- ણ-૨૦	૧૪૯	૭૯. ચોથ ચૌદસનું કાર્ત ચોથ ચૌદમે જ થાય તેનું પ્રમાણ-૨૫	
		૮૦. ઉપમંસાર E	

૮. પરિશિષ્ટ ૧ સં.

૪. ૧૭૪ થી ૧૯૭

I મલવી ધરના ધ

દે. રા વાઢીભાલ યુનીલાલ ૧૭૪

II પાસીતણાનો પત્ર-અવલ

III પન્થિામ

૯. પરિશિષ્ટ ૨ ભુ.

૪. ૧૯૧ થી ૧૯૭

I મ શ્રી ગવેરસામનું દે-
બીલ ૧૯૧

II આ. શ્રી વિ-તપનીતિમુદ્રિ-
તે ૧૮૮૯માં વ્યવેગનો.

अर्हते श्रीसिद्धगिरिमुकुटमाणिक्याय नमः ।

अनन्तलब्धिनिधानानुयोगभृच्छ्री-
गौतमगणेशाय नमः

परमगुरुश्रीतपोगच्छगगनदिनमणि-आचार्यप्रवर-
श्री विजयदानसूरिशेखरपट्टप्रभाकराचार्यपुङ्गव-
श्रीविजयप्रेमसूरिवराय नमः ।

ॐ ऐं नमः

सत्यनुं किरण (४)

आराधना विषयक
तिथि साहित्य दर्पण

प्रकरण १ छं.

ई ति हा स ढ र्श न.

देवाभत्वा गुरुन्स्मृत्वा, विज्ञानां स्मृतिहेतवे ।

सामाचार्यनुसारेण, कुर्वेऽहं तिथिदर्पणम् ॥ १ ॥

वांयकगणने—

सौ केधने अटहुं विदित छे के धर्मप्रेमी जैन

સમાજમા શાસ્ત્રિય પદ્ધતિ અનુમાર પર્વતિથિ આરાધન કરવાનું હિલ્લ આજે પણ જોઈ શકાય છે ‘પર્વતિથિનું પર્વ દિવસે જ આરાધન’ કરવાનું તત્ત્વ શાસ્ત્રથી, વ્યવહારથી અને સુક્તિથી જો કોઈએ પણ અધાવધિ સાચવી રાખ્યું હોય તો તે એક શ્રી વડ તપાગચ્છ છે મૂળ ચીવા ઉપર ધૂળ ફરી વળતા ઘણી વખત જેમ અને છે તેમ પૂ આ. શ્રી વિજયહીરસૂરિજી, શ્રી વિજયસેનસૂરિજી આદિ આચાર્યો મુખી અવિચ્છિન્ન જળવાઈ રહેવી પરંપરા ઉપર પાછલના શ્રીપૂજ્યોના જમાનામા કેટલીક ધૂળ ફગી વળવાથી વર્તમાનમા કેટલાક આચાર્યો જુદા ચીવા પાડી બેઠા છે પર્વતિથિનું વિરાધન થાય કે સ્વસ્થમાચારીનું ખૂન થઈ પરસમાચારીનું પોષણ થાય તેનું તેઓને કંઈ નથી એથી બદ્રિક સમાજ ઘણું મુઝાય છે અને અસલ શાસ્ત્રિય પરંપરા જાણવા તથા આચરવા માગે છે તેઓને માટે અમારા આ પ્રયાસ છે.

એ અંધેર જમાનો—

જૈન સમાજમા આજે અગુક વર્ગ પર્વતિથિની હાનિવૃદ્ધિ ન કરવાનો આગ્રહ સેવે છે જેના મોવડી આ શ્રી આનન્દસાગરજી છે તેઓથી ધર્મસાગરજીના નામે એ માન્યતાનું પોષણ કરે છે. ખરું જોતા શ્રી ધર્મસાગરજીના સમયમા એવું કાંઈ હતું

જ નહિ. તેઓશ્રી પોતાના ગ્રન્થોમાં એ માન્યતાની ગંધ સરખી જણાવતા નથી. ત્યારે એ માન્યતા આવી ક્યાંથી? એનો જવાબ પં. શ્રી કલ્યાણવિજયભુ “પર્વ-તિથિ ચર્યાસંગ્રહ” પૃ. ૨૫ માં નીચે પ્રમાણે આપે છે—

“આમણાસમાં શતાબ્દોમાં તિથિવિષયક પૂર્વ માન્યતામાં મતભેદ ઊભા થવા માંડ્યા હતા, જેનું મુખ્ય કારણ દેવસૂરિ અને આનન્દસૂરિ ગચ્છની ખટપટ હતી. અને કેટલેક અંશે તત્કાલિન ગાદીપતિ શ્રીપૂજ્યોની આઠાએ પણ તેમાં સહકાર આપ્યો હતો. આનન્દસૂરિ ગચ્છના અનુયાયીઓનું મન્તવ્ય પૂર્ણિમાની વૃદ્ધિમાં પ્રતિપદાની વૃદ્ધિ કરવાનું હતું, અને પોતાની એ માન્યતાના ટેકામાં તેઓ “વ્રણોદ્દયવાં વિસ્મૃતૌ તુ પ્રતિવદ્યસીતિ” આ હીરગ્રન્થનું વાક્ય ટાંકતા હતા. બીજી તરફ તેમનો વિરોધી પણ જે ધણેભાએ દેવસૂરિ ગચ્છના યતિયોનો સમુદાય હતો, તે પૂર્ણિમાની વૃદ્ધિમાં ત્રયોદશીની વૃદ્ધિ કરવાનો આમકવાલો હતો. આ ખંચનાણુ પછી સં. ૧૮૬૯ માં સુરત મુકામે તેઓ વચ્ચે નીચે પ્રમાણે કામ-ચલાહિ સમાધાન થયું હતું.

“સનત ૧૮૬૯નું સમાધાન (પૃ. ૨૬-૨૭)

“શ્રી વિજયદેવસૂરિ આલુંદસૂરિ ગચ્છના નાયક તિખિત ક્યો. માસ દોઢ સુધી ધણા યાજ્ઞ જોઈને બેખ કયો છે. જે ૩૬ પળની ઉદ્યાતમક તિથિ માનવી. જે ત્રણ ચોમાસાની પુનમનો ક્ષય હોય તો મારસ તેરસ એકઠાં કરવાં. બીજા માસની પુનમનો ક્ષય હોવે તો પડવાનો ક્ષય કરવો. એ વિખિતથી કરે તે પંચનો ધર્મનો ગુનેગાર. જે ન કરે તે

એમ કરે. ઉપહું લખ્યું સહી. સાખ પંચ ગીતાર્યની છે. સહી થી સુરત બંદર મધ્યે મંવત ૧૮૬૯ વર્ષે જ્યેષ્ઠ વદ ૧૩ વાર ચનો. તપગચ્છના તેર બેસણા સમસ્ત લિખિત ॥ પં. ઉત્તમવિજય સુમતા સંતક ॥ ૫. રંમવિજય અમૃત સંતક ॥”

“ ઉપરનો દરાવ ખરેખર તપગચ્છના બેસણાનો કરેલો છે, એમ કહેવું ચુકેલ છે, કેમકે પ્રથમ તો આમાં બે મતિઓ સિવાય બીજા કોઇનું નામ નથી. બીજું આમાં પ્રમાણ તરીકે ઉદ્ધરેલી ગાથા શ્રી કુલમંડનસુરિજીના કોઈ ગ્રન્થમાં મળતી નથી. x x x

“ ઉપરના સમાધાનથી વિરુદ્ધ ત્રયોદશી

વૃદ્ધિની દિમાયત

“ અમારી પાસે “ વૃદ્ધાનિ-તિથિ પ્રશ્નોત્તર ” આવા શીર્ષકથી શરૂ થતાં ૪ લખેલાં પાનાં છે. આ ચર્ચા કોણે ક્યારે લખી છે તેનો તો પત્તો નથી, પરંતુ આમાં પૂર્વોક્ત સુરત મધ્યે થયેલ દરાવની અનુકૂળ દલીલતનો નિર્દેશ અને પૂનમની વૃદ્ધિમાં વેગસની વૃદ્ધિની દિમાયત દોવાથી આ ચર્ચા પૂર્વોક્ત ૧૮૬૯ ના દરાવ પછી લખાઈ છે, એ સમજાવ નિશ્ચિત છે. x x x

આ “તિથિવંદનવિચારમાં” પૂર્ણિમાના ક્ષયમાં તેરસના ક્ષયનો વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે. x x x

“ઉપરની ચર્ચાઓનો સાર એટલો જ છે કે જોગણીસમી શતાબ્દીના અન્તમાં તપાગચ્છની સમાચારીમાં પર્વતિથિ વિષયક મતભેદો ઉપરિચિત થવા માંડ્યા હતા. કોઈની માન્યતા પૂર્ણિમાની વૃદ્ધિ-હાનિમાં તેરસની વૃદ્ધિ-હાનિ કરવાની હતી. જ્યારે બીજાઓ આવી માન્યતાનું ખંડન કરતા હતા. આશ્ચર્ય તો એ છે કે એ ચર્ચા લેખોમાં કોઈ પણ લેખકે પોતાનું નામ જણાવ્યું નથી. તેથી આ લેખો પ્રમાણિક હોવાનો દાવો કરી શકે કે કેમ તે વાચકગણે સ્વયં વિચારી લેવાનું છે. વસ્તુતઃ એ ચર્ચાલેખો જે સમયમાં લખાયા તે સમય ગાઢ અંધકારમય હતો. ન્યા ગાદીપતિ આચાર્યો નામ માત્રના આચાર્યો રહી ગયા હતા. ગામેમાં દેનાયેલ મતિસમાજમાં ધણો ભાગ ક્રિયાહીન અને સૈદ્ધાન્તિક જ્ઞાન-હીન થઈને પતનાભિમુખ થઈ ગયો હતો. સંવિત્ સાધુઓ ક્ષયિત જ નજરે પડતા હતા. અને તેમણે ગાદીપતિ શ્રી-પૂજ્યો અને મતિઓની આગળ આવી ચર્ચાઓમાં તેમનું સ્થાન જ ન હતું. એ જ કારણ છે કે તિથિચર્ચાને અંગે સંવિત્ સાધુઓના હાથે લખાયેલ લેખો ઉપનબ્ધ થતા નથી. “જૈન ટીપણમાં પર્વતિથિની હાનિવૃદ્ધિ (૫ ૩૧)

“ ધણી વાર કહેવામાં આવે છે કે “ જૈન ટીપણમાં પર્વ-તિથિની હાનિવૃદ્ધિ થતી નથી,” પણ આમ શા આધારે કહેવાય છે, તે કહેનારા પોતે પણ ભાગ્યે જ જાણતા હાય છે. જે તેમનો અભિપ્રાય જૈન ગણિત પ્રમાણે બનતાં ટીપ-ણના મંત્રમાં છે તો તેઓ પ્રત્યક્ષ બૂલે છે. કેમકે

જૈન ગણિતના દીપણમાં પણ દિવસની હાનિવૃદ્ધિ તો માનેલી જ છે, જૈન સિદ્ધાન્તમાં જે “અતિરાત્ર” અને અઘમરાત્ર શબ્દો આવે છે, તે કાલની વૃદ્ધિ-હાનિના જ પર્ણોયો છે.

“ વક્ત્રી સંકડો વર્ણોયો જૈનોમાં લૌકિક દીપણને અનુસારે પર્વતિયિની આરાધના યામ છે, તો પછી જૈન દીપણના નામથી ચર્ચા જ શામળે કરાય છે તે સમજાતું નથી. જો જૈન પર્વોના ઉલ્લેખવાળાં લૌકિક દીપણને જ ‘જૈન દીપણાનું’ નામ અપાતું હોય તો વાત જુદી છે. પણ આવા જૈન દીપણમાં પણ પર્વતિયિની હાનિવૃદ્ધિ તો ધરાખર કરાતી જ હતી, એ નીચેના વિવેચનથી સમજાશે.—

“ અમ્હારી પાસે સં. ૧૮૭૦ ની સાતનું એક જૈન દીપણ છે કે જેમાં જૈન પર્વો લખેલાં છે, છતાં તેમાં પર્વતિયિની હાનિવૃદ્ધિ કાયમ રાખી છે. ઉદાહરણ તરીકે એ દીપણમાં સં. ૧૮૭૦ ના પર્વપણની અઘાદિ આવણ વદિ ૧૧ ના દિવસે બેસાડી છે. વદિ અમાવસનો ક્ષય કર્યો છે. અને બાદરવા સુદિ ૪ બે કરી છે. એ જ રીતે આસોજ સુદિ ૭ થી આલી બેસાડી છે. સુદિ આઠમની વૃદ્ધિ કરી છે. અને આસોજ સુદિ ૧૫ નો ક્ષય કર્યો છે. આથી એટલું તો નિશ્ચિત છે કે ‘જૈન દિપણમાં પર્વતિયિની હાનિવૃદ્ધિ ન થાય’ આવા પ્રકારની માન્યતા સં. ૧૮૭૦ પછી પ્રચલિત થઈ છે.

“ ઝીપૂજ્યોની કલ્પિત પરંપરાઓ (પૃ. ૩૨)

“ આપણે હવે જોઈ આવ્યા કે પર્વતિયિની હાનિવૃદ્ધિ ન થવા સંબંધી માન્યતાની ઉત્પત્તિ સં. ૧૮૭૦ પછીના

સમયમાં થઈ છે, કે જે સમય સાચીય જ્ઞાનની ખામીનો અને શ્રીપૂજ્યોની જોડકમીનો હતો. તે સમયે પણ કેટલાક વિદ્વાન સાધુઓ હતા, છતાં તેમનું આવી બાબતોમાં કંઈ પણ ચાલતું ન હતું, એટલું જ નહિ પણ કેટલીક વાર તે તેમના તેવા પરિગ્રહધારી આચાર્યોની સત્તાનો સ્વીકાર કરવો પડતો હતો. પં. શ્રી પદ્મવિજયજી, પં. શ્રી રૂપવિજયજી, પં. શ્રી વીરવિજયજી જેવા વિદ્વાન સંવેગી સાધુઓને પોતાના અન્યોમાં તાત્કાલિન ગચ્છના ગાદીપતિ શ્રીપૂજ્યોના ધર્મ-રાજ્યોનો સ્વીકાર કરવો પડ્યો છે, એ અમારા કથનની સત્યતાનો અત્યક્ષ પુરાવો છે.

“ XXX લગભગ વીસમી શતાબ્દીના પ્રથમ ચરણ સુધી ઉપરમુજબ સ્થિતિ હતી. એ સમય દરમિયાન આપણા ગચ્છમાં તિથિ વિષયક નિરાધાર શ્લોકો પણ પ્રચલિત થઈ, અને એક વાર ચાલ્યા પછી તે ચાલતી રહી, ‘ પૂનઃ અભાવસની હાનિવૃદ્ધિમાં તેરસની હાનિવૃદ્ધિ કરવી, પર્વતિથિની હાનિ-વૃદ્ધિ જ ન થાય, ’ આવી આવી હિટપટાંગ શ્લોકોની ઉત્પત્તિ ઉપર જણાવેલ શ્રીપૂજ્યોના સત્તાશાલમાં જ થયેલી છે, છતાં નવાઈ જેવું તો એ છે કે તે જ નિરાધાર શ્લોકોની પ્રામાણિકતા સિદ્ધ કરવા આજે અમારો અમુક ત્યાગી સાધુ-વર્ગ તનતોડ મહેનત કરી રહ્યો છે !

“ વીસમી શતાબ્દિ-સત્તાના કિલ્લા છુટવા લાગ્યા (પૃ.૩૩)

“ XXX ગાદીપતિયો જ્યારે નિર્મળાંદિતપણે પોતાનો સત્તાનો દેાર જમાવવા લાગ્યા અને અવિચારિત આજ્ઞાઓ પ્રચલિત કરવા લાગ્યા એટલે તત્કાલીન કેટલાક સંવેગી સાધુઓએ

તેમના હુકમો સામે પ્રુત્તો વિરોધ જાહેર કર્યો. આ વિરોધ-
દર્શક સાધુઓમાં શ્રી મુક્તિવિજયજી (મૂનચંદજી) મહારાજ
અને શ્રી જળહેરસાગરજી મહારાજનું નામ સર્વ પ્રથમ જણાવી
શકાય આ બધી હકીકત નીચે આપેલ હે-ડખીલખાજીના
વર્ણનથી ૨૫૪ સમજાશે—

“સંવત ૧૬૨૬ની સાલની હે-ડખીલખાજી(પૃ. ૩૩-૩૪-૩૫)

“સંવત ૧૬૨૮ ના બાદરવા શુદ્ધ એકમો બે હતી, તે
ઉપરથી તપાગચ્છની દેવસૂરિ શાખાના તત્કાલિન આચાર્યશ્રી
વિજયધરજેન્દ્રસૂરિજી x x x ઠેકઠેકાણે દેશાન્તરમાં રહેતા તપા-
ગચ્છના યતિયોને પત્ર લખીને એ વિષયમાં તેમની સંમતિ
મંગાવી. આ ઉપરથી હિલપુરના ચોમાસી યતિજીએ શ્રી-
પૂજ્યજીને લખ્યું કે ‘ પર્વપણમાં બે પડવા હોય તારે બે
તેરસો કરવી એવી આપણી પરંપરા છે ’ (૧) પોતાના કથનની
પ્રુષ્ટિમાં યતિજીએ જણાવ્યું કે ‘ શ્રી વિજયજિનેન્દ્રસૂરીશ્વરજી
વીરભગામ ચોમાસું રચ્યા તે વર્ષમાં બે પડવે હતી અને શ્રી
રાજનગરથી ૫. ૩૫વિજયજીએ કામગાંધી પુજાવનાં શ્રીજીએ
તેમને બે તેરસો કરવા જણાવ્યું હતું ’ એ પછી શ્રી ધરજેન્દ્ર
સૂરિજીએ મુંગચના ચોમાસી ૫. ૩૫સાગરજીની સંમતિ લઇને
ગામ ગામ અને નગર નગર તપાગચ્છના ઉપાગ્રયોમાં રહેતા
યતિયો અને સાધુઓ ઉપર પોતાનાં આદાપત્રો મોકલીને
જણાવ્યું કે—‘ આગામી પર્વપણમાં બે પડવા છે, તેને બંને
તમારે બે તેરસો કરવી. ’

“ x x x સં. ૧૬૨૬ માં ૫જી બાદરવા શુદ્ધ ૧ ની ૨દિ
હતી. અને આ વખતે ૫જી શ્રી ધરજેન્દ્રસૂરિજીએ એમને

બદલે બે તેરસો કરવાનું બહેર કરી દીધું હતું. પરિણામે તેમની માન્યતાના ખંડનમાં હેન્ડબીલો નિકળવા લાગ્યાં. એ હેન્ડબીલખાણમાં કાણ કાણ ઉતરેલ તેને ચોક્કસ પત્તો તો નથી, પણ શ્રી મુક્તિવિજયજી ગણિ (મૂળચંદ્ર મહારાજ) અને સામરગમ્હના તત્કાલિન વૃદ્ધ શ્રીપૂજ્ય શ્રી શાંતિસાગર-સૂરિજી, આ બેનાં નામે બાણવામાં આગ્યાં છે. x x x

“શ્રીશાન્તિસાગરજીનું હેન્ડબીલ (પૃ. ૩૫-૩૬-૩૭-૩૮)

“શ્રી શાન્તિસાગરસૂરિજીના હેન્ડબીલના પ્રારંભનો થોડોક ભાગ અક્ષરશઃ નીચે આપીએ છીએ. વાંચકગણુ જોશે કે વૃદ્ધ શ્રીપૂજ્યનું લખાણ કેટલું બધું મુક્તિપૂર્ણ અને સંયત ભાષામાં લખાયેલું છે.—

“સ્વસ્ત શ્રી પાર્શ્વજન પ્રણમ્ય, શ્રીમત્ ભદ્રારક શ્રી શાંતિ-સાગરસૂરીશ્વરજી આદેશાત્ લા. પં. વિમલસાગરજી.

તત્રશ્રી...જોગ લખવા કારણ એ છે જે આ વરસમાં બાહરવા શુદ્ધ ૧ બે છે, ને મધ સાલમાં દેવસુર ગમ્હના શ્રીજી વિજયધરજીંદ્રસૂરિ પાટણમાં ચોમાસું હતા. તે વખત તેમણે શ્રી અમદાવાદ કાગળ લખ્યો. તેમાં લખ્યું હતું કે બાહરવા શુદ્ધ ૧ બે છે. પણ તમારે શ્રાવણ વદ ૧૩ બે કરરી. તે કાગલ પંદુસણી લગભગ વખતમાં આવેલો કે કોઈ જગો ઉપર કાગળ લખી ન શકાય. તે કાગળ ઉપર અતરેના માણસોએ કાંઈ લક્ષ્ય ન રાખતા એમના ભરસા ઉપર કેટલાક માણસોએ શ્રાવણ વદ ૧૩ બે કરી. ને કેટલાક માણસોએ પંચાંગ જોતાં એ બીજીના કાગળ ઉપર ભરસો ન પડવાથી બાહરવા શુદ્ધ ૨ બે કરી હતી.

આ સાવમા પણ એ દેવસુરના શ્રીજીએ અમદાવાદના નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ હેમાભાઈ તથા તે સિવાય સઘના બીજા માણસોને બોલાવ્યા વિના પોતાના ઉપાસરામા રોજના માણસો આવતા જતા હશે તેમની વિદમાણે એકદમ આવડુ વદ ૧૩ બે ચુકર કરી એ વાત ઘણા બોઠાના સાબળવામા આવી. તેથી વિરમય પામ્યા કે આ અબ્બુગાદુ' ન કરવાનું કામ શું કર્યું કે ઉઠીયાત અઉદશ લોપી તેથી સઘના ઘણાક માણસો સાગરગચ્છના શ્રીજીસાહેબ શાંતિસાગરજી સાહેબને ઘણી મિનતિ કરી કે ગઈ સાલમા ઉપર પ્રમાણે એ તેરસોની ગડબડ ચાલી હતી ને હાન પણ તે વાતની ગડબડ ચાલે છે, ખાટે તે વિષે આપે શાસ્ત્ર પ્રમાણે નક્કી કરી આપવું જોઈએ વળી આપ ઘણા વધ' છે. ને ઘણા શાસ્ત્રો પણ જોવામા આવ્યા હશે, ખાટે એ જખત આપ સઘની વિદમાણે શાસ્ત્રથી નક્કી કરી આપો એવી રીતે સઘના ઘણા આગ્રહથી શ્રીજીસાહેબે પોતાના ઉપાસરામા શેઠ પ્રેમાભાઈ વિગેરે તથા તપગચ્છના તથા ખરતરગચ્છ તથા પાયચદ ગચ્છ વિગેરેના સઘના માણસો તથા તે ગ-છોના ચોમાસીઓ તે સરવેને વિદમાણુ સાગરગચ્છના શ્રીજી સાહેબે શાસ્ત્ર મુજબ ભાદરવા શુદ્ધ ૧ બે હતી તે શાસ્ત્ર પ્રમાણે કાયમ રાખી છે તે મુજબ સઘ તથા સઘના અધિપતિ વિગેરે કબૂલ રાખી છે

ઉપરની ભાદરવા શુદ્ધ ૧ બે ચુકરર ચયાની વાત દેવસુર ગચ્છના શ્રીજીએ સાબળા બે ચાર દિવસ સુધી વિચાર કરીને બીજા વાર પોતાના ઉપાસરામા પોતાના પક્ષના માણસો જુજની વિદમાણુ સાવણ વદ ૧૩ બે ચુકર કરીને પોતાના

પક્ષને મળતા ને ઉપાસરાઓ છે તે ચાર અપાસરાઓએ પોતાનું બોધું કળૂલ રહે, એવી ગુણતીઓ લખી કાગલ મોકલ્યા છે. પણ તે કાગલોમાં હીરપ્રભ વિગેરે ને અર્થો લખ્યા છે તે ગીતાર્થની સીલી પ્રમાણે નથી. ફક્ત પોતાનું બોધું મળૂર રહે એવો અર્થ કયો છે, તે કારણ અમે નીચે બતાવીએ છીએ.

૧. દેવસુર મરહના વરતમાનના શ્રીજી પોતાના કાગલમાં લખે છે કે વિન્નેજિનેન્દ્રસુરિજી ને વરસમાં વીરમગામ ચોમાસુ હતા તે સાલમાં રાજનમરના પં. ૩૫ વિન્નેજીને કાગળ લખ્યો કે આ વરસના પશુસણમાં બાદરવા શુદ્ધ ૧ બે છે, તેની તમે સાવધુ વદ ૧૩ બે કરજો. એવી રીતના કાગલ ઉપર દેવસુરના શ્રીજીએ બે તેરસ કરી, પણ તે વાત અગુણ છે. તેનું કારણ નીચે બતાવીએ છીએ.—

તે વરસમાં બાદરવા શુદ્ધ ૧ બે ૧લી એવી ખાતરી બરેલી વાત સંભવતી નથી, કારણ કે વિન્નેજિનેન્દ્રસુરિજી સંવત ૧૮૪૧ ની સાલમાં શ્રીજીપદને પામ્યા. ને આશરે સંવત ૧૮૮૪ ની સાલમાં કાલ કર્યો છે. ને સંવત ૧૮૬૨ ની સાલમાં પં. ૫૬ મ વિન્નેજીએ કાલ કર્યો છે માટે તેમને પાટે પં. ૩૫ વિન્નેજી તે જ સાલમાં થયા હશે. ને સંવત ૧૮૬૨ થી સંવત ૧૮૮૪ ની સાલ સુધીના પંચાંગ જોયાં. તો બે એકમે એક સાલમાં નીકળતી નથી. તો વિન્નેજિનેન્દ્રસુરિને દાગળ બતાવે છે તે ઉપર બરેસો શી રીતે રાખવો ? વળી તે કાગળમાં સંવત પણ બતાવતા નથી. ને વળી પં. ૫૬-૩૫ વિન્નેજીએ વિન્નેજીનેન્દ્રસુરિજીના કાગલથી બાદરવા શુદ્ધ ૧ બેની શ્રાવણ વદ

૧૩ બે કરી હોય તો સંવત ૧૬૦૨ની સાલમાં બાદરવા શુદ્ધ ૧ બે કરી છે એવી ખાતરી અમને છે. વળી તેઓના સંધા-
ડના પં. ઉમેદવિજેશ્વ તથા આવક પ્રબંધાત્ર પાનાચંદ તથા
પં. વીરવિજેશ્વના હિપાસરાના જનાર આવક ગુનાખચંદ કુલ-
ચંદ વિગેરે ધણા માણસો બાદરવા શુદ્ધ ૧ બે કરી કહે છે.
ને વળી જે કાગળ હિપર બરસો રાખે છે તે અસત કાગળ
ખતાવતા નથી. તેની નકલ ખતાવે છે. વળી પં. રૂપવિજેશ્વએ
તેરસો બે કણુક કરી એવો કાગળ પશુ દેવસૂરના શ્રીજી
તેમના લખેલા કાગળને વીશે ખતાવતા નથી, માટે પં.
રૂપવિજેશ્વએ બે પડવેઓ કરી એ વાત સત છે. તેથી વીરમ-
ગામના કાગળ હિપર શ્રી સંધને બરસો રાખી બે તેરસો
કરવી સુક્ત નથી. બે પડવેઓ કરવી. તો હીરપક્ષ વીગેરે
અન્યની સાખ ખતાવીએ છીએ. માટે શ્રી સંધે બે પડવેઓ
કરવામાં શંકા રાખવી નહીં (હેન્ડબીક પેજ ૧-૨) ”

“ એ પછી શ્રી શાન્તિસાગરસૂરિએ હીરપક્ષ આદિ ગનથો-
નાં પ્રમાણ આપીને પોતાની વાતનું સમર્થન કર્યું છે.

“ x x x શ્રીપૂજ્ય શાન્તિસાગરજીના હિજા હેન્ડબીકના
ખંડનમાં શ્રી વિજયધરજેન્દ્રસૂરિજી તરફથી સંવત ૧૬૩૦
(ગુજરાતી ૧૬૨૬) તા. ૧૩ અગસ્ત ઇ. સ. ૧૮૭૩ના દિવસે
એક હેન્ડબીક બહાર પડ્યું હતું. x x આક્ષેપો અને સાઅ-
પાઠોના કલ્પિત અર્થો લખીને શ્રીપૂજ્ય હેન્ડબીક પૂરું
કર્યું છે. વાંચકમણની નિહાસા-તપ્તિને નિમિત્તે અગો તે
હેન્ડબીકનો પ્રારંભનો થોડોક ભાગ નીચે આપીએ છીએ.—

“ શ્રી ધરજેન્દ્રસૂરિજીનું હેન્ડબીક (પૃ. ૩૬)

“ સ્વસ્તિ શ્રી પારમજીનું પ્રણામ્ય શ્રી બહારક શ્રી વિજય-

ધરણેંદ્રસુરીશ્વરજી આદેશાત્ લી. પં. મોતીવિજયજી ગ. તથા લીખતા કારણુ એ છે ને પર્યુપણુ પર્વ પંચાંગ દેખતાં પડવા બે દેખાય છે. તે ઉપરથી કેટલાક લોકોને સંદેહ પડે છે ને પર્યુપણુમાં શ્રી રીતે કરવું તેની ખબર લખ્યા પ્રમાણે બાણુવી...રાજનગરમાં ડેલાને ઉપાશ્રયે તથા વિમલને ઉપાશ્રયે તથા વિરવિજયજીના ઉપાશ્રયનો મુક્ષ સંધ તથા હુહારની પોળમાં તથા સર્વ સંધ એકઠો થઇને શ્રીજી સાહિબની આજ્ઞાથી તેમજ દરાવ કર્યો છે. તે જોઇને કેટલાક પોતાની મતકંપનાના ચાલણુહાર તથા ખંડ ખંડ પંડિત થઇને તથા ને વર્તમાનકાળે ને ગચ્છ વર્તે" છે તેની પરંપરાની કશી પણ માલમ નહીં એવા લોકોના (૧. આ કટાક્ષ શ્રી મુક્તિવિજયજી(પૂજ્યગંદજી)ના સંબંધમાં છે.) કહાથી તથા પ્રમાદના વશ થકી શાસ્ત્રનો શ્રમ અણુ-લીધાથી સાગરગચ્છના શ્રીજીએ તથા તે સંબંધી કેટલોક સંધ મલીને બે પડવે કરી છે, પણ એ સમાચારી હુંકાગચ્છ તથા વિજયમતી ગચ્છ તથા પાયચંદ ગચ્છ તથા કવલા ગચ્છ તથા ડોરટગચ્છની છે. પણ શ્રી તપાગચ્છની સમાચારી તો એ તેરસ કરવી સુક્ત છે તે ઉપર શ્રી હીરપ્રશ્નની શાખ છે. x x x (હે-ડબ્બીલ પેજ ૧)" !!!

■ સંવત ૧૯૩૫ની સાલની ચર્ચા (પ. ૪૦)

" આપણે ઉપર જોઇ આવ્યા કે બાદરવા શુદ્ધિ ૧-૨-૩-૪ની હાનિ વૃદ્ધિમાં શ્રીપૂજ્ય ધરણેંદ્રસુરિજી આવણુ વદ્ધિ ૧૩ ની હાનિ-વૃદ્ધિ કરતા હતા. સંવત ૧૯૩૫ ના વર્ષમાં શ્રીપૂજ્ય ધરણેંદ્રસુરિજી અને મુનિ શ્રી જવેરસાગરજી બંને શ્રી હૃદયપુરમાં ચોમાસે રહ્યા હતા. આ વર્ષમાં બાદરવા

ચોથે થાય છે, તો પછી આ વળતે જધા પૂર્વાણ દેવવા
એ ઠીક લાગતું નથી. માટે આપનો અભિપ્રાય શું છે ? તેનો
જવાબ શ્રીમદ્ આચાર્ય મહારાજશ્રી આત્મારામજી મહારાજે
એ આપ્યો કે પાંચમો દ્વય આ વળતે કરવો મારો છે, એવો
જવાબ આપ્યો હતો. અને ત્યાર બાદ ૧૯૫૨ ના જેઠ
મહિનામાં શ્રીમદ્ આચાર્ય મહારાજે કાળ કર્યો. ત્યારબાદ
અનુપભાષના વિચારમાં આવ્યું કે મહારાજે લખ્યું એ વ્યાજબી
છે. એઓના વચન પ્રમાણે બને તો સારું છે અને એઓનું
વચન કપૂલ રાખવું એમ પારી શ્રીમદ્ આચાર્ય મહારાજના
શિષ્યોના સમુદાયમાં આ બાબત લખી તેમનો
અભિપ્રાય મંગાવ્યો. તેઓએ મહારાજના લખવા પ્રમાણે
કરવા સમ્મતિ આપી. તેમની સમ્મતિ આવ્યા બાદ
બીજા સાધુઓ તથા માવઠોને કાગલ લખી તેમને પૂછ્યું
તે કોઈ જવાબ લખે તેનો જવાબ પાછો લખી સમાધાન કરી
તેઓના અભિપ્રાય એ પ્રમાણે કરવાનો ઘણો વિચાર આવ્યો.
વળી કેટલાક અમદાવાદના ભાષ્યો અને કેટલાક સાધુઓનો
વિચાર મલતો નહિ તે ઉપરથી શ્રીમદ્ આચાર્ય મહારાજ શ્રી
સિદ્ધિસૂરિજી છાણી ચોમાસું રચા હતા, તેમની પાસે સુરત,
અમદાવાદ વિગેરે ગામોના કેટલાક ભાષ્યો આવ્યા હતા, ત્યાં
અનુપભાષા પણ ગયેલા હતા. તેઓને એ બાબતમાં
સેનપ્રશ્ન હીરપ્રશ્ન વિગેરેના પુરાવા આપી તેઓનું
સમાધાન કર્યું. સઘળા એ પ્રમાણે કરવા સમ્મત થયા ”
(મ. ર. ચિ મ ૧૯-૨૦)

તે સાલ સમસ્ત સઘે ભાદરવા સુદ ૫ નો દ્વય
માન્ય રાખી ભાદરવા સુદ ૪ ની સવચ્છરી કરી હતી.
પેટલાઈ મુકામે શ્રી જ્ઞાનન્દસાગરજીએ સઘથી જુદા

પડી ભાદરવા સુદ ૩ ની સંવત્ષરી કરી હતી. સં. ૧૯૮૬ માં આ. શ્રી નીતિસૂરિજીની આજ્ઞાથી તેમના શિષ્ય ઉ. શ્રી દયાવિજયજીએ “પર્યુષણ પર્વની તિથિનો વિચાર અને સંવત્ષરીનો નિર્ણય” નામની ચોપડી લખીને પ્રગટ કરાવી છે. તેમાં માત્ર પાને નીચે મુજબ લખ્યું છે:—

“પર્યુષણ પર્વની તિથિ વિચાર”નો ઉતારો

“તે વખતે (સં. ૧૯૫૨) ભાદરવા સુદ ૫ નો ક્ષય હોવાથી પર્યુષણ પર્વ સંબંધમાં વિચાર થયેલ છે. આ સંબંધે હુદારની પોળના આવક શાહ હમનલાલ જેયંદ ઉપર ભાવનગરથી બહુશ્રુત પન્થાસજી શ્રી ગંભીરવિજયજી મહારાજના બે પત્રો, તથા પન્થાસજી શ્રી પ્રતાપવિજયજી મહારાજ ઉપર શ્રીપૂજ્ય વિજયરાજેન્દ્રસૂરિનો પત્ર એમ ત્રણ પત્રો હુદારની પોળના પન્થામ શ્રી પ્રતાપવિજયજી મહારાજના ભંડારમાંથી મળ્યા છે. તેમાં ભાદરવા સુદ ૫ નો ક્ષય હોય ત્યારે સંવત્ષરી ક્યારે કરવી તે સંબંધે બિહાપોહ કરી ભાદરવા સુદ ૪ ને શુક્રવારે સંવત્ષરી કરવાનો અભિપ્રાય આપ્યો છે. તે સિવાય પન્થાસજી શ્રી પ્રતાપવિજયજી મહારાજના ભંડારમાંથી હસ્તાલિખિત પાતું મળ્યું છે, તેમાં સ. ૧૯૫૨ ની સાલમાં ભાદરવા સુદ પાંચમનો ક્ષય હતો ત્યારે બધા સાધુઓની સંમતિ મેળવી ભાદરવા સુદ ૪ અને શુક્રવારે સંવત્ષરી કરવાનો વિચાર નિર્ણય કર્યો છે. માત્ર જણાવ્યું છે કે પેટલાદ ગામમાં ચાતુર્માસ રહેલા સાધુઓએ ત્રીજની સંવત્ષરી કરી છે. બીજા કોઈએ કરી હોય એમ જણાવું નથી, એમ લખે છે.”

સદર ચોપડીમા પં. શ્રી ગંભીરવિજયજી તથા વિજયરાજેન્દ્રસૂરિના પત્રો છાપેલા છે. તે અથથી ઇતિ અક્ષરશઃ નીચે પ્રમાણે છે:

પં. શ્રી ગંભીરવિજયજીનો પત્ર

(૫. ૫. વિ. અને સં. નિ. પૃ. ૧૦-૧૧-૧૨)

“સ્વસ્તી ભાવનગર બંદરથી ૫-યાસજી મહારાજશ્રી ગંભીરવિજયજી મહારાજનું અમદાવાદ મધે મુદ્રાવક શા. છગન જયેચંદ સપિરવાર જોગ ધર્મસાભ વાંચવો. વિશેષ લખવાનું તમારું ડીવાટ ૧) અતરે આજદિન આગ્યો. વાંચી સમાચાર જાણ્યા. તે મધે તમે તત્ત્વતર્કિની ટીકાવાધી મંગાવી પણ તે પરત હાનમાં અમારી પાસે નથી. પરથમ સ. ૧૬૨૬ ની સાક્ષમાં અમારી પાસે હતી. મારી સુધ. પણ તે શ્રી રાધનપુરમાં સોભાવ્યવિજેતા શીશ ગોરજી હીરવિજેને અમે આપી દીધી છે. જો અપ હોય તો તેની પાસેથી મંગાવજો તથા તે પરતને વિષે પશુમજીની તિથિની હાની-વૃદ્ધિનો ખુપસો હોય તેમ જાણાતો નથી. તે અમારો સારી પેઠે વાંચેલી છે. તેમાં બાર તિથિની માધાગ્જ રીતે હાની વૃદ્ધિનો ચર્ચાવાદ ધર્ણ છે. તેમ કોઈ બીજા અંથોની સાક્ષી વિશેષ નથી. એક જે સંલોક તે અવર્તનમે તીથોની હાનિ વૃદ્ધિના વિષે કહેવાય છે. ઉપાસ્વાતિ મહારાજના કહેલા તેટલા જ માત્ર આધારથી ધણી ચર્ચા કરેલી છે તેમાં પશુ-સણ આશરીનું હોય તેમ જાણાતું નથી. પણ અમારે વાંચા ૨૩-૨૪) વરસનો આવરો યજો. તેથી કોઈ હોય તો મંગાવીને જોજો. ત્યા તમે લીખો જે સલાવાલાએ ચોથ પાંચમ ભોગા છાપ્યા. ને ચોથ શુક્રવારી ચમજરી, તે શા

સમઝણથી છાપી, તેનું જણવું જે અમોએ સા. કુંવરજી આહુંદજીને તે રીતે છાપવાની રજા ના આપ્યા તે પહેલાં પન્થાસજી દયાવિમલજીનું અભિપ્રાય મંગાળ્યો. તેના કામળાએ કુંવરજીએ લીખ્યા. પણ તેનું શ્રી અમદાવાદથી કાંઈ અભિપ્રાય આન્યો નહિ. તે રીપણા છપાવાની મુદત પુરણ થવા આવી. તે વારે છાપા મુજબ રીપણા છપાવવાની મુઠવણ મટાડવા સાર રજા આપી છે, તેથી છપાવ્યા છે. તેમાં સંધનો વિચાર કાંઈ બંધ પાડેલો નથી. માટે જેમને જે વિચાર કરવો હોય તે સુખેથી કરવો. જે સિધ થાય તે અમોને પણ અતરે જણાવવું. અમે જેમ સંધ ઠેરાવશે તે રીતે કરવાને ખુશી છીએ. કાંઈ રીતનો આગ્રહ સમઝવો નહિ. પરંતુ અમારે મનમાં જે વિચાર થાય છે તે તમોને નીચે મુજબ જણાવીએ છીએ.

સં. ૧૬૨૬ ની સાતમાં તથા ૧૬૩૦ ની સાતમાં પશુસણ મધે એકમની તથા ચોથની હાની આવી હતી. તે ઉપરથી સં. ૧૬૩૦ ની સાતમાં ચોથની હાનીના લીધે જે ત્રીજનું શમજરી પર્વ કરો હતો, તે તો ખુલી રીતે વાળખીજ હતો. પણ આવતા પશુસણમાં ચોથની હાની નથી. પાચમની હાની છે, તેથી ત્રીજની હાની મળવી તે પછા વિચારભરેલી છે. પ્રથમ તો તીર્થાન્તર છે. બીજે ચોથ તીથો શાશ્વત છે, ત્રીજે ત્રીજ તે ખીજ પર્વને ઓળંધી રહી છે. પંચમી પર્વને દૂર છે. ચોથની શમજરી તે પંચમી પર્વને નજીક કાલકશ્ચરિ મહારાજે આચરેલી છે. કલ્પસુત્રમાં પહેલી સમાચારીમાં પવનું ઓલંધન નિવાર્યો છે. અને નીસીયસુત્રમાં દશમાં ઉદ્દેશે પર્વે પશુસણ કરવા કહ્યું છે. તે બે મારમના મધ્યમાં પર્વને નીકટ કાલકશ્ચરિ મહારાજે શમજરી પર્વ ચોથનો આચરો છે. તે

અમદાવાદના સઘમાંથી સારાસારા માણુસો એકદા થઇ સાફ દીલથી વિચારીને ઠેરાવ કરવો.

કાગવ માહેવાથી સમાચાર સરવે જાણુને, ને ને ઠેરાવ સિદ્ધ થાઅ તે અતરે પણ જાણુવળે. મારે અમે તે પ્રમાણે કરવાને કષ્ટ નાખુશી નથી તે જાણુને. વિશેષ શા. કુવરજી આણુંદજી ચોપાનીઆમાં ' છાપશે. તેથી જાણુને. આ કાગવ ન્યાં તમારે વંચાવવો ઘટે ત્યા વચાવળે. દેવદર્શન પૂજા આદે કરતા સંભારળે. મં ૧૯૫૨ના ચૈતર સુદ આઠમ વાર રવેઈ. દા શા. શુલામચંદ લાધાના જુવાર વાંચળે. ત્યા હીરપ્રસનમાં શ્રી હીરવીજે સરિજીએ પાચમના તપ કર નાર આશરીને એવો ખુલાસો આપો છે ને પાંચમનું તપ કરતો હોય તેને તેલાધરથી અઠમ કરવો નહિ, ત્રીજી ચોથ અને પાંચમ એ રીતે અઠમ કરવો. ને કદી તેલાધરથી અઠમ કરો હોઅ તો છતી શક્તીએ પાચમને દિવસે એકાસણું કરવું ને જો એકાસણુની શક્તી ન હોય તો પાંચમનું કૃત્ય ગરવ ચોધના(માં) સમાવું છ. મારે ચોધના ઉપવાસથી પાચમનો ઉપવાસ ચાલે. આ તપનો હીરવિજેસરિએ દીધેલો ઉત્તર તે પણ વિચારમાં લેવા નેવો છે. ને તેમણે શુ આશએ પ્રદણુ કરેલો છે તે વિચારવો. જેમ બહુશ્રુત કરે તે પ્રમાણુ "

શ્રી વિજયરાજેન્દ્રસૂરિનો પત્ર (૫ ૧૫)

"સ્વસ્તી શ્રી પાર્શ્વજિન પ્રણમ્ય શ્રી પાલણુપુર નયરથી લી. મદારક શ્રી વિજયરાજેન્દ્રસૂરીશ્વરજી શ્રી અમદાવાદ નયરે પ. પ્રતાપવિજયજી ચોગ્ય સુખપ્રસન્ન જાણુવો. અપ્રત્ય તમારો પત્ર ૧) કાલદિને આવો તે વાચી સમાચાર વાકબ ચયા હૈઈ. જવાબમાં લખવાનું પશુસણુમાં પર્વ વિશેષા

કોઈ તિથિ વધઘટ છે નહિ. બાદ પાંચમો ક્ષય છે, પરંતુ તેનો કૃત્ય તો વારશીક પર્વમાં સમાઈ ગયું છે. માટે તે પંચમી વર્તવારપ નથી. તેથી શાસ્ત્રના આધાર પ્રમાણે ત્યાં ગણપરંપરા પરમાણે બાદરવા સુદ ૪ શુક્રવારી સંવત્સરી કરવી યુક્ત છે. માટે ચારે ઉપાસરાના સાધુ ત્યાં આવક વિગેરે ચતુરવિધ સંધને ઉપર લખેલ સુદ ૪ શુક્રવારને દિવસે સંવત્સરી ધર્મકૃત્ય કરવું. ને માર્ગાનુસારી જીવેને તો આવા દિવસોમાં સમગ્ર... ધર્મકરણી કરે તેમાં જ લાભ છે. એ જ, તમે સરવે મરજાદાના જાણુ છો, માટે વધારે લખવા જરૂર નથી. પાછો પત્ર લખજો. સં. ૧૯૫૨ના આસાદ સુદ ૧૧ સોમે.”

આ, શ્રી આનન્દસાંના શબ્દોમાં શ્રીસંઘનું

અપમાન

આટલું થયા છતાં શ્રી આનન્દસાંએ પોતાના વિચારો બદલ્યા નહોતા. સ. ૧૯૬૧ તથા ૧૯૮૬માં પણ બાદરવા શુદ્ધ પનો ક્ષય હતો ત્યારે પણ તેમણે સકલ સંઘથી વિરુદ્ધ બાદરવા સુદ ત્રીજે સંવત્સરી ઠયોનો દાવો ધરાવ્યો હતો. સ. ૧૯૮૬ના સિદ્ધચક્ર અંક ૨૧ના વધારામાં પૃ. ૬માં તેમણે લખ્યું છે કે—

“ શાસ્ત્ર અને નીતિને અનુસરે તે જ મહાજન ઠહેરાય... અમાની ગાડરીયા ટોળાને કોઈ દિવસ કોઈ પણ શાસ્ત્ર-કારે મહાજન કહ્યું નથી. સાચો આવક પણ ધર્મરત્ન પ્રકરણકારે તેને જ ગણ્યો છે કે જે ગાડરીયા ટોળામાં તણાય નહિ.” પૃ. ૮ માં તેઓ પુનઃ લખે છે કે—

“ શાસ્ત્ર અને નીતિ પ્રમાણે ઉપરની હકીકત છતાં અમા-

નીઓના ક્ષેષને નિવારવા ખાતર કુટ્ટિ ન્યાયને કોઈ અનુસરે
તો તેમા આશ્ચર્ય સમજવું નહિ. ”

આ શબ્દોમાં તેમણે આખા સંઘને અજ્ઞાન ગાહ-
રીયુ ટોણું બનાવ્યો છે. કુટ્ટિથી પાગલ થનારા લોકો
સુલ્ય આખા સંઘને પાગલ થયેલો લખ્યો છે. પોતે
પણ તેની સાથે પાગલ થઈ અનુસરવાનું ગર્ભિત સૂચન
કર્યું છતાં વધુ આશ્ચર્યની વાત એ હતી કે તે ન્યાયે
પણ તેઓએ સકલ સઘ સાથે ભાદરવા સુદ ૪ ની સંવ-
ત્સરી તો ન જ આદરી ! સત્ય ઇતિહાસને નહિ
ભણનારા વર્તમાન તિથિ કલહનું દોષારોપણ બીજાઓ
ઉપર કરે છે, તે અસત્ય છે. વર્તમાન તિથિકલહનું
બીજારોપણ સં. ૧૯૫૨ થી શ્રી આનન્દસાગરજીના
હાથધીજ થયેલું છે, એમ ઉપલો ઇતિહાસ પોઠારીને
કહે છે. સં. ૧૯૬૨-૬૩માં આ. શ્રી વિજયનેમસૂરિ-
જીએ તે વધારવામાં સક્રિય મદદ કરી હતી, તે પણ
પાછલા ઇતિહાસે પુરવાર કરી આપ્યું છે, તે નીચે
વાંચવાથી સમજાશે.

“ સાંવત્સરિક પર્યુષણની અઠાધની શરૂઆત

“ સંવત્સરીની પહેલાના આઠ દિવસોમાં જે જે ઠાઠ તિથિની વૃદ્ધિ કે હાનિ હોય તેને લક્ષમાં લઈને તે પ્રમાણે વહેલા કે મોડા પર્યુષણ શરૂ કરાય છે. જાનો કે ચોથથી માંડીને તે પાછલી તેરસ (બારસ) સુધીમાં ઠાઠ પણ તિથિની વૃદ્ધિ હોય તો તેરસથી પર્યુષણની શરૂઆત કરવી પડે છે અને ઠાઠપણ તિથિની હાનિ હોય તો અગિયારસથી જ પર્યુષણની શરૂઆત કરવી પડે છે.... પર્યુષણ બેસવાની તિથિ પછટે, કલ્પવાચનની તિથિ પછટે, તેજાધરની તિથિ પછટે, પણ પાક્ષિક અને સાંવત્સરિકની તિથિઓ જે ચૌદશ અને ચોથ છે તે પછટે જ નહિ.”

આ લખાણ કરીને તેમણે પોતાનો કઠાચક્ર છોડવાની તત્પરતા દેખાડી હતી. ટીપણમાં ચોથ પછી પાંચમની વૃદ્ધિ હતી, ચોથ સુધીમાં એકે તિથિની હાનિવૃદ્ધિ હતી નહિ. સંઘ સમજ્યો કે સાગરજી જુદા પડ્યો નહિ. ત્યાં તો શ્રી નેમીસૂરિજીએ ડેર બદલી. “ શ્રી પર્વતિથિ ચર્ચા સંગ્રહ ” પૃ. ૪૮ માં પં. શ્રી કલ્યાણવિજયજીએ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં લખ્યું છે કે—

આ. શ્રી વિજયનેમિસૂરિજીની ખરખર

“ આ વખતે માગરજીને મદદગારો મળી ગયા, ખાસ કરીને શ્રી નેમિસૂરિજીએ તેમનો પક્ષ લીધો. અને આમ તેમ માણસો મોકલીને અન્ય આચાર્યોને પણ રવિવારે સંવત્સરી કરવાની માન્યતા તરફ ખેંચ્યા. તેઓને એ સમજાવ્યું કે “ આપણામાં પર્વતિથિની હાનિવૃદ્ધિ કરવાનો રિવાજ નથી, મારે પંચમી બે ન માનતાં ચોથ બે માનવી જ યોગ્ય

પ્રકરણ બીજું

સ્વીકાર સામે વિરોધ દર્શન

ત્રણમાં મતભેદ—

આ. વિજયનેમિસૂરિજી, નીતિસૂરિજી અને સાગરજી વચ્ચે આમ એકમતિ દેખાવા છતાં પરસ્પર મતભેદ છે, તેનો તેઓએ શાસ્ત્રાર્થ કરી અઘાવધિ નીકાલ કયો નથી. નેમિસૂરિજી પૂર્વતિથિની ક્ષયવૃદ્ધિએ પૂર્વતિથિની ક્ષયવૃદ્ધિ સ્વીકારે છે કે પૂર્વતર તિથિની પણ ક્ષયવૃદ્ધિ સ્વીકારે છે તેનો કયો સ્કેટ કરતા જ નથી. નીતિસૂરિજી પૂર્વતિથિની ક્ષયવૃદ્ધિએ પૂર્વતિથિની જ ક્ષયવૃદ્ધિ સ્વીકારે છે. સાગરજી પૂર્વ અને પૂર્વતર તિથિની પણ ક્ષયવૃદ્ધિ સ્વીકારે છે.

નેમિસૂરિજીનું મન્તાવ્ય આહે પૂર્વતિથિ કે પૂર્વતર તિથિની ક્ષયવૃદ્ધિ સ્વીકારવાનું હોય અને તેથી તેમણે સં. ૧૯૯૨-૯૩માં બાદરવા સુદ ૪ પલટાવી હોય, તથાપિ તેમણે સં. ૧૯૫૨—૬૧-૮૯માં બાદરવા સુદ પનો ક્ષય હોવા છતાં બાદરવા સુદ ૪ પલટાવી ન હતી, તે તેમની પાછલની પ્રવૃત્તિ સામે વિરોધદર્શક

ગણ્યાય,' પોતાની જીવગીમરમાં આવો પ્રસંગ આવેલ ન હોવાથી કેટલાક આચાર્યો શ્રી નેમિસૂરિજીની વાતમાં આવી ગયા. ”

શ્રી સાગરજી પાસે માણસ મોકલી તેમને ટટાર કર્યો. આ. શ્રી નીતિસૂરિ પાસે મહેસાણા પાઠ-શાળાના માસ્તર પ્રભુદાસ બહેચરદાસને મોકલ્યા, મોકલનસૂરિજી તો તેમના હતા જ; આમ બાદરવા સુદ પંચમીના ક્ષયને માનવાવાલા આચાર્યોએ ન્યાયની દૃષ્ટિએ પંચમીની વૃદ્ધિ પણ માનવી નેઈતી હતી, તથાપિ તેમ નહિ થવાનું કારણ જેન શાસનના સનાતન સત્ય સામે ઉપર પ્રમાણે લેલી રમત રમાઈ હતી તે હતું.

પ્રિય વાંચક ! વર્તમાન તિથિચર્ચાનું ખરૂં રહસ્ય પામવા માટે આટલો ઇતિહાસ બાજુવો જરૂરી હતો. હવે આ પ્રકરણમાં તમને વધુ વખત નહિ રોકી શખતાં ખીલ પ્રકરણમાં ‘ ૧ ’ જઈએ, જ્યાં તમોને ‘સ્વીકાર સામે વિરોધનું દર્શન ’ થશે.

વાત છતાં સં. ૧૯૯૩ માં પં. મંગલવિજયજી પાસે લખાવેલી “સાંવત્સરિક શાસ્ત્રીય વિચાર” નામની ચોપડીમાં પૃ. ૩૪ માં તેઓએ જે લખાવ્યું છે કે—

“પર્વતિથિની ક્ષયવૃદ્ધિ ન જ થાય તે ગીતાર્થ પુરુષની અને ડહેલાના ઉપાશ્રયની પરંપરા મુજબ છે.”

તે અસત્ય અને વિરોધમૂલક જ છે. આથી વધારે બેહુદુ તેઓએ એ જ ચોપડીના પૃ. ૩૬ માં જે છપાવ્યું છે તે આ રહ્યું—

“આચાર્યદેવ વિજયનીતિસૂરીશ્વરજી મહારાજની પાસે રહેલ પ્રાચીન પ્રતિમા જણાવવામાં આવે છે જે માદ્રપવ-શુક્લચતુર્થ્યાઃ ક્ષયે નાદ્યા અપરા આરાધ્યા इत्यादि. આ પંક્તિઓ પણ જણાવે છે કે ચોથના ક્ષયે પાંચમે ચોથની આરાધના કરવી, પણ સાક્ષાત્ ચોથનો બોગવટો ત્રીજમાં હોવા છતાં પાંચમની આરાધના કરવાનું કહે છે. અને તેમાં ખરી રીતે ઉદય પણ નથી. ને તે ન હોવા છતાં આરાધનાને જણાવે છે.”

આ પંક્તિઓથી આ૦ વિજયનીતિસૂરિજી ‘ભાદરવા શુદ્ધ ૪ ના ક્ષયે ભાદરવા શુદ્ધ પાંચમે સંવચ્છરી કરવાનું કહે છે,’ તે શ્રી તપગચ્છના કેાઈ પણ આચાર્યોદિ મુનિવરો શું માની શકે તેમ છે ? બીલકુલ નહિ; કેમકે આ શ્રી તપાગચ્છ સમાચારીથી તદ્દન ગલત વાત છે. ક્ષયે પૂર્વાદના નિયમથી વિરુદ્ધ છે. આવાં શાસ્ત્ર અને સમાચારીથી વિરુદ્ધ પ્રમાણોને પ્રાચીન

છે. નીતિસૂરિજી વિગેરે સાગરજીના પક્ષમાં ભળેલા બીજા આચાર્યો સામે પણ એ વિરોધ એક સરખો જ ભલો રહેલો છે.

આ શ્રી નીતિસૂરિજીનાં પ્રતિપાદનોમાં વિરોધ—

નીતિસૂરિજી સ ૧૯૮૮માં ચેતાના ગિય્ઝ ઉપાઠ દ્વાવિજયજી પાસે લખાવેલી “ પર્યુષણ પર્વની તિથિનો વિચાર ” નામની ચોપડીમાં પૃ ૬ માં સત્ય જ વહે છે કે —

“૧ શાસ્ત્રકારે ઉદયતિથિને પ્રમાણ્યૂત માનેલી છે, ભાદરવા સુદિ ચોથને દિવસે સંવત્ષરી પર્વની કાનિકસૂરિની આચરણા છે અને તે ઉદયતિથિ છે, તો તેને છોડી ભાદરવા સુદિ ત્રીજે સંવત્ષરી પર્વ શા આધારથી કરી શકાય ? ”

એ જ ચોપડીના પૃ ૭ માં વળી તેમણે પૂછ્યું કે—

“૪ પ્રધાન પર્વની ઉદયતિથિનો પુનમના ક્ષયના દષ્ટાંત માત્રથી ત્યાગ કરી ત્રીજે કેમ કરી શકાય ? ”

અમે પણ એ જ કહીએ છીએ કે ભાદરવા સુદ પ એ હોય તેથી ભાદરવા સુદ ચોથની ઉદય તિથિ છોડી પહેલી પાચમે સંવત્ષરી કેમ જ કરી શકાય ? અને સુદ પુનમ કે અમાસની ક્ષયવૃદ્ધિ હોય તેથી ચૌદશ ઉદયતિથિ છોડીને પહેલી પુનમે કે અમાસે ચૌદશ કરી જ શી રીતે શકાય ? આ દિવા જેવી

સૂત્રો અને જ્યોતિષકરંડક આદિ પ્રકરણોને અનુસારે સાદ્ સાદ્ જણાય છે કે બીજ પાંચમ આદિ પર્વતિથિઓનો ક્ષય હોઇ શકે છે, પણ તિથિઓની વૃદ્ધિ થવાનો પ્રસંગ ઓછો છે, છતાં ક્ષય અને વૃદ્ધિના પ્રસંગો નિયત છે. ”

આ પ્રશ્નોત્તરોથી વાંચકોને સ્પષ્ટ સમજાશે કે ‘જૈન મત પ્રમાણે પર્વતિથિઓની ક્ષયવૃદ્ધિ થાય છે અને શ્રી ઉમાસ્વાતિ મહારાજનો પ્રધોપ-ક્ષયે પૂર્વાતિથિઃ કાર્યા વૃદ્ધૌ કાર્યા તયોત્તરા-પણ એજ પુરવાર કરે છે એમ આ પ્રશ્નોત્તરોના લેખક શ્રી આનન્દ-સાગરજી કબૂલ કરે છે. હવે હાલમાં તેઓ જે એમ કહે છે કે ‘જૈનમત પ્રમાણે પર્વતિથિની વૃદ્ધિ થતી જ નથી ’ તથા ‘ પર્વતિથિની ક્ષયવૃદ્ધિ મનાય નહિ ’ તે અસત્ય જ છે અને તેમના ઉપલા લેખોથી વિરુદ્ધ જ છે. અમે એમ કહીએ છીએ કે--‘ટીપણામાં પર્વતિથિની ક્ષયવૃદ્ધિ જ્યારે જ્યોતિષના નિયમ પ્રમાણે પૂર્વે પણ થતી હતી અને અત્યારે પણ થાય છે, તો પછી તે શા માટે મનાવી નહિ જોઇએ ? ‘ પર્વતિથિની ક્ષય વૃદ્ધિ થવાથી કે માનવાથી પર્વની આરાધનાની ક્ષયવૃદ્ધિ થાય છે અથવા માનવી જોઇએ ’ એવું તો કોઇ કહેતું જ નથી.’

(૨) સંપૂર્ણ ભોગવટાનો સ્વીકાર

સિધ્ધચક્રના વિદ્વાન લેખકે ચોથા વર્ષના ચોથા

પ્રતિજ્ઞાના નામે પ્રચારવાનો થતો પ્રયાસ અનિચ્છનીય જ છે.

આ. શ્રી આનંદસાગરજીનાં પ્રાતપાદનોમાં વિરોધ
(૧) ક્ષયવૃદ્ધિનો સ્વીકાર

શ્રી સાગરાનંદજીએ પોતાના સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૪, અંક ૪, પૃ. ૬૪ માં નીચે પ્રમાણે પ્રશ્નોત્તર લખ્યો છે—

“પ્રશ્ન ૭૭૬—સામાન્ય રીતે જૈન જનતામાં કહેવાય છે કે બીજ, પાંચમ, આઠમ, અગીયારસ, ચૌદસ, અમાવાસ્યા અને પૂર્ણિમા જે પર્વતિથિઓ તરીકે જ ગણાય છે તેનો ક્ષય હોય નહિ એ હકીકત શું સત્ય છે ?

“સમાધાન—જ્યોતિષકરંડક, સૂર્યપ્રગ્લભિ, અને લોકપ્રકાશ આદિ શાસ્ત્રોને જાણનારો મનુષ્ય એમ કહી શકે નહિ કે જૈનશાસ્ત્ર પ્રમાણે બીજ આદિ પર્વતિથિનો ક્ષય હોય નહિ, કેમકે તેમાં અવમરાત્રિ એટલે ઘટવાવાળી તિથિઓ બીજ, પાંચમ વિગેરે ગણાવી છે. વળી જો પર્વતિથિનો ક્ષય ન થતો હોય તો ક્ષયે પૂર્વાતિથિઃ કાર્યા એવો શ્રી ઉમાસ્વામિજીનો પ્રધેય પણ હોત નહિ.”

આ પછી ‘સિદ્ધચક્ર’ વર્ષ ૫, અંક ૧, પૃ. ૭ માં તેમનો એક બીજો પ્રશ્નોત્તર છે, તે પણ નીચે વાંચો—

“પ્રશ્ન ૮૩૬—બીજ પાંચમ આદિનો ક્ષય અને વૃદ્ધિ શ્રી જૈન શાસ્ત્ર પ્રમાણે હોય કે નહિ ?

“સમાધાન—શ્રી સ્થાનાંગ સૂત્ર તથા સૂર્યપ્રગ્લભિ આદિ

અંકના ટાઈટલ પેજ ત્રીજામાં નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે—
‘પત્રરસદુહ વિગેરે પાઠની સમજણ.

“ધ્યાન ગળવું કે પક્ષીખા એકમ વગેરે તિથિઓ વધી અગર ઘડી એટલે તૂટી અગર બેવડી થઈ પણ તે તમામ તિથિઓ પંદરને અંગે જ છે, એટલે એમ કહેવું જોઈએ કે પાક્ષિકને અંગે માત્ર તિથિઓનો ભોગવટો ગણવામાં આવેલો છે. ખાનો કે ત્રીજા વિગેરેની તિથિ તૂટી હોય તો પણ તેનો ભોગવટો જતો જ નથી. ભોગવટા તરીકે તો એક પક્ષથી બીજા પક્ષની વચ્ચે પંદર તિથિઓ આવી જ જાય, અર્થાત્ જે તિથિનો ક્ષય થાય છે તેનો અર્થ તિથિ ભોગવટામાંથી ભેડી જતી નથી, પણ માત્ર તે તિથિ સૂર્યઉદયને દરશી નહિ તેથી જ તેનો ક્ષય થયો ગણાય છે.

“ક્ષય થતાં પૂર્વની તિથિમાં આરાધનાની જરૂર અને તેનું કારણ

“અને આજ કારણથી બીજા, પાંચમ વિગેરે પર્વતિથિઓનો ક્ષય હોય છે ત્યારે તે તે પર્વતિથિની આરાધના પહેલે દિવસે કરી લેવામાં આવે છે, કેમકે તે તે પર્વતિથિનો ભોગવટો તે તે આગલી સૂર્યઉદયવાણી તિથિની પહેલાં પહેલાં થઈ ગયેલો હોય છે. અને સૂર્યોદયવાણી તે તે પર્વતિથિ ન મળે તો તેની આગલી તિથિની પહેલી તિથિએ તે તે પર્વતિથિનો ભોગવટો હોવાથી તે તે પર્વતિથિની આરાધના થાય છે, કેમકે જેમાં જે હોય તેમાં તેનો સમાવેશ કરવો એ રીતસર છે...એવો રીતે વૃદ્ધિમાં પણ માત્ર તિથિનો ભોગવટો વધી, તે તે તિથિઓ બે સૂર્યોદયને દરસવાળા થાય છે, પણ પખવાડીયામાં કોઈ પણ સોગમી તિથિ આવતી નથી.

“ વૃદ્ધિમાં ઉત્તરતિથિ કરવાનું કારણ

“ પૂર્વ સૂર્યોદયવાળા તિથિ કરતાં પરસૂર્યોદયવાળા તિથિ બળવતી ગણાવવાથી જ આગલી તિથિએ અનુધાન થાય છે, સંપૂર્ણતા પણ તિથિની ઉત્તર દિવસે જ છે. સાંખી મુદત મત પાળનારા કંડરીક અંતે ખસવાથી ફર્પણમાં ગયો, ને પુંડરીક ઉત્તર આરાધવાથી આરાધક યયા. ”

શ્રી સાગરજી કઠાગહશૂન્ય મનોદશામાં જ્યારે હશે ત્યારે તેમણે ઉપલું વિવેચન લખી નાખ્યું હશે. અમે જે વસ્તુ સામ્રાધારે કહી છે અને કહેવા માગીએ છીએ તેનો જ આ એક અનુવાદ માત્ર છે. શ્રી સાગરજીના પક્ષમાં પડેલા આચાર્યોદ્ધિઓ તેમના જ લખાણનો શાંતિથી વિચાર કરે તો આજે થતી માગબૂલ અવશ્ય સુધરી જાય. ઉપલા લખાણથી શ્રી સાગરજીએ નીચેની વસ્તુઓનો એકરાર કર્યો છે—

(૧) પર્વતિથિની ક્ષય વૃદ્ધિ થાય છે.

(૨) પર્વતિથિનો ક્ષય હોય ત્યારે તેની આરાધના પૂર્વ દિવસમાં કરાય છે, કે જ્યાં ક્ષીણ તિથિનો ભોગવટો પૂર્ણ થતો હોય છે.

(૩) ક્ષીણ પવતિથિની આરાધના લેવામાં ક્ષીણ તિથિનો સૂર્યોદય લેવાનો હોતો જ નથી, કેમકે સૂર્યોદય પૂર્વ તિથિનો છે. એટલે ધ્રીપણમાં એક દિવસે બે તિથિ ભેગી લખી ચકાય જ છે.

(૪) ચોથ ચોદશ પલટે નહિ, તેનો સ્વીકાર

એ જ અકમા ઉપરોક્ત પાનામા તેમણે લખ્યું છે કે—

“પાલિક અને સાવતરિકની તિથિઓ જે ચોદશ અને ચોથ છે તે પાન્ટે જ નહિ.”

છતા હાલમા તેઓ પાચમ અને પુનમ અમા સની ક્ષય વૃદ્ધિએ ચોથ ચોદશ પલટે છે, તે શાસ્ત્ર-વિરુદ્ધ છે.

(૫) ચતુર્દશીની પ્રધાનતાનો સ્વીકાર

સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૪, અક ૧૦, પૃ ૨૩૨મા તેઓએ નીચેનો પ્રશ્નોત્તર લખ્યો છે—

“પ્રશ્ન ૭૯૨—દરેક શાસ્ત્રમા આવેલના વર્ણનમા જ્ઞાત-ક્ષતક્રમુદિદ્વિપુષ્પમાનિતુ એવો પાઠ આવે છે, તો આ અનુક્રમ પૂર્વાનુપૂર્વી કે પશ્ચાનુપૂર્વીના ક્રમથી બિન હોવાનું કારણ શું ?

“સમાધાન—આ અનુક્રમના ભેદનું કારણ બ્રાહ્મણ કારોએ સ્પષ્ટ કર્યું નથી, છતાં આ જણાવેલી માસિક તિથિ-ઓમા આઠમ, અમાવાસ્યા (કસ્માણક તિથિ) કે પૂર્ણિમા કરતાં ચતુર્દશીનું અધિકપણ—અવ્યર્થિતપણું હોવાનું જોઈએ, કેમકે એમ ન હોત તો અલ્પ સ્વરવાળા અષ્ટમી અને ઉદિષ્ટા શબ્દથી ચતુર્દશીને પહેલાં ચૂકત નહિ, અને ક્રમની અપેક્ષાએ આઠમને પહેલાં ન મેતા ચોદશને પહેલાં મેત નહિ, અને એ ઉપરથી એમ માની શકાય કે આઠમ આદિ તિથિઓ કરતાં ચોદશની અધિક માન્યતા હોવી જ જોઈએ અને હમેશા

પાક્ષિક તો ચતુર્દશીનું હોવાથી એવો ચતુર્દશીની પ્રાધાન્ય-
તાને જાણાવનાર ચતુર્દશીથી સર થયેલો પાઠ હોય તે સ્વાભા-
વિક જ છે. ”

શ્રીમાન્ સાગરાનન્દજી આ લેખમાં ચૌદશનું
પુનમ અમાસ કરતાં અધિકપર્ણ-અવ્યર્હિતપર્ણ
સ્વીકારે છે, તથાપિ હાલમાં તેઓ પુનમ અમાસની
ક્ષયવૃદ્ધિએ ચૌદશ ઉદયતિથિને આધી પાછી ખસેડી
પુનમ અમાસની પ્રધાનતા કરે છે, તે તેમના ઉપરોક્ત
લેખથી થે વિરુદ્ધ છે.

(૬) શિથિલાચારીઓના આચરણને પરંપરા
તરીકે અમાન્ય કરવાનો સ્વીકાર

સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૪, અક ૧૫, પૃ. ૩૪૮માં શ્રી
સાગરજીએ કબૂલ કર્યું છે કે—

“ જે પરંપરાના આચારરૂપી જીત આચારથી આત્માની
અથવા આચારની અશુદ્ધિ થાય, તેમજ શિથિલાચારી અને
પ્રમાદીઓએ ધણાઓએ મળીને પણ આચરેલું હોય અને તે
પરંપરાથી આવ્યું હોય તો પણ તે જીત આચરવા સાચક
નથી. ”

જતાં હાલમાં તેઓ અને તેમના પક્ષીઓ ક્ષયને
ખદલે ક્ષય અને વૃદ્ધિને ખદલે વૃદ્ધિ કરવાની શ્રી-
પૂજ્યોની મનગઢત આચરણને પરંપરા તરીકે પપાળે
છે, તે ખોટું જ છે.

(૭) બે ચૌદશ, બે અમાવાસ્યા આદિનો સ્વીકાર
 સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૩, અંક ૨૧, પૃ. ૫૦૭માં તેઓએ
 નીચેનો પ્રશ્નોત્તર લખ્યો છે—

“ પ્રશ્ન ૭૬૧—પર્યુષણની યોગ્યતા વડાકંપનો છડ કરીને
 એ વિગેરે વાક્યો આવે છે, તો કંપસૂત્રને દલાડે છડીનો બીજો
 ઉપવાસ જ આવવો જોઈએ એવી રીતે છડ કરવો એમ
 અંક ૩૧ અને આ વર્ષમાં છડ ક્યારે કરવો ?

“ સમાધાન—મી હિન્દુસ્તિ મહારાજે લખેલા અને
 શ્રી કીર્તિવિજયજી મહારાજે સંગૃહિત કરેલા હીરપ્રભોત્તરમા
 ચતુર્દશી, અમાવાસ્યા કે પ્રતિપદ આદિની જદિમા છડ કરવા
 કરવો, એવા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં ચોક્કસ જણાવેલું છે
 કે આ પર્યુષણના કંપમળથી છડ કરવામાં રોકાવું તિથિ
 ચોના નિયમને ખોટું આપદ કરવો નહિ. અર્થાત્ બે ચૌદશી
 દોષ તો પડેલી બીજી ચૌદશનો પણ છડ થાય, બે
 અમાવાસ્યા દોષ તો તેજી ચૌદશનો છડ થઈ (પડેલી
 અમાવાસ્યાએ પારણું ફરી) બીજી અમાવાસ્યાએ
 એકસો ઉપવાસ થાય. અને બે પગલા દોષ તો પણ તેજી
 ચૌદશનો છડ થઈ અમાવાસ્યાએ પાગલુ આવી પડે તે પગલે
 એકસો ઉપવાસ થાય.”

સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૪, અંક ૨૨, પૃ. ૫૦૪માં નીચેના શબ્દોમાં તેનો અપલાપ કરે છે—

“ ૧. શ્રી હીરપ્રજામાં ચતુર્દશીએ કલ્પ વંચાય, અને અમાવાસ્યાદિની વૃદ્ધિએ અમાવાસ્યા કે પડવે કલ્પ વંચાય એમ જણાવેલું છે. ખીજી ચૌદશ કે ખીજી અમાવાસ્યા એમ જણાવ્યું નથી, એ ઉપરથી જણાય છે કે ચૌદશ કે અમાવાસ્યાદિની વૃદ્ધિ હોય તો પણ તેરસ જ બે કરવી. અને એ પ્રભાણે પાંચમ બાદરવા સુદની વધે ત્યારે ત્રીજ બે કરવી સ્થિત જણાય છે. ”

આ તદ્દન અસત્ય અને કપોળકલ્પિત લખ્યું છે.

વાંચકોને આથી જણાશે કે સિદ્ધચક્રના લેખક પરસ્પર વદતો વ્યાધાત જેવું લખી કેટલી ગુલાંટો મારનારા છે.

(૮) ક્ષયે પૂર્વાનો નિયમ કલ્યાણકાદિ તિથિ માટે પણ હોવાનો સ્વીકાર

સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૪, અંક ૨૪, પૃ. ૫૫૨માં શ્રી સાગરજીએ લખ્યું છે કે—

“ ૧ અક્ષય તૃતીયાદિ બાર તિથિ(સિવાય)ના પર્વોમાં બે ઉત્તર તિથિએ જ પર્વ થાય એ નિયમ શુદ્ધો કાર્યા તથોત્તરા એ વાક્યથી થાય અને તે અક્ષય તૃતીયાદિના પૂર્વના ક્ષયનો નિયમ મનાય તો પછી બાર તિથિમાં “ ક્ષયે પૂર્વા ”વાળો નિયમ લાગુ થાય છે એ કથન વદતો વ્યાધાતઃ જ છે. ”

આમ છતાં હાલમાં તેઓ બાર તિથિની માફક

કલ્યાણકાંદિ પર્વો સંબંધી ક્ષયે પૂર્વાંવાળો નિયમ લાગુ કરતા નથી, અગર કલ્યાણકાંદિ પર્વોમા જેવો લાગુ કરે છે તેવો બાર તિથિમા લાગુ કરતા નથી, અને ચૈત્ર શુદ્ધ પુનમ વિગેરેની ક્ષયવૃદ્ધિએ બારસ વિગેરેની ક્ષયવૃદ્ધિ કરતા કે માનતા નથી, એ તેમના ઉપલા લખાણથી વિરુદ્ધ જ છે.

(૬) સં. ૧૮૬૯નો નિયમ અશાસ્ત્રિય હોવાનો સ્વીકાર

એ જ અકના એ જ પૃષ્ઠમા તેઓએ લખ્યું છે કે—

“ ૩. સવત ૧૮૬૯નો નિયમ તો અશાસ્ત્રિય હોવા સાથે અસબદ્ધ અને અનિયત છે. ”

પાછા એ જ લેખક સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૫, અક ૭, પૃ ૧૫૬માં લખે છે કે—

“ તે બેસણાના લેખથી જ સાબિત થાય છે કે વિદ્વાનો પુનમના ક્ષયે તેસે ચૌદશ અને ચૃદ્વિંશો પુનમ કરતા હતા. ”

આ ઉલટસુલટ લખાણ કરવાની રીત લેખકનું માયામૃધાવાદીપણું સિદ્ધ કરે છે. જેમ તેર બેસણા નો લેખ અશાસ્ત્રિય હોવા સાથે અસબદ્ધ અને અનિયત છે તેમ તેઓએ બહાર પાડેલા શાસ્ત્રિય પુરાવા અને મત પત્રકો પણ અશાસ્ત્રિય અસબદ્ધ જ છે, માટે તે માનીને ચાલવું એ પણ વિરુદ્ધ જ છે.

(૧૦) છઠ્ઠ, ચોમાસી દિવસને અંગે જ હોવાનો સ્વીકાર

સિધ્ધચક્ર વર્ષ ૪, અંક ૧૬, પૃ. ૩૮૪માં તેઓએ લખ્યું છે કે—

“ પાહિક દિવસને અંગે ઉપવાસ, ચાતુર્માસિક દિવસને અંગે છટ્ટ, અને સંવત્સરોના દિવસને અંગે અદ્વિતનું તપ કરવું તે જરૂરી છે.”

આમ ચોમાસી દિવસને અંગે જ છટ્ટની તપસ્યાનો સ્વીકાર કરીને હવે હાલમાં તેઓ, ચોમાસી ચૌદશની જ હોવા છતાં, સાચે પુનમનો આગ્રહ સેવે છે, તે ખોટો છે. એ જ સિધ્ધચક્રના પાનામાં લખ્યું છે કે—

“ પૌષધ એક સાથે ઉચ્ચરી સકાય નહિ. ”

છતાં પુનમના ક્ષયે એક જ દિવસે શાશ્વત્તા અને શુદ્ધ પરંપરા અનુસાર ચૌદશ પુનમનું આરાધન કરનાર સુવિહિત વર્ગને તેઓ જે પ્રશ્ન કરે છે કે ‘ એક જ દિવસે શું બે પૌષધ કરશો ? ’ તે અયોગ્ય જ છે, કેમકે પૌષધ વિગેરે નિયમો આગળ પાછળના દિવસે થઈ જ શકે છે.

(૧૧) ક્ષીણ વૃદ્ધ તિથિમાં ભેગી તથા પહેલી બીજના કરાતા વ્યવહારનો સ્વીકાર

સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૫, અંક ૧, પૃ. ૨૧માં શ્રી સાગરજીએ નીચેનો પ્રશ્નોત્તર લખ્યો છે—

“ પ્રશ્ન ૮૪૮—પ્રશ્નશાસ્ત્રમાં પહેલી એકાદશી, અને અપર એકાદશી, તથા પહેલી અમાવાસ્યા અને ઉત્તર અમાવાસ્યા

એમ ને કહેવાય છે તે પર્વતિયિની. વૃદ્ધિ ન માને તો કેમ કહેવાય ?

“સુમાધાન—ખીજ આદિ પર્વતિયિનો ક્ષય હોય ત્યારે જેમ પડવા આદિને ખીજ આદિ તરીકે ગણતાં પડવાનો ક્ષય કરવા છતાં પંચાંગની અપેક્ષાએ કહેવાય છે, તેમ અગિયારસ કે અમાવાસ્યાદિની વૃદ્ધિ નહિ માનવા છતાં પંચાંગની અપેક્ષાએ જ ‘પૂર્વ’ અને અપર એવા શબ્દો વાપર્યા છે.”

આ ઉપરથી સમજાશે કે ઉ. શ્રી ધર્મસાગરજીના શબ્દોનો ઉઘો અર્થ લઈ હાલમાં તેઓ ને ‘તેરસને તેરસ કહેવાય જ નહિ, તેરસ ચૌદશ ભેગાં લખાય જ નહિ, પહેલી પુનમ—ખીજ પુનમ બોલાય જ નહિ’. ઈત્યાદિ મઠે છે તે અસત્ય જ છે. વીરશાસન પંચાંગ કાઠનારા ક્ષય વૃદ્ધિએ મૂલ પંચાંગ પ્રમાણે જ ૧૩-૧૪ આદિ ભેગી લખે છે અને ચૌદશ કે પુનમ આદિની વૃદ્ધિએ પહેલી ચૌદશ તથા ખીજ ચૌદશ વિગેરે છાપે છે, તથા તેની શાસ્ત્રોક્ત આરાધનાની રીતની સમજ પણ આપે છે, પછી તેની સામે વાંધો ઉઠાવવાનું વાસ્તવિક કારણ કશું રહેતું જ નથી. તેમણે પોતે જ સિધ્ધચક્ર વર્ષ ૫, અંક ૬-૧૦, પૃ. ૨૧૧ માં પણ લખ્યું છે કે—

“લૌકિક હિસાબે બાદરવા વદિ એકમ ખીજ ભેગાં હોય અને પછી દરેક બખ્ખે માસે ત્રીજ ચોથ ભેગાં, પાંચમ છઠ્ઠ ભેગાં, એમ અનુક્રમે હોય અને શ્રી જ્ઞાન શાસ્ત્રના હિસાબે આસો વદિ એકમ ખીજ ભેગાં, આગળ તેનાથી બખ્ખે માસે ત્રીજ ચોથ ભેગાં, પાંચમ છઠ્ઠ ભેગાં ચાય અને એમ આગલ પણ લેવું.”

(૧૨) ક્ષયે પૂર્વાં વાક્યનો પૂર્વતિથિ વિગેરેમાં આરાધના અર્થનો સ્વીકાર

સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૧, અંક ૨૧ ના વધારા પૃ. ૪ માં
નીચેનો પ્રશ્નોત્તર તેઓએ લખ્યો છે—

“ પ્રશ્ન—ભાદરવા સુદ પાંચમનો ક્ષય માની શકાય ?
અને મનાય તો તે તિથિની ક્રિયા અને તપસ્યા કયારે કરવી ?

“ સમાધાન—ઠાણ પણ પર્વતિથિનો ક્ષય ન થાય,
એવું નથી, કેમકે જો પર્વતિથિનો ક્ષય જ ન થતો હોત
તો “ ક્ષયે પૂર્વાં તિથિઃ કાર્યા ” એટલે પર્વતિથિનો ક્ષય
હોય તો પહેલાંની તિથિએ તે પર્વની તિથિ જે (જ) ક્ષયવાળી
ગણવી, એવો પૂ. ઉમાસ્વાતિ વાચકજી મદારાજનો પ્રતોષ
શ્રાદ્ધવિધિ વિગેરેમાં હોત નહિ. અર્થાત્ હોય તે પર્વ-
તિથિનો ક્ષય થવો એ સંભવિત છે, પણ તે તિથિને
અંગે કરાતો તપ અને ક્રિયા વિગેરે ઉઠાડી દેવાય
નહિ, પણ તે બધું પહેલાંની તિથિમાં કરવું પડે.”

અહિં પવની તિથિને ક્ષયવાળી ગણવાનું
તેઓએ લખ્યું છે, તથા સપ્તમી વિભક્તિ નહિ હોવા છતાં
તેમણે સપ્તમી વિભક્તિનો જ અર્થ ગ્રહણ કર્યો છે, અને
પૂર્વ તિથિ દિવસે ક્ષીણતિથિની આરાધના કરવાનું જણાવ્યું
છે, ‘ક્ષયને બદલે ક્ષય કે વૃદ્ધિને બદલે વૃદ્ધિ’ કરવી
એવો અર્થ કયો નથી. હવે શા માટે તેઓ આ
વાક્યનો ‘પર્વતિથિની ક્ષયવૃદ્ધિએ પૂર્વ તથા પૂર્વતર

તિથિની ક્ષયવૃદ્ધિ કરવી' એવા શબ્દો કે અર્થ આ વાક્યમાં નહિ હોવા છતાં તેવો અર્થ સ્વમતિકલ્પનાથી ઉપજાવી કાઢીને સમાજમાં ખોટો અને નકામો વિચાર જગાડે છે ?

(૧૩) ચૌદશ પુનમની ભેગી આરાધનાનો સ્વીકાર

સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૫, અંક ૨, પૃ. ૪૫ માં તેઓ લખે છે કે—

“ ૬. તત્સ્વતરંગિણીમાં પૌષધને અંજે તિથિચર્ચા છે, તથા બે તિથિઓનો ભોગ એકમાં હોય એમ કહી ઉદય ચૌદશે પુનમની આરાધના વ્યાજબી ગણાવે, છતાં બે ભેગા પૌષધો તો ન હોય. ”

આમાં તેમણે પુનમના ક્ષયે ઉદય ચૌદશે ચૌદશ પુનમની ભેગી આરાધના વ્યાજબી ઠરાવી છે. પૌષધો બે ભેગા ન થાય, તે માટેનો ખુલાસો તેમના જ શબ્દોમાં આપણે જોઈએ.

(૧૪) પૌષધ જુદા કરાય તેનો સ્વીકાર

સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૪, અંક ૧૬, પૃ. ૩૮૪માં તેમણે લખ્યું છે કે—

“પૌષધ એકી સાથે ઉચ્ચરાય નહિ.”

એટલે પૌષધ વિગેરે નિયમો આગલપાછલની તિથિએ જુદા કરી અપાય. એથી સમજાયે કે શાઓક્ત

એ પર્વતિથિની સંયુક્ત આરાધના સામે તેમનો હાલનો વિરોધ જૂઠો છે.

(૧૫) લૌકિક દીપણાનો સ્વીકાર

સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૫, અંક ૭, પૃ. ૧૫૨માં તેમણે નીચેનો પ્રશ્નોત્તર લખ્યો છે—

“ પ્રશ્ન ૮૬૬—જૈન દીપનાને અભાવે લૌકિક દીપનાને આધારે તિથિઓ આપારે મનાય છે કે પહેલાં પશુ મનાતી હતી ?

“સમાધાન—પ્રાચીન ગ્રન્થોમાં જે એમ લખે છે કે હમણાં જૈન દીપણું નથી, એ ઉપરથી કેટલાકાએ એમ કહે છે કે પહેલાં જૈન દીપણું પ્રવર્તતું હતું, પણ મુલસૂત્રોમાં આપાદ આદિ મહિનાનો અને પડવા આદિ તિથિઓનો વ્યવહાર હોવાથી પ્રથમ પણ વ્યવહાર લૌકિક દીપનાને અંગે હોવો જોઈએ એમ કહી શકાય.”

શ્રી સાગરાનન્દજી આમાં ખુલ્લા શબ્દોમાં ઘણા પ્રાચીન કાળથી લૌકિક દીપનાને આધારે તિથિઓની માન્યતા કબુલ કરે છે. તે પછી આજે ‘ જૈન મત પ્રમાણે પર્વતિથિની ક્ષય વૃદ્ધિ મનાય નહિ ’ એવો ખોટો ભ્રમ ઉત્પન્ન કરી સમાજમાં ખળભળાટ મચાવવો નકામો છે, કેમકે શાસ્ત્રાનુસારીઓ પંચાંગ પ્રમાણે પર્વતિથિની ક્ષય વૃદ્ધિ યથાસ્થિત જણાવીને તેની આરાધનાનો લોપ કે ઘેવડી તો કરતા નથી જ.

(૧૬) ઉદય સમાપ્તિ કે સમાપ્તિ રહિત તિથિ ન મનાય તેનો સ્વીકાર

સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૫, અક ૯-૧૦, પૃ. ૨૧૮માં શ્રી સાગરજીએ લખ્યું છે કે—

“ સૂર્યોદયને પામીને સમાપ્ત થાય એ તિથિ

“ સૂર્યોદયને પામીને સમાપ્ત થતી તિથિ માનવી એ જ સાત્તાનુસારી છે.”

સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૪, અક ૪, પૃ. ૯૫મા પણ તેઓ લખી ગયા છે કે—

“ સૂર્યોદયવાળી તિથિ જ પ્રમાણ ગણવી આ નિયમ તિથિની હાનિ કે વૃદ્ધિને અંગે લાગુ પાડી શકાય જ નહિ, કારણ કે પર્વતિથિનો ક્ષય જ ત્યારે હોય (કે જ્યારે) તેમા સૂર્યોદય હોય જ નહિ, માટે ક્ષયને સ્થાને સૂર્યોદયવાળી તિથિ લેવી એમ કોઈ પણ બુદ્ધિમાન કહી શકે નહિ, પર્વના ક્ષયની વખતે તો માત્ર તે પર્વતિથિનો ભોગવટો જ લેવાય, ને તેથી જ ક્ષયે પૂર્વા તિથિ કાર્યા એમ કહેવાય છે વળી પર્વ-તિથિની વૃદ્ધિ હોય ત્યારે તો તે બને તિથિઓમા સૂર્યોદય હોય છે, અને જે સૂર્યોદયને ફરસવાવાળી જ તિથિને વધેલી તિથિ ગણાય છે, તો તેવી વધેલી તિથિમા સૂર્યોદયવાળી તિથિનો નિયમ નહી શકે નહિ, પણ જેમ દરેક તિથિઓમા ભોગવટાની ધડીનો હિસાબ નહિ લેતા સૂર્યોદયનો હિસાબ લઈ તત્ત્વથી પૂર્ણતા વાળી જ તિથિને આરાધ્ય ગણી તેવી રીતે વધેલી તિથિમા પણ પૂર્ણતા વાળી તિથિ ખીજ જ હોય માટે સૂર્યોદયના નિયમને ધ્યાનમા રાખી બીજી તિથિ જ વૃદ્ધિમાં આરાધ્ય ગણાય તે સ્વાભાવિક જ છે.”

આ સ્વીકાર, આ પ્રકરણમા જણાવેલા નબર(૨)ના

સ્વીકારને વિશેષ પુષ્ટિકર્તા છે. આમાં આરાધ્ય તિથિનો સમાપ્તિ સહિત સૂર્યોદય અથવા કેવલ સમાપ્તિ હોવી આવશ્યક કરાવી છે. હવે એ જ લેખક એ પર્વો સાથે હોય ત્યાં સમાપ્તિને ઉડાવી દે છે, સમાપ્તિ, તથા ઉદય સમાપ્તિ સહિત તિથિનું આરાધન માને છે, અને શાસ્ત્રાધારે ઉદય સમાપ્તિ માનનારાઓની મશ્કરી કરે છે, 'સમાપ્તિ માનવાથી સાચું તિથિ માન્યતા' આદિની આપત્તિઓ આપે છે, ક્ષીણતિથિમાં પોતે જ સૂર્યોદયનો અસ્વીકાર કરે છે અને પાછા કલ્પિત સૂર્યોદયને આવશ્યક કરાવે છે તથા તે વિના પચ્ચખાણુ આદિ ન થવાની ફલીલખાણુ ગોઠવે છે, તે તમામમાં તેમની કપોળકલ્પના અને કદાચહં સિવાય શાસ્ત્રાધાર કાંઈ જ નથી.

(૧૭) શાસ્ત્રાર્થ સન્યસ્ત સ્વીકાર

સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૪, અંક ૨૪, પૃ. ૫૬૦માં તેમણે લખ્યું છે કે—

“૩ કોઈક મહાતુભાવે ક્ષયે પૂર્વાંના વચન ઉપર મુખ્યતા રાખે અને કોઈક મહાતુભાવ કલ્પસૂત્રમાં જેમ જગવાને પશુસણુ કર્યો તેમ ગણધરે, જેમ ગણધરે તેમ તેમના શિષ્યોએ, જેમ તેમના શિષ્યોએ તેમ સ્થવીરોએ, જેમ સ્થવિરોએ તેમ વર્તમાનમાં સાધુ સમુદાયે, જેમ સાધુ સમુદાયે તેમ હમારા આચાર્ય ઉપાધ્યાયે, અને જેમ હમારા આચાર્યોપાધ્યાયે પશુસણુ કર્યો તેમ હમે કરીએ છીએ એમ જ કહેવાય છે, તેને મુખ્યતા આપી હોય તેમાં આરાધક વિરાધકયણુની છાપ મારવાનું કાર્ય માનીએાનું છે.

વર્તમાનમાં લોકિક ટીપનાં કે જે શાસનને મળતું નથી તેને આધારે ખળભળાટ નકામો છે. ॥

આ શબ્દોમાં સાગરાનન્દણ ઘણી નમ્ર વાણીથી પોતાના શાસ્ત્રાર્થ શોખને તિલાંજલી આપે છે, પોતે અને પોતાની સાથે આ. વિજયનેમિસૂરિજી આદિએ જે પાંચમની સંવચ્છરી કરી હોવાનું સ્વીકારે છે, તેથી પાંચમની સંવત્સરી કરનારા ગચ્છાંતરોને પણ વિરાધકપણાની છાપ, જે પોતે પણ આપતા હતા, તે આપવાનું જ્ઞાનીને બળાબુ છે. લોકિક ટીપણાંના આધારે ચાલવાનું હોઈ ખળભળાટ કરવો નકામો જણાવે છે, છતાં એ દુઃખદ અને આશ્ચર્યકર છે કે તેઓ પોતે શાસ્ત્રાધારે ચાલનારાઓને ‘પરપરાલોપક-પર્વલોપક-નવિનપંથી-લેખસેનપંથી-ઉત્સૂતભાષી-અજ્ઞાની-વિરાધક’-ઈત્યાદિ અપ્રલીલ શબ્દકોષથી નવાજે છે, કોઈની સાથે શાસ્ત્રાર્થ કયો નહિ હોવા છતાં પોતાનો જય અને સામાનો પરાજય છપાવે છે, ચાતુર્ભાસ માટે સ્થાન પણ નહિ આપવાનો ખળભળાટ મચાવી ભદ્રિક જૈન જનતાને ઉશ્કેરે છે, તેમ જ શુદ્ધ ઉદય તિથિ ચોથે સંવચ્છરી કરનાર શાસ્ત્રપરંપરાનુસારીઓને પાંચમ કરનાર તરીકે વગોવે છે !!!

શાણી સમાજ આ બધું શાંત બુદ્ધિથી વાંચે, વિચારે, અને સમજે, એમ અમે અંતઃકરણથી ઇચ્છીએ

છીએ. શ્રી સાગરજીની આવી ઉલટસુલટ વાતોના સેંકડો દાખલા તેમના પોતાના જ શબ્દોમાં ટાકી શકાય તેમ છે. સ્થાલીપુલાક ન્યાય અનુસાર આ પ્રકરણમાં તેનો એક દાણો બતાવ્યો છે, પણ વિચારકો એ ઉપરથી શ્રી સાગરાનન્દજીની ‘ એક વખત લખીને બીજી વખત ગુલાંટ મારવાની અને ત્રીજી વખત સામાના ગળે બાંધા પગ લેરવવાની ’ પ્રામાણિકતાની લાઇન બહારની પદ્ધતિ સારી રીતે સમજી જશે. પ્રિય વાંચકો ! હવે તમોને ત્રીજા પ્રકરણમાં લઈ જઈશું. તેમાં તમોને તેઓએ થોડા વખત અગાઉ પ્રગટ કરેલા શાસ્ત્રિય પુરાવાઓની પોલ પકડાશે.

પ્રકરણ ત્રીજું “શાસ્ત્રિય પુરાવા” પોલ દર્શન

સંપાદક કે કર્તાના નામ વિનાની ચોપડી—

સવત ૧૯૮૯ માં આ. શ્રી આનંદસાગરજીએ ભાદરવા સુદ ત્રીજે સવત્સરી કરી હતી તે સાલ ભેધ પુરી ચડાશુ ચડુ પચાગમાં ભાદરવા સુદ ૪ નો ક્ષય ન હતો કિન્તુ ભાદરવા સુદ ૫ નો ક્ષય હતો. છતાં તેમણે ચોથ છોડી દહનિ ત્રીજને દિવસે સવત્સરી કરી સમાજમાં ઘણો ઉહાપોહ ઉત્પન્ન કર્યો હતો. ત્રીજ કન્વાનો બ્યારે તેમને કોઈએ ખુલાસો પૂછ્યો, ત્યારે તેમણે ચોતાના ટેકામાં પંપરા જણાવી ન હતી, કારણકે પાંચમના ક્ષયે ત્રીજનો ક્ષય કરી ચોથ ફેરવવાની પરંપરા હતી જ નહિ તેમણે જણાવ્યો હતો શ્રી તત્ત્વતરંગિણી ગ્રન્થનો આધાર પાઠ આપવાની તેઓશ્રીએ તસ્દી લીધી ન હતી બ્યારે તે પૂછવામાં આવ્યો ત્યારે તેમણે ‘ ચતુર્થ્યા ક્ષયે પञ्चमीस्वीकारप्रसङ्गेन त्व व्याकुलो मावश्यसि ’— અર્થ—‘ચોથના ક્ષયે પચમીના સ્વીકાર પ્રસંગથી તું

વ્યાકુલ શરૂશ,' આ પાઠ આપ્યો. આમાં પાંચમના ક્ષયે ત્રીજનો ક્ષય કરવાની કે ક્ષયને બદલે ક્ષય કરવાની તો વાત સરખીયે નથી, તે તેમણે પોતે સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૪, અંક ૨૩, પૃ. પડરમાં કબૂલ કર્યું છે જુઓ તેમના શબ્દો—

“૭. તત્ત્વતરંગિણીમાં પર્યુષણની યોગના ક્ષયે તારે પંચમીએ મેવચ્છરી કરવી પડશે, એમ ખરતરોને ચલિદશના ક્ષયે પુનમે પચ્ચિખ કરવાથી પ્રમંથ આપ્યો છે.”

છતાં સં. ૧૯૯૩ ના આવણ મહિના સુધી આ ને આ પાઠ ઉપર તેમણે ગોળા ગબડાવ્યા કર્યાં. સં. ૧૯૯૩ આવણ માસમાં તેઓને કલ્પિત પરંપરાના પોપઠ નવા પુરાવા એકાએક જડી આવ્યા ! તેમનું અને શ્રી નેમિસૂરિજીનું આતુમાંસ જામનગર ભેળું હતું. જામનગરમાં તેમણે “શાસ્ત્રિય પુરાવા” નામની ચોપડી છપાવી. પ્રકાશક તરીકે રતલામની રૂપબહેવ કેશરીમલજીની પેઢીનું નામ આપ્યું. રવાના કરી બધે પહોંચાડનાર તરીકે શેઠ પોપટલાલ ધારશીનું નામ હતું. એ ચોપડીમાં શ્રી તત્ત્વતરંગિણી આદિના કેટલાક પાઠોના અર્થો પણ આપવામાં આવ્યા હતા. એ ચોપડીમાં દાખલ કરવામાં આવેલા પુરાવાનાં પાનાં છપાવનાર સાગરજી, અર્થો કરનાર સાગરજી, છતાં આશ્ચર્ય એ હતું કે જેમ એ પાનાનાં કર્તાનું નામ

નહિ તેમ તેના સપાદક તરીકે કિંવા સંશોધક તરીકે કિંવા સંશ્રાહક તરીકે તથા અર્થ કરનાર તરીકે શ્રીમાતનુ નામ પણ કયાંય આપવામાં આવ્યું નથી. આનું કારણ વિચારતાં જણાય છે કે એ ચોપડીનો વિષય પ્રમાણિક ન હતો તેમ તેમનું અંતઃકરણ તો સાક્ષી પૂરતું હતું, પરંતુ પોતાના પક્ષરાગથી તેઓને એવું લખવું, બોલવું, અને છપાવવું પડતું હતું એટલે નામ આપવામાં મઝા જોયેલી ન હોય તે બનવાજોગ છે. ખેર, એ કહેવાતા શાસ્ત્રિય પુરાવાઓને આપણે ચકાસીએ—

અપ્રમાણિક ગાથાઓનો સંગ્રહ—

એ પુરાવાઓની ચોપડીના મુખપૃષ્ઠ પાછળ બીજા પાતે જ સૌથી પહેલું લખવામાં આવ્યું છે કે—

“આમન ઉપર જણાવેન પ્રતોમા તિથિ જામતમા એક સરખા પાઠો લગભગ છે”

આ પાઠો જો અપ્રમાણિક હરે તો સોળમી, અઠારમી અને એગણીસમી સદીનાં એ કહેવાતાં પાના પણ અપ્રમાણિક હરે એમા કાઈ શંકા જ નથી.

સદર પાઠો તે નં. ૧-૨-૩-૪-૭-૮ની જણાવેલી પ્રતોમા મુખ્ય કરીને નીચેની ગાથાઓ છે—

“આનાદરુત્તિયફમ્મુણમાસે [જદ] જ્ઞાતો પુત્રિમા હોદ્દ ।
તાસ જ્ઞાતો તેરસોપ મણિઓ જિજ્ઞાસિદેદિ ॥ ૧ ॥

बीया पंचमी अट्टमी पक्कासी य चाउदसो. य ।
तासं खओ पुव्वतिही अमावासाय वि तेरसी ॥ २ ॥

अइ पव्वतिहीअओ तह कायव्यो पुव्वतिहीय ।
यवमागमयणं कहियं तिलुकनादेहि ॥ ३ ॥

चउमासी य वरिसे छुट्टी भवे जा (सा) पुव्वतिहीय ।
ठावआणं पुव्वदिणे मिलिया दोऽवि तस्य दिणे ॥ ४ ॥

(शा. पु. पृ० १)

पक्खस्स अयं अट्टमी मासस्सयं तु पक्खिअं होइ ।
सोलसदिणे न पक्खिअं नणु कायव्यं तु कइयावि ॥ ५ ॥

पक्खिअपडिक्कमणाओ सट्ठियपहरम्मि अट्टमी होइ ।
तायेय पच्चख्खाणं करेति जिण(धंर)ययणाओ ॥ ६ ॥

अहिआओ अट्टमी लगाओ हुंति पक्खसंधीसु ।
सट्ठी पहरम्मि निधं करेति पक्खिमपडिक्कणं ॥ ७ ॥

पहरम्मि य दिवसे कायव्य पक्खियं तु नियमेण ।
चउइसीसहियं कइयावि न हु तेरस सोलसे दिवसे ॥ ८ ॥

अट्टमीतिहीइ सहियं कायव्या अट्टमी उ पायेण ।
अइथा सत्तमि नेयं नवमे छट्ठे न कइयावि ॥ ९ ॥

आसाहवहुल पक्खे भइत्तए कत्तिए य पोसे य ।
कग्गुण चइसाहेसु य नायव्या ओमरत्ताओ ॥ १० ॥

(शा. पु. पृ. २-३)

अत्थि[य] तम्मि गन्धो तव्वसेण मा उण जायई ।
एवं पुव्वसूरिहिं भणिअं एत्थ न संदेहो ॥ ११ ॥

પક્ષંતે તદ માસતે જા મવે પુષ્પિમા લુટી ।
 તો તેરસીય મણિઓ કરિજા જિણ[ચંદ]આણાપ ॥૧૨॥
 (શા. પુ. પૃ. ૪)

અસદેણ ગીયથેણ અં માસિયં તં તદ્દા કાયર્થ ।
 ચાઉમાસિય ઘરિસે તદ્દ કલ્લાણગાર્દિ તિહીસુ ॥ ૧૩ ॥
 પુણ્યાપ તિહિઆપ ઠવિઝળ જહકમેણ ।
 પચ્છા આરાહણીયા સુરુદયવેલસંપત્તે ॥ ૧૪ ॥

જહિઆપ્પો અટ્ટમી લમા તિહીઆપ્પો પક્ષસંધીસુ ।
 સંધિપુરમ્મિ ચ નેયા કરંતિ હિ પક્ષિલપદિકમણ ॥ ૧૫ ॥
 ઇક્કિદ્ધા મજ્જિમા જહણ્ણા પવ્વતિહી તિવહ્દા મણિયા ।
 ઘરિસ ચઉમાસીય અણ્ણમાસપદ્ધિવદ્દા માનીયવ્વા ॥૧૬॥”
 (શા. પુ. પૃ. ૧૦)

આ ગાથાઓનો અર્થ શ્રી સાગરાનન્દજીએ આપ-
 વાની તરફી લીધી નથી, કેમકે તે એટલો બધો ઉદ-
 પટાંગ છે કે શ્રી સાગરજી જેવાને પણ તે માટે મોત
 સેવવું પડ્યું. છતાં, આ. શ્રી નીતિસૂરિજી તરફથી
 હાલમા આવી જ ગાથાઓના સમૂહવાળું પાત્ર લઈ-
 યાએ. પાસે લખાવીને વિદ્યમાન આચાર્યો ઉપર
 મોકલવામા આવ્યું છે. તેમના શિષ્ય પ. શ્રી સપત-
 વિજયજીએ તે પાત્ર બહાર પત્રોમાં છપાવ્યું છે અને
 ઉપરોક્ત આવેલી ગાથાઓનો નીચે પ્રમાણે અર્થ
 કરવાની તેમણે ચેષ્ટા કરી છે.—

“ ભાવાર્થ—જો પર્વતિથિનો ક્ષય હોય તો તેની

અમાઘની-પૂર્વની તિથિનો ક્ષય કરવો એવું તીર્થંકર ભગવંતોએ
 હિપદિશ્યું છે (૩). ચોમાસી અને સંવત્સરી તરીકેની પર્વ-
 તિથિની વૃદ્ધિ થાય તો પ્રથમની તિથિ પૂર્વની તિથિમાં સ્થાપન
 કરીને એટલે તેને બે કરીને બીજે દિવસે પર્વ કરવું. તેમાં
 અને તિથિ મળી ગયેલ સમજવી (૪). ક્રમાનુસાર
 પૂર્વતિથિને રહેવા હઈને સૂર્યોદય સમયે જે તિથિનો
 અવશેષ રહેતો હોય તે તિથિની આરાધના કરવી
 જોઈએ (૧૪). આસાડ, કાર્તિક, અને ફાગણ પૂર્ણિમાનો
 જો ક્ષય હોય તો તેરસનો ક્ષય કરવાનું તીર્થંકરોએ ફરમાન
 કર્યું છે (૧). જો બીજ, પાંચમ, આઠમ, અગ્યારમ અને
 ચૌદમ એ પાંચ તિથિનો ક્ષય હોય તો તેની પૂર્વની તિથિનો
 ક્ષય કરવો તેમજ જો અમાવાસ્યાનો ક્ષય હોય તો પણ
 તેમસેનો જ ક્ષય કરવો (૨). પખવાડીયાના અર્ધમાસે
 આઠમ ગણવી અને મહીનાના અડધા ભાગે પાખી ગણવી
 જોઈએ, પણ પખવાડીયાના સોળમે દિવસે કદી પાખી કરાતી
 નથી અને કરવી નહિ (૫). ઘણું કરીને પંદરમા દિવસે પાખી
 કરવી જોઈએ, તેમજ યા સોળમે દિવસે ચતુર્દશીનું આરા-
 ધન થઈ શકતું નથી (૮). તેવી જ રીતે આઠમ,
 આઠમા અથવા તો સાતમા દિવસે કરવી, પરન્તુ
 છૂટે અગર તો નવમા દિવસે કરવી નહિ (૯). પાક્ષિક
 પ્રતિક્રમણથી સાડાસાત દિવસ (સાઠ પહોરે) બચીત થયે
 આઠમ આવે. પર્વને દિવસે તેવી જ રીતે પચ્ચખાણ કરાય
 છે, એવું જિનવચન છે (૬). પખવાડીયાની જરાબર સંધીમાં
 (મધ્ય ભાગે) જેમ આઠમની તિથિ આવે છે તેમજ
 મહિનાના મધ્યમાં પાક્ષિક પ્રતિક્રમણ કરવું જોઈએ
 (૧૫). પખવાડીયાના અંતે અગર મહિનાને અંતે જો

પુનઃ (અમાવાસ્યા) ની વૃદ્ધિ થાય તો તેરસને દિવસે' વૃદ્ધિ મર્ણવી જોઈએ એવું આશ્તવ્યન છે (૧૨). તે દિવસે તે દિવસનો મધ્ય-અથ રહેલો હોવાથી સાધુ પુરુષો તેનો સ્વીકાર કરે છે, આ પ્રમાણે પૂર્વપૂરવોએ' ફરમાન કરેલું હોવાથી તેમા લેશમાત્ર રોકાને સ્થાન નથી (૧૧) સંવત્સરી, ચોમાસો, અને તિથિઓને માસિક ઉત્કૃષ્ટ, મધ્યમ અને જન્ય એમ ત્રણ પ્રકારની જણાવેલી છે " (૧૬). (જુંઓ, જૈન ધર્મ પ્રકાશ, સ. ૧૯૯૬ ચૈત્રમાસ ૫ ૨૨-૨૩ અંક ૧લો.)

આ ભાવાર્થમા મોટા ટાઈપમાં લીધેલો ભાવાર્થ મેળ વિનાનો, ખોટો અને ઉમેરેલો છે, તથા ખીજો પણ પરસ્પર સરખાવતા ઘણા વિરોધવાળો છે. તેના ઉપર અમે સમાલોચના કરીએ તેના કરતા શ્રી "વીર-શાસન" સાપ્તાહિક પત્રના વિદ્વાન તત્રીશ્રીએ જે મહત્વનું અંજવાળું પાડ્યું છે તે જ અત્રે અક્ષરશઃ રજૂ કરવું વધારે ઇષ્ટ છે. સં ૧૯૯૬, જેઠ વદ ૨, શુક્રવારના, નવા વર્ષ ૧૮ના "વીરશાસન" અંક ૩૭મા તત્રી-સ્થાનેથી "પૂજ્યપાદ આણંદવિમલસૂરીશ્વરજી મહારાજની આજ્ઞા તરીકે આચાર્ય શ્રી વિજય-નીતિસૂરિજી દ્વારા પર્વતિથિની હાનિવૃદ્ધિની વ્યવસ્થાને અંગે પ્રચારાએલા પાનાની ટૂંકી પણ મનનીય સમીક્ષા" આ હેડીંગ નીચે નીચેનો લેખ પ્રસિદ્ધ થયો છે—

“શાસ્ત્રિય પુરાવાઓ” ની અપ્રમાણિકતા
પૂરવાર કરતી સમીક્ષા—

“આચાર્ય શ્રી વિજયનીતિસૂરિજી તરફથી, યોગાક મહિનાઓ થયાં, એક પાનાનો પ્રચાર કરવામાં આવે છે. એ પાનાની નકલો લંદીયા પાસે કરાવીને, તેમણે અનેક રથ-લોએ યોગેશી આપી છે. આ ઉપરાંત તેમના સમુદાયના પંચાસ શ્રી સંપતવિજયજીએ એ પાનું તેના અનુવાદ સાથે ‘જૈન’ અને જૈન ધર્મ પ્રકાશ’ બન્નેમાં છપાવી, પોતે પર્વતિયિની હાનિ વૃદ્ધિને અંગે વર્તમાનમાં જે રીતિએ વર્તે છે તે શાસ્ત્રાનુસાર છે, એમ દર્શાવવાની ઠાણી કરી છે. એટલું જ નહિ, પણ એ પાનાના આધારે એ જ સમુદાયના પંચાસ શ્રી કલ્યાણવિજયજીએ તા. ૨૪-૩-૪૦ના “જૈન” પત્રમાં એક લેખ લખીને, કદામહને તજવાનો અને ખીજો પણ ઠેલોક ઉપદેશ (!) આપ્યો છે.

ખરેખર, આચાર્યશ્રી વિજયનીતિસૂરિજી તરફથી પ્રચારવામાં આવેલું આ પાનું, અનેક અર્થાન અને ભદ્રિક્ષણોને ઉન્માર્ગે દોરનારું છે. આ પાનું, શ્રી જૈનશાસનની આજ્ઞાઓને અનુસરતું પૂરવાર થઈ જાય, તો એ નિઃસંદેહ ખીના છે કે-પૂર્ણિમા કે અમાવાસ્યાની હાનિ-વૃદ્ધિએ તેરસની અને ભા. શુ. ૫ ની હાનિવૃદ્ધિએ ત્રીજની હાનિવૃદ્ધિ કરનારા વ્યાજખી કરે, પણ આ પાનું શ્રી જૈન શાસનની આજ્ઞાઓને અનુસરતું નથી, અને શ્રી તપગચ્છની સામાયારીથી વિરુદ્ધ પ્રરૂપણ કરનારું છે, એમ સુચવાંચકા સમજી શકે એટલા જ માટે આ પાનાની ટૂંકી સમીક્ષા કરવાનું સમુચિત ધાર્યું છે.

આ પાનામાં-“તપગચ્છના સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા-એ ૩૫ ચતુર્વિધ સંધે મળીને પૂછ્યું ત્યારે તેમણે (પૂ. શ્રી આણંદવિમલસૂરીશ્વરજી મહારાજજી) વૃદ્ધ સમા-

ચારીમાથી પાઠ કાઢ્યો, જે પાઠ આ પ્રમાણે છે "—એમ
 સખીને દશ ગાથાઓ આપવામા આવી છે આ ગાથાઓ
 વિષે જ પહેલો વિચાર કરીએ. આ ગાથાઓ શ્રી તપામચ્છની
 તિથિ વિષયક માન્યતાને અનુકૂળ છે કે પ્રતિકૂળ એ વિચારવાની
 જરૂર છે. આ દશ ગાથાઓ પૈકીની પાંચ ગાથાઓ “શ્રી રત્ન
 સચય પ્રકરણ” નામના મન્થમા આવે છે પાનામાની છઠ્ઠી
 ગાથા (એટલે આ પ્રકરણમા પાછળ જણાવેલી પાંચમી ગાથા)
 ૨૮૬મી ગાથા તરીકે, સાતમી ગાથા (એટલે અહિં આઠમી
 ગાથા) ૨૮૪મી તરીકે, આઠમી ગાથા (એટલે અહિં નવમી ગાથા)
 ૨૮૫મી ગાથા તરીકે, નવમી ગાથા (એટલે અહિં છઠ્ઠી)
 ૨૮૭મી ગાથા તરીકે, અને દશમી ગાથા (અહિં ૧૫મી)
 ૨૮૮મી ગાથા તરીકે ‘શ્રી રત્નસચય પ્રકરણ’ નામના
 મન્થમા આપેલ છે આ શ્રી રત્ન સચય પ્રકરણ મન્થ
 અયધમચ્છાધિપતિ શ્રી હર્ષનિધાનસૂરિજીએ સમૃદ્ધીત કરેલો
 છે આ મન્થને ભાષાતર અને વિશેષાર્થયુક્ત તૈપાર કરનાર
 તરીકે—“શાઓ જેઠાનાન હરિભાઈ તથા શ્રાવક કુવરજી
 આણુદજી ” એમ જણાવેલ છે “શા કુવરજી આણુદજી શ્રી
 જૈન ધર્મ પ્રસારક સમાના પ્રમુખ ભાવનગર ” એવી સહી
 સાથે આ મન્થની પ્રસ્તાવના હપાઈ છે. અને તેમા લખ
 વામા આવ્યું છે કે —

“ ૨૮૦ થી ૨૮૮ સુધીની ૯ ગાથાઓ ત્રિધિપક્ષ-
 ની માન્યતાની છે તથા તે શિવાય બીજે કેટલેક
 રથળે કાઈક વિચારસેદ જણાયો છે ”

આ ઉપરાંત, શ્રી રત્નસચય પ્રકરણ નામના એ
 મન્થની અદર પણ જૂદે જૂદે રથળે () કોસ મૂકીને જણા
 વવામા આવ્યું છે કે—

“(૧) ૨૮૦ થી ૨૮૮ સુધીની નવ ગાથાઓ અંચલ ગચ્છની માન્યતાની છે.”

“(૨) અહિં સુધીની ૯ ગાથાઓ અન્ય ગચ્છી માન્યતાની છે.”

આચાર્ય શ્રી વિજયનીતિસૂરિજી દ્વારા પ્રચારાતા પાનામાં, વૃદ્ધ સામાચારીમાંથી ઉદ્ધૃત તરીકે અપાએલી દશ ગાથાઓ પૈકી પાંચ ગાથાઓ તો સ્પષ્ટપણે જ અચલ ગચ્છની માન્યતાની છે, એમ આ ઉપરથી વાંચકો જરાજરસમજી શક્યા હશે.

આચાર્ય શ્રી વિજયનીતિસૂરિજીએ અને તેમના બંને પંચાસોએ પણ જો આ ગાથાઓના અર્થોના વિચાર કર્યો હોત, તો પણ તેઓ સમજી શક્યા હોત કે—પોતે જે ગાથાઓનો પૂ. શ્રી આણંદવિભજસૂરીશ્વરજી મહારાજના નામે પ્રચાર કરી રહ્યા છે તે ગાથાઓ શ્રી તપાગચ્છની માન્યતાનો વિરોધ કરનારી છે, અને અચલ ગચ્છીય માન્યતાને પુષ્ટ કરનારી છે, પણ ઘણી વાર એવું બને છે કે—માણુન ન્યારે કાષ્ઠ પણ વરણના ખોટા આમહમા ફસાઈ જાય છે ત્યારે તે પોતાની ખોટી પણ માન્યતાનું સમર્થન કરવાની ધૂનમાં, પોતે પોતાની માન્યતાથી વિરુદ્ધનાં પ્રમાણોને પણ પોતાના માનવા-મનાવવાની જૂથ કરી રહ્યો છે, એ વાતને વિસરી જાય છે.

હવે આપણે અર્થોની દૃષ્ટિએ પણ એ ગાથાઓ તપાસીએ—

આચાર્ય શ્રી વિજયનીતિસૂરિજીદ્વારા પ્રચારાતા આ પાનાની ૭ઠ્ઠી ગાથા નીચે મુજબની છે.—

“पक्खस्म अद्धा अहमो मासं अद्धाओ पक्खिअं होइ ।
सोलसमे दिवसेन पक्खियं न कया हुंति कया वि” ॥६॥—(५)

શ્રી રત્નસયય પ્રકરણની ૨૮૬મી ગાથા નીચે મુજબની છે —

“પક્ષસ્ત્તઃ સદ્ઘ્નઃ સદ્ઘ્નમી, માસર્દાપિ પક્ષિત્વયં હોદ્ધા ।
સોલમિ દિવસે પક્ષી, કાયન્વા ન હુ કદયા વિ ॥૨૮૬॥”

પાનાની છટ્ટી ગાથાનો પંન્યાસ શ્રી સપતવિનયજીએ નીચે મુજબનો અર્થ કાઢ્યો છે—

“ પખવાડીઆના અર્ધભાગે આઠમ ગણવી’ અને મહિનાના અડધા ભાગે પાખી ગણવી’જોઈએ, પણ પખવાડીયાના સોળમે દિવસે કદી પણ પાખી કરાઈ નથી અને કરવી નહિ” જ્યારે શ્રી રત્નસયય પ્રકરણમાં ૨૮૬ મી ગાથાનો અર્થ નીચે મુજબ આપ્યો છે—

“ પક્ષ(પખવાડીયા)ને અર્ધે આઠમ કરવી અને માસને અર્ધે પાખી કરવી પરન્તુ સોળમે દિવસે કદાપિ પાખી કરવી નહિ ”

હવે વિચાર કરો કે-પખવાડીયાના અર્ધભાગે આઠમ આવે છે, મહિનાના અર્ધભાગે પાખી આવે છે? નહિજા. પૂર્ણિમાએ પાખી માનીએ તો જ મહિનાના અર્ધભાગે પાખી આવે અને અર્ધવગચ્છ તેમ માને છે, પણ શ્રી તપાગચ્છ તો ચૌદશનીજ પાખી માને છે, એટલે એ રીતિએ પણ આ ગાથા શ્રી તપાગચ્છની માન્યતાનો વિરોધ કરનારી પૂરવાર થાય છે હજી આગળ—

આચાર્ય શ્રી વિનયનીતિસૂરિજીદ્વારા પ્રચારાએના પાનાની ૭ મી ગાથા નીચે મુજબની છે.—

“વનસ્પતિમે દિવસે કાયન્વા પક્ષિત્વયં હુ પાયેન ।
ચંદ્રસીતહિયં કયાર્ષિ, ન હુતિ તેરસે સોલસમે દિવસે ॥૭॥” (૮)

આનો પન્યાસ શ્રી સંપતવિજયજીએ નીચે મુજબ અર્થ લખ્યો છે—

“ધાણુ કરીને પદરમા દિવસે પાખી કરવી જોઇએ તેરમે મા સોળમે દિવસે ચતુર્દશીનું આરાધન થઇ શકતું નથી ” આ અર્થમા ‘સ્રવદસીસાહિય’ તરફ ધ્યાન આપવામા આવ્યું હોય એમ જણાતું નથી શ્રી રતનસચચ પ્રકરણની ૨૮૪ મી ગાથાથી આ વાત સમજી શકાશે તે નીચે મુજબની છે—

“ પળ્લરસમ્મિ ॥ દિવસે,

કાયઠ્ઠા પક્કિલય તુ પાપણ ।

ચઝહસિસહિય કશ્વોં ધિ,

ન હું તેરેસિ સોલમે દિવસે ॥ ૨૮૪ ॥”

અં, ગાથાનો તેમા નીચે મુજબ અર્થ આપવામા આવ્યો છે—

“ પ્રાચે કરીને પદરમે દિવસે પાખી કરવાની છે, કોષ્ઠક-વાર ચૌદશ સહિત પાખી કરવી, પણ તેરસ સહિત ન કરવી તેમજ સોળમે દિવસે (એટલે પડવા સહિત) ન કરવી ”

હવે વાચકો વિચાર કરે કે—આ ગાથામા ‘કોષ્ઠક વાર ચૌદશ સહિત પાખી કરવી’ એમ જે સ્પષ્ટ શબ્દો દ્વારા જણાવવામા આવ્યું છે તે શું સૂચવે છે? ચૌદશે પાખીની માન્યતાવાળા આવું લખે ખરા? નહિજ પુનઃ પાખી માન નારાજ આવું લખી શકે, કારણ કે સામાન્ય સયોગોમા તેઓ પુનઃ અગર અમાસે પાખી કરતા હોય છે અને તેના ક્ષય જેવા ખાસ પ્રસંગે એટલે કોષ્ઠક વાર તેઓ ચૌદશ સહિતના દિવસે પાખી કરે છે પુનઃતો ક્ષય હોય ત્યારે તેઓ પુનઃતે ચૌદશ સહિત માને તે સ્વાભાવિક છે આપણે તો ચૌદશનો ક્ષય હોય ત્યારે તેરસ ચૌદગિકિને દિને, ચૌદશનો

ભોગવટો સમાપ્તિપૂર્વકનો હોઇને, તે તેરશે ચૌદશની આરાધના કરવાની હોય છે; એટલે સામાન્ય રીતિએ ચૌદશે જ અને જ્યારે ઔદયિકી ચૌદશ ન મળતી હોય તેવા પ્રસંગે તેરસ સહિતની ચૌદશે ચતુર્દશીની આરાધના કરવાની હોય છે. ઉપરની ગાથામાં તો કોઇક વાર ચતુર્દશી સહિત પખખી કરવાનું જણાવીને તેરસ સહિત પખખી કરવાનો સ્પષ્ટ નિષેધ કરવામાં આવ્યો છે, જે શ્રી તપાગચ્છની માન્યતાથી સર્વથા પ્રતિકૂલ જ છે. આથી પણ આ ગાથા શ્રી તપાગચ્છની માન્યતાથી વિરુદ્ધ હોવાનું પૂરવાર થાય છે. હવે આગળ—

આચાર્ય શ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજીદ્વારા પ્રચારવામાં આવેલા પાનામાં ટીકા ગાથા નીચે મુજબની છે—

“અદ્વમો તિહી સહિયં કાયઠવા અદ્વમો તુ પાપણં ।
અહવા સત્તમોમેયં નવમે, છહે ન કયાબિ ॥૮૧॥” (૯)

આ ગાથાનો અર્થ કરતાં પણ ‘સહિયં’નું ખ્યાન રખાયુ લાગતું નથી. પણ મૂલ તો ગાથા જ અશુદ્ધ જણાય છે. શ્રી રતનમય્ય પ્રકરણમાં આ ગાથા નીચે મુજબની છે —

“અદ્વમો તિહીય સવલં કાયઠવા અદ્વમો ય પાપણ ।
અહવા સત્તમોમિયં નવમે છહે ન કદયા બિ ॥૨૮૧॥”

ગાથાની અશુદ્ધિથી દોરવાઇને પંચાસ શ્રી સપતવિજય-જીએ આ ગાથાનો અર્થ એવો કર્યો છે કે —

“તેવી જ રીતે આઠમ આઠમા અથવા તો સાતમા દિવસે કરવી જોઇએ, પરંતુ છહે અગર તો નવમા દિવસે થઇ શકે નહિ.”

આ અર્થ લખતી વખતે પણ આચાર્ય શ્રી વિજયનીતિસૂરિજી અને તેમના જે પંચાસો શ્રુતી મવા છે કે

સામાન્ય રીતિએ પખખીથી નવમા દિવસે જ આપણે તો આઠમ આવે. કારણ કે ચૌદશે પખખી, પુનમ કે અમાસનો એક દા'ડો, અને સાતમ સુધીના સાત દા'ડો, મળી આઠ દા'ડો, એટલે પાખીથી નવમે દિવસે આઠમ આવી. માસ કે પક્ષની અપેક્ષાએ હોય તો ય એકમથી આઠમ સુધીની કોઈ તિથિની વૃદ્ધિ હોય અને હાનિ ન હોય તો નવમા દિવસે આઠમ આવે. જેમ જા ચાલુ વર્ષે મા. શુ. ૮ પખખીની અપેક્ષાએ દશમા દિવસે હતી અને માસારંભની અપેક્ષાએ નવમા દિવસે હતી. પોષ શુ. ૮ માટે પણ એમ જ હતું. પખખીથી નવમા દિવસે આઠમના પણ કા. શુ. ૮, કા. વ. ૮ આદિ અનેક દાખલા છે. આમ 'નવમા દિવસે આઠમ થઈ શકે નહિ'—એ વાત નથી તો પખખીની અપેક્ષાએ પૂરવાર થઈ શકે એમ કે નથી તો માસારંભ કે પક્ષારંભની અપેક્ષાએ પૂરવાર થઈ શકે એમ. આ રીતિએ જોતાં, આચાર્ય શ્રી વિજયનીતિસૂરિજીના બંને પંન્યાસોએ કરેલ અશુદ્ધ અર્થ કબૂલ રાખીએ તોપણ આ ગાથા શ્રી તપાગચ્છની માન્યતાથી વિરુદ્ધ જ પૂરવાર થાય છે.

હવે આપણે આ ગાથાનો શ્રી રત્નસંચય પ્રકરણમાં આપેલો અર્થ વિચારીએ. તે ચોપડીમાં એવો અર્થ આપવામાં આવ્યો છે કે—

“પ્રાયે કરીને સઘળા આઠમની તિથિ હોય એવી આઠમ કરવી અથવા સપ્તમી સહિત આઠમ હોય તે કરવી, પરંતુ નવમી કે પછી સહિત હોય તે કદી કરવી નહિ.”

હવે વિચાર કરો કે—નવમી સહિત આઠમ આવે કે નહિ? આવી શકે, કારણ કે જ્યારે નવમીનો ક્ષય હોય ત્યારે નવમીનો સમાપ્તિ સહિતનો બોગવટો ઓદયિકી આઠમે હોય

છે, એટલે તે નવમી સહિત આઠમ ગણાય, અને તેમ છતાં પણ આપણે તો તે જ દિવસે અષ્ટમીની આરાધના કરવાની હોય એટલે આ પાનામાં જે 'નવમી સહિત આઠમ કદી કરવી નહિ' એમ જણાવવામાં આવ્યું છે, તેથી પણ આ પાનું શ્રી તપામગ્ધની માન્યતાથી વિરુદ્ધ હોવાનું પૂરવાર થાય છે.

ખીજી વાત એ પણ છે કે—આ ગાથામાં એમ જણાવવામાં આવ્યું છે કે 'પ્રાયે કરીને સધળા આઠમની તિથિ હોય એવી આઠમ કરવી'. હવે જ્યારે આઠમની વૃદ્ધિ હોય ત્યારે તો આ નિયમને માનનારે પહેલી આઠમે જ આઠમની આરાધના કરવી પડશે અને શ્રી તપામગ્ધની માન્યતા તો આઠમની વૃદ્ધિ હોય ત્યારે ખીજી આઠમેજ આઠમની આરાધના કરવાની છે, કારણ કે તે ખીજે દિવસે જ ઉદયને સ્પર્શીને સમાપ્તિને પામેલી હોય છે. પણ આ ગાથા જ જ્યાં અચન ગમ્ધની માન્યતાની છે ત્યાં એમાં તે ગમ્ધની માન્યતાનું સમર્થન હોય તે સ્વાભાવિક છે માત્ર આચાર્ય શ્રી વિજયનીતિસૂરિજી આદિ જેવા પણ પોતાની માન્યતાનું સમર્થન કરવા જતા કેમ ભોંત બૂલ્યા છે તે જ વાચકોએ વિચારવાની જરૂર છે હજી આગળ—

આચાર્ય શ્રી વિજયનીતિસૂરિજીએ પ્રચારેલા પાનાની નવમી ગાથા નીચે મુજબની છે —

“પક્ષિલપપટ્ટિકમણાશ્ચો મટ્ટોય પહરમિય ય મટ્ટમોદોદૈ ।
તત્થેષ પચ્ચક્કલાણ કરતિ પચ્ચેસુ જિજ્ઞવયણં ॥૧॥”—(૬)

પન્થાસ શ્રી સુપતવિજયજીએ આ ગાથાનો અર્થ નીચે મુજબ કર્યો છે —

“પાક્ષિક પ્રતિકમણથી સાગસાત દિવસ વ્યતીત થયે

આઠમ આવે, પવને દિવસે તેવી જ રીતે પચ્ચખાણુ કરાય છે, એવું જિનવચન છે.”

આ ગાથાનો આ અર્થ પણ જો તેઓએ વિચાર્યો હોત તો ય પૂ. શ્રી આણંદવિમળસૂરીશ્વરજી મહારાજ જેવા મહા-પુરુષના નામે શ્રી તપાગચ્છની વિધરીત માન્યતાઓને પ્રુષ્ટ કરનારી ગાથાઓ દ્વારા પોતાના ખોટા મતની પ્રુષ્ટિ કરતાં આચાર્ય શ્રી વિજયનીતિસૂરિજી અને તેમના બે પંત્યાસો આદિ અટકી જાત. એર, પહેલી વાત તો એ છે કે શ્રી તપાગચ્છની માન્યતા મુજબ પાક્ષિક પ્રતિક્રમણથી આઠમ સાડાસાત દિવસે નહિ પણ સાડાઆઠ દિવસે જ આવે. જુઓ—

ચૌદશની રાતનો ૧૧ દિવસ, પુનમ કે અમાસનો ૧ દિવસ, એકમથી સાતમ સુધીના ૭ દિવસ, આમ કુલ પાક્ષિક પ્રતિક્રમણથી સાડાઆઠ દિવસે જ આઠમ આવે. બેશક, પુનમે પખી માનનારના હિસાબે સાડાસાત દિવસે આઠમ આવે તે બરાબર છે, અને એથી પણ આ ગાથા શ્રી તપાગચ્છની માન્યતાવાળી નહિ પણ અચલમચ્છની માન્યતા વાળી છે એમ પૂરવાર થઈ જાય છે. આ ઉપરાંત ‘તેવી જ રીતે પચ્ચખાણુ કરાય છે એવું જિનવચન છે’ એ તો ૨૫૪ અસંબદ્ધતા સૂચવે છે. આ ગાથા શ્રી રત્નસંયય પ્રકરણમાં નીચે મુજબની છે —

“પન્નિલય પટિક્કમણાઓ સદ્વિય પહરમ્મિ ઝટ્ટમો હોઈ ।
તત્થેવ પચ્ચકલ્લાણં કરિંતિ પવ્વેસુ જિજ્ઞવયણા ॥૨૮૭॥”

આ ગાથાનો તે ચોપડીમાં નીચે મુજબ અર્થ આપવામાં આવ્યો છે:—

“પાખીના પ્રતિક્રમણથી સાઠ પહોરે આઠમ આવે છે, તે જ પર્યમાં પ્રત્યાખ્યાન કરવું એમ નિનવચન છે.” આ માન્યતા પણ શ્રી તપામગ્ધની માન્યતાથી સર્વથા વિરુદ્ધ છે, કારણ કે આપણે તો પાખીના પ્રતિક્રમણથી સાઠ પહોરે નહિ પણ અડસઠ પહોરે આઠમ આવે છે. જૂઓ—

ચૌદશની રાતના ૪ પહોર, પુનમ કે અમાસના આઠ પહોર, એકમથી સાતમ એ સાત દિવસના આઠ—આઠ પહોરના હિસાબે ૫૬ પહોર. આમ કુલ અડસઠ પહોર થાય છે. પુનમે પખ્ખી માનવામાં આવે તો જ પાખી પ્રતિક્રમણથી સાઠ પહોરે આઠમ આવે; એટલે પણ આ ગાથા અંચલ મગ્ધની હોવાનું પૂરવાર થાય છે. આ વાત આચાર્ય શ્રી વિજયનીતિસુરિજી આદિના ખ્યાલમાં આવી નથી. અમર તો તેમના ખ્યાલમાં આવવા છતાં પણ તેમણે ભયંકર સ્વપરક્રિતપાતક ઉપેક્ષા કરી છે. અને તેનું કારણ તેમની ખોટી માન્યતાને પણ સાચી ઠરાવવાની ધૂન સિવાય કંઈ દેખાતું નથી. હજી આમજ

આચાર્ય શ્રી વિજયનીતિસુરિજીએ પ્રચારેલા પાનાની ૧૦મી ગાથા નીચે મુજબની છે—

“અહ અહમી જગા તિહિગ્રામો હુતિ વજ્રસપ્તિસુ ।
સંધિપુરમ્મિય નેપા કરંતિ દિ પક્ષિતય પાંદિલમણા ॥૧૦॥” (૧૫)

આનો પંચાસ શ્રી સંપતવિજયજીએ નીચે મુજબનો અર્થ લખ્યો છે.—

“પખવાડીયાના જરાજર મધાનમાં મધ્ય ભાગે જેમ આઠમની તિથિ આવે છે, તેમ જ મદિનાના વચગાળે પાંદિલ પ્રતિક્રમણ કરવું જોઈએ.”

વાંચકો વિચારે કે—આપણે મહિનાના વચગાળે (આઠ મની જેમ મધ્યભાગે) પાક્ષિક પ્રતિક્રમણ માનીએ છીએ ? નહિ જ. આ હિસાબ પણ પુનમે પાખી કરવાનો જ છે. અને એ સૂચવવા માટે જ ‘વચગાળે’ સૂચવ્યું છે આ ઉપરાન્ત તેમણે કરેલો આ અર્થ જ વિચાગણીય છે, કારણ કે ગાથા અશુદ્ધ લખેલી જણાય છે. શ્રી રતનસંચય પ્રકરણમાં તે ગાથા અને તેનો અર્થ નીચે મુજબ છે—

“ જહ્વાદ્યાઘ્નો જ્યહ્મી લગ્ના તદ્વાઘ્નો હંતિ પક્ષસંધીસુ ।
સદ્વિપહરમ્મિ નેયા કરિતિ તિહિ પક્ષિણપટિક્કમણ્ ॥૨૮૮॥ ”

“ જ્યારે અષ્ટમી તિથિ લાગે ત્યારે પક્ષની સંધી હોય છે અને ત્યારથી સાઠ પહોર વ્યતીત થાય ત્યારે પાખી પ્રતિક્રમણ કરવું જોઈએ ”.

વિચાર કરો કે—આઠમ તિથિ શરૂ થાય ત્યારથી સાઠ પહોર વ્યતીત થયે આપણે પાખી પ્રતિક્રમણ કરીએ છીએ કે આવન પહોર વ્યતીત થયે આપણે પાખી પ્રતિક્રમણ કરીએ છીએ ? કહેવું પડશે કે આઠમના આરભથી સાઠ પહોર નહિ પણ આવન પહોર વ્યતીત થયે આપણે પાખી પ્રતિક્રમણ કરીએ છીએ. કારણ કે આઠમ, નોમ, દશમ, અગીયારસ, બારસ અને તેગસ એમ છ દિવસ રાત્રિના આઠ—આઠ પહોર એટલે ૪૮ પહોર અને ચૌદશના દિવસના ચાર પહોર તેમાં જોમેરીએ એટલે આવન પહોર થાય. પુનમે પાખી માનવામાં આવે તો જ સાઠ પહોર થાય. કારણ કે આઠમ, નોમ, દશમ, અગીયારસ, બારસ, તેરસ અને ચૌદશ એમ સાત દિવસ રાત્રિના ૫૬ પહોર, અને પુનમના દિવસના ૪ પહોર

તેમાં ઉમેરીએ એટલે સાઠ પહોર થાય. આથી પણ આ ગાથા અંચલગચ્છની જ હોવાનું પૂરવાર થાય છે.

આ બધા વિવેચન ઉપગ્રથી વાંચકો સમજી શકે તેમ છે કે—આવી ગાથાઓને પ્રમાણરૂપ જણાવનારા પાનાનો આશ્રય લેખને તો અજ્ઞણતાં પણ શ્રી તપાગચ્છના તે તે આચાર્યો આદિએ શ્રી તપાગચ્છની માન્યતાથી વિપરીત એવી અંચલગચ્છની માન્યતાનો જ સ્વીકાર કર્યો છે. આવા પાનાં-ઓ દ્વારા સત્યને છેલ્લે દેવાના પ્રયત્નો કરવા, એટલું જ નહિ, પણ સત્યના ઉપાસક મહાત્માઓને બને તેટલી ખરાબ દશામાં મિતરવાનો અને મૂકવાનો પ્રત્યન કરવો, એ શું યોગ્ય છે ? આવા પ્રયત્નો દ્વારા પોતાની મિથ્યા માન્યતામાં રાચવું એ કરતાં ‘જગના સારથી સવાર’ એમ ગણીને સત્ય માર્ગનો સ્વીકાર કરવો એ જ કલ્યાણકામી આત્માઓનું કર્તવ્ય છે. બૂધ થઈ જવી એ બહુ મોટી વાત નથી, પણ બૂધને બૂધ રૂપે જાણવા છતાં ‘તે બૂધ નથી’ એમ જણાવવા માટે શાસ્ત્રિય આધારોના નામે આવો ગોટાળો કરવો, એ તો ક્ષણ જ ખરાબ છે. સાચાને પોતાનું બનાવવાની બુદ્ધિ હોવી જોઈએ, પણ પોતાના ખોટાને માચું દરાવવાની બુદ્ધિને તો દૂરથી જ નમરકાર કરવો જોઈએ.

વધુમાં, આવી શ્રી તપાગચ્છની માન્યતાને ઉખેડીને ફેંકી દેનારી ગાથાઓ ‘પૂ શ્રી આલુદિભલસૂરીશ્વરજી મહારાજનાં ‘૪૬ સામાચારી’માંથી કાઢીને બતાવી,’ એમ કહેવું એ શું તે આચાર્ય મહારાજના પવિત્ર નામને કારખી રીતે કલંકિત કરવા જેવું નથી ? આવા ને આવા પાનાને શાસ્ત્રિય પાના તરીકે ગ્ળી કગવામાં મોઢો મોઢું નુકશાન તો એ

રહેલું છે કે—અનેક આત્માઓને શાસ્ત્ર ઉપરથી શ્રદ્ધા ખસી જાય, એમ થઈ જાય કે તેમાં આવા ગોટાળા છે? શાસ્ત્રિય તરીકે જાહેર કરાયેલા પાના સામે લખતાં આ વિચાર પણ મુઝવે તેવો છે, પણ જ્યાં એ રીતિએ જ મિથ્યા માન્યતાને પોષી સત્યને છેદ દેવાનો પ્રયત્ન થાય, ત્યાં નિરુપાયે તેનો પ્રતિકાર કરવો પડે, એટલે શાસ્ત્રના નામે આવાં લ માણો જાહેર કરતાં સ્વપરહિતને ચાહનારાઓએ તો અટકી જ જવું જોઈએ.

હજી પણ આ પાનાને અંગે ખાસ વિચારવા જેવું છે. આચાર્ય શ્રી વિજયનીતિસૂરિજીદ્વારા પ્રચારાતા આ પાનામાં ‘વૃદ્ધસામાચારી’માંના પાઠ તરીકે આપાઓ બતાવવામાં આવી છે. તો તે ‘વૃદ્ધ સામાચારી’ કયો? અને કેાની બનાવેલી? આજે તે અન્ય ઉપતત્ત્વ છે કે નહિ? અને જો ઉપતત્ત્વ છે, તો તે ક્યાં છે? આ વાતને બાજુએ રાખીએ તો પણ આ પાનામાં આવેલી દશ ગાથાઓ પૈકી અમુક ગાથાઓ એવી છે કે જે ગાથાઓ બહુ કાળ પૂર્વે પ્રક્ષિપ્ત તરીકે જાહેર થયેલ ગાથા દશકમાંની છે. ‘શ્રી પ્રવચનપરીક્ષા’ નામના વિશદ અન્યમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે—

“છટ્ટોત્તરિયા ન અહમી, તેરસિત્તરિમં ન પક્ષિલઞ્ચ હોદ્દ ।
પદ્મવદસાદિમં કદમ્બા વિ, દમ મણિમં ચોમરામેદિ ॥ ૧ ॥

इत्यादिगाथादशकं पूर्णिमापाक्षिकाम्युपगन्त्रा प्रक्षिप्तं,
गाथायन्धोऽपि गोपालवाक्यसमुद्भूत इव प्रतिभाति,
एवमसन्धप्रन्धसम्प्रतिदर्शनेन सिद्धान्तकलंकदानेन च—”

વિગેરે.

પુનમે પાક્ષિક માનનારે પ્રક્ષિપ્ત ગાથાદશકમાંની પડેલી

ગાથા શ્રી પ્રવચન પરીક્ષાકારે ઉપર આપે છે એ ગાથા શ્રી રત્નસચય પ્રકરણમાં ૨૮૩ મી ગાથા તરીકે પ્રગટ થયેલી એવામાં આવે છે એ કે આચાર્યશ્રી વિજયનીતિમુરિશ્ચ ૬૧ । પ્રચારાતા પાનામાં આ પહેલી ગાથા નથી, છતાં પ્રક્ષિપ્ત ગાથાદશમ્ભાની છઠી ગાથા તો અવશ્ય છે, એમ શ્રી પ્રવચન પરીક્ષામાંના આગમના પાઠથી જણાઈ આવે છે, આચાર્યશ્રી વિજયનીતિમુરિશ્ચદ્વારા પ્રચગતા પાનાની સાતમી ગાથાનો પૂર્વાધ એવો છે કે—“ પન્નરસમે (વળ્લરસમિ ય) દિવસે, કાયલ્લ પક્ષિલ્લ તુ પાવણ (પાવણ) । ’ આ પૂર્વાધને જણાવીને શ્રી પ્રવચન પરીક્ષા નામના વિશદ ગ્રન્થમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે—

“ પ્રાય સ્વરતર પુષ્પાપરમમ્બન્ધમનાલાચ્ચેવ પૂત્તુરુતે
અતઃ પથ સ્વયં ચતુર્દશોપાત્તિકામ્યુપગન્તાપિ કેનચિદ્
પ્રક્ષિપ્ત ગાથાદશક કણ્ડગત કૃત્વા યત્ર ક્વાપિ “ તેરસ
સહિજ ન પક્ષિલ્લ હાઃ ’ત્તિ પ્રચાણા ન લક્ષ્મ, ન વસિ
ષ્ઠાન્ “ પન્નરસમિ જ દિવસે કાયલ્લ પક્ષિલ્લ તુ
પાવણ ” મિતિ યદ્યપા ગાથાયા કિમુક્ત કથં ધાઽહ વન્નિમ
કેન વૈદ્ ગાથાદશક કૃતમ્, પથ રાકારત્કરત્કહુન્નિકા
દૃષ્ટાઽપ્યુદ્ગ્રન્થાન્ત સ્વરતર પૂર્ણિમાઽપિ પાત્તિક સત્યમેવેતિ
સ્વપદે પ્રચાર કુર્વન્ દદ્યતે ન તથાઽન્યે કુપાત્તિકા
ઈતિ સ્વરતરાઽતિગ્રન્થાન્ત ઇતિ । ’

મૂળ વાત એ છે કે—ન્યારે ચૌદશનો કાય આવે છે, ત્યારે આપણે તેરસે ચૌદશ માનીએ છીએ કે જુ કે—તેવા સમયે તેરસે જ ચૌદશનો સમાપ્તિવાળો ભોમવટો દોય છે આવા પ્રસંગે ખરતર ગ્રન્થવાળાઓ પુનઃ ચૌદશ માને છે, અને તેના સમર્થનમાં એમ પણ કહે છે કે—‘ પાક્ષિકની ક્રિયા તેરસ

જેવી અપર્વતિથિના દિવસે કરવી એ ઠીક નથી, પણ પુનમ એવી પર્વતિથિએ કરવી એ ઠીક છે,” પરંતુ તેઓ એ બૂલી ગય છે કે-“જેમાં જેનો અંશ નથી, તેમાં તેની કલ્પના કરવી એ સ્પષ્ટ મૂળાવાદ છે.” જો કે દુઃખપૂર્વક કહેવું પડે છે કે-આજે તો શ્રી તપાગચ્છના પણ કેટલાક આચાર્યો આદિ સ્પષ્ટ મૂળાવાદના ઉપાસક બની પહેલી પુનમ અને પહેલી અમાસ કે જે દિવસે ચતુર્દશીના ભોગવટાનો એક અંશ માત્ર પણ નથી, તેમજ બા. શુ. પહેલી પાંચમ કે જે દિવસે બા. શુ. ચોથના ભોગવટાનો એક અંશ માત્ર પણ નથી, તે દિવસે ચૌદશ અને ચોથ મનાવી ખરતરગચ્છીઓના જેવી જ દશાને પામ્યા છે, અને તેમ છતાં પોતાને શાસ્ત્ર તથા પરંપરાને અનુસરનાર તરીકે પૂરવાર કરવાને માટે આવાં પાપો સેવીને શ્રી સંધને ખૂબ જ અસમાધિમય દશામાં મૂકી રહ્યા છે: પણ આ વાતને હાલ બાળુએ ગંખીને આપણે મૂળ વાત ગિચારીએ-શ્રી પ્રવચનપરીક્ષા નામના ગ્રન્થરત્નમાંથી ઉપર ટાંકવામાં આવેલા પાઠથી જણાય છે કે ચૌદશના ક્ષયે પૂર્ણિમાએ પૂજા મનાવવાની ધૂનમાં કોઈ ખરતરગચ્છીય માન્યતા ધરાવનારે પ્રક્ષિપ્ત ગાથાદશક, કે જેમાંની ગાથા આચાર્યશ્રી વિજયનીતિસૂરિદ્વારા પ્રચારાતા પાનામાં આપેલ છે, તે ગાથાદશકમાંની પહેલી ગાથા પ્રમાણુ તરીકે રજૂ કરી દશે; કારણ કે-તેમાં ‘નેરસ સહિત પાક્ષિક કરવાની ચોખ્ખી મના કરવામાં આવેલી છે.’ આ એક, મનગમતી વાત મળી એટલે તે ખરતરગચ્છીય માન્યતાવાળા તે જ ગાથાદશકમાંની છઠી ગાથામાં પોતાની ખરતરગચ્છીય માન્યતાથી વિરુદ્ધની વાત છે, એને બલી ગયા ! શ્રી પ્રવચનપરીક્ષામાં

એ વસ્તુને યાદ આપીને અન્યકારથીએ તે ગાથાદશકમાંની પહેલી ગાથા રજૂ કરનાર ખરતરગચ્છીય માન્યતાવાળાઓને અતિભ્રાન્ત તરીકે જણાવેલ છે. અચ્ચ ગચ્છની માન્યતા વાળા અને પ્રક્ષિપ્ત ને ગાથા દશકની ગાથાને તે કાળે ખરતર ગચ્છ વાળાઓએ આશ્રય લીધો હતો, તે જ ગાથાદશકમાંની ગાથાનો આને શ્રી તપાગચ્છવાળા પણ વિપરીત માન્યતાના ઉપાસક બનેલા આચાર્યોએ આશ્રય લીધો છે. આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે-તેઓ પણ પોતાની મિથ્યા માન્યતાનું પોપણ કવવાના ધરાદાવાળા હોઈ અતિ-ભ્રાન્ત બની ગયા છે. આ વસ્તુ અતિશય ખેદને પમાડનારી હોવા છતાં, આ એક અતિ નિર્ભળ સત્ય છે, એટલે સત્યના અર્થોઓએ કેવળ સમૂહ તરફ દૃષ્ટિવાળા નહિ બનતા સુવિવેકી બનવાની જરૂર છે.

વળા “વૃધ્ધસમાચારી”માંની તરીકે રજૂ કરેલી દશ ગાથાઓ ઉપરાંત આચાર્ય શ્રી વિજયનીતિસુરિશ્ચંદ્રા પ્રચારતા એ પાનામાં ‘તથા ચોક્તમ્’ એમ લખીને ને ૧૧-૧૨-મી ગાથાઓ (એટલે અહીં પાછળ જણાવેલી ૧૨-૧૧) લખવામાં આવી છે, તે પણ વિચારણીય છે. તે બે ગાથાઓ નીચે મુજબની છે:—

“પક્ષંતે તદ્દ માસંતે, જા મયે પુણિમા યુદ્ધિષ્ ।
તેરસીય મળિયા, કગિજ્ઞ જિજ્ઞાણાપ ॥ ૧૧ ॥ (૧૦)
અત્યિ તમિમ મ્ ગન્ધો, તઘ્વસેજ સાહુણા જાયદ્ ।
પર્થ પુષ્વસુરિહિ મળિયં, પરથ ન સંદેહો ॥ ૧૨ ॥ (૧૧) ”
આ બે ગાથાઓનો પન્નાસ મી સપતવિજયજીએ નીચે મુજબનો અર્થ કયો છે:—

“ પખવાડીયાના અંતે અગર મહિનાને અંતે જે પુનમ (અમાવાસ્યા)ની વૃદ્ધિ થાય તો તેરસને દિવસે વૃદ્ધિ ગણાવી જોઈએ, એવું આપ્તવચન છે. તે દિવસે તે દિવસનો ગંધ-અંશ રહેશે હોવાથી સાધુપુરુષો તેનો સ્વીકાર કરે છે, આ પ્રમાણે પૂર્વપુરુષોએ કરમાન કરેલું હોવાથી તેમાં લેશ માત્ર શંકાને સ્થાન નથી.”

અહિં જે વસ્તુ ખાસ વિચારણીય છે, તે એ છે કે આમાં પુનમ કે અમાસની વૃદ્ધિએ તેરસની વૃદ્ધિ કરવામાં એવું કારણ દર્શાવ્યું છે કે ‘તે દિવસે તેનો ગંધ-અંશ હોય છે,’ તે શું સાત્ય છે ? નહિ જ. માનો કે સોમવારે તેરસ છે, મંગળવારે ચૌદસ છે, અને જુધવારે તથા શુક્રવારે પુનમ કે અમાસ છે. આમ હોય ત્યારે રવિવારે સૂર્યોદય પછી અમુક સમયે તેરસનો ભોગવટો શરૂ થાય અને સોમવારના સૂર્યોદય પછી અમુક સમયે તેરસનો ભોગવટો પૂરો થાય. એ જ રીતિએ સોમવારે સૂર્યોદય પછી અમુક સમયે ચૌદસનો ભોગવટો શરૂ થાય અને મંગળવારે સૂર્યોદય પછી અમુક સમયે ચૌદસનો ભોગવટો પૂરો થાય. એ જ રીતિએ મંગળવારે સૂર્યોદય પછી ઘણા સમયે પુનમ કે અમાસનો ભોગવટો શરૂ થાય, તે ભોગવટો જુધવારે દિવસે અને રાત્રિએ પણ રહે, તેમજ શુક્રવારે સૂર્યોદય સમયે અને તે પછી પણ અમુક સમયે જુધી તે પુનમ કે અમાસનો ભોગવટો રહે. હવે જ્યારે જે પુનમ કે જે અમાસને બદલે જે તેરસ માનો, એટલે સોમવારે અને મંગળવારે તેરસનો ભોગવટો માનવો પડે. પણ મંગળવારના સૂર્યોદય પહેલાં તો તેરસનો ભોગવટો પૂરો થઈ જઈને ચૌદસનો ભોગવટો શરૂ થઈ ગયો હોય છે, એટલે મંગળવારે તેરસનો ગંધ-અંશ જરા સરખો પણ હોતો નથી. આથી ઉપરની

ગાથાઓમાં જે ભોગવટાનો મધ-અન દોવાનો હેતુ આપવામાં આવ્યો છે, તે તદ્દન જ શુદ્ધો હરે છે આ કારણે ઉદયગત ચતુર્દશીને ત્રયોદશી બનાવવાની કંપના એ પણ પુનમે ચૌદશ માનવા જેવી શુદ્ધી કંપના હરે કે પુનમે ચૌદશ માનનાગ ખરતો ગમ્મીઓને મૃધાવાદ આદિના ઉપામક માનનારાઓ ને ઉદયગત ચૌદશે તેરસ માનવા તૈયાગ થાય તો તેઓ પણ તે જ દોષના ઉપાસક સ્પષ્ટ રીતિએ પૂગવા થાય છે, કારણ કે—જેમ પુનમમાં ચૌદશના ભોગવટાનો એક અશ માત્ર પણ નથી, તેમ ચૌદશમાં તેજના ભોગવટાનો એક અશ માત્ર પણ નથી પૂર્વની તિથિના દિવસે પત્રીની તિથિનો ભોગવટો હોઈ શકે, પણ પત્રીની તિથિના દિવસે પૂર્વની તિથિનો ભોગવટો હોઈ શકે જ નહિ, આ જ કારણે જે પુનમ કે જે અમાસ હોય ત્યારે પહેલી પુનમ કે પહેલી અમાસે ચૌદશ માનનાગ સ્પષ્ટ મૃધાવાદી હરે છે, એટલું જ નહિ, પણ ઉદયગત પર્વતિથિની પ્રારાધના કરનાગ આદિ પણ હરે છે

અત્રે વાચકોની મનજ ખાતર એ વાન જણાવવી સ્થાને ગણાશે કે ક્ષીણ તિથિ માત્ર એક જ દિવસને સ્પર્શનારી હોય છે, છતાં તે દિવસે ઉદયને તો તે સ્પર્શતી જ નથી, વૃદ્ધા તિથિ ત્રણ દિવસને સ્પર્શનારી હોય છે, પણ જે સૂર્યોદયને સ્પર્શનારી હોય છે, સામાન્ય નિયમિ એટલે વૃદ્ધિ દાનિ વિનાની તિથિ જે દિવસને સ્પર્શનારી હોય છે અને એક સૂર્યોદયને સ્પર્શનારી હોય છે એવા દિવસો તો માત્ર વૃદ્ધિના જ પ્રમગે આવે છે, કે જે દિવસે સરથી અત સુધી માત્ર એક જ તિથિનો ભોગવટો હોય, કાગ્નુ કે—વૃદ્ધિ પામેલી પૂર્વતની તિથિ કે ક્ષીણ તિથિવાળા દિવસે સરથી અત પર્યંત તે દિવસે માત્ર તે જ તિથિનો ભોગવટો હોય છે ક્ષય તિથિવાળા દિવસે ત્રણ

તિથિઓનો ભોગવટો હોય છે. અને વૃદ્ધિની ખીજ તિથિ તથા અન્ય ઔદયિકી તિથિઓવાળા દિવસે જે તિથિઓનો ભોગવટો હોય. આ રીતિએ ભોગવટાની અનિયમિતતા હોવા છતાં પણ કયા દિવસે કયા તિથિને માનીને ચાલવું, તે માટે એવો નિયમ બાધ્યો કે- 'જે દિવસે જે તિથિ સૂર્યોદયને સ્પર્શીને સમાપ્તિને પામી હોય, તે દિવસે તે તિથિ માનવી. હવે ક્ષય પ્રસંગે સૂર્યોદયને એક તિથિ સ્પર્શે, ત્યારે સમાપ્તિ જે તિથિની હોય, એટલે તે દિવસે બન્નેય તિથિઓ માની બન્નેય પર્વતિથિઓ હોય તો બન્નેયની, અને જે પૈકી એક પર્વતિથિ હોય તો તેની તે એક જ દિવસે આરાધના થઇ શકે છે આ રીતિએ આગાધક બનીને, તપ વિગેરેને માટે પૂર્વની કે પછીની અપર્વતિથિને ઉપયોગ થઇ શકે છે' આ વસ્તુને નહિ સમજનારાઓ જ 'પુનમના ક્ષયે તેરશનો ક્ષય' આદિ વાતો કરે છે. વૃદ્ધિના પ્રમગે તો વિનિવિન દિવસે ઉદય સમાપ્તિવાળી તિથિઓ મળતી હોઇને, ઔદશે ઔદશની અને ખીજ પુનમે પુનમની આરાધના થઇ શકે છે. આપણી મૂળ વાત તો એ છે કે- 'જે પુનમ કે જે અમાસ હોય ત્યારે તેરશની વૃદ્ધિ કેવી, કારણ કે તેનો તેમા ભોગવટો છે,' એ વાત મદતર ખોટી છે જેને પ્રયાગ જેતા થોકુ પણ સારી ગીતિનું આવડતું હોય, તે આ વાતને સહજમા મમજી શકે તેમ છે આથી પણ આચાર્યશ્રી વિજયનીતિસૂરિજી દ્વારા પ્રચારવામા આવતું પાનું ખોટું કરે છે. અને 'કોઇ પણ સુન્ને એવા પાના ઉપર વિદ્યાસ નહિ રાખવો જોઇએ,' એમ પૂરવાર થાય છે. હજુ આગળ-

આચાર્યશ્રી વિજયનીતિસૂરિજી લહીયા પાસે લખાવીને જે પાનાનો પ્રયાગ કરી ચૂક્યા હે, તે તેમનું લખાવેલું એક પાનું

અમારી પાસે મૌનુદ છે. આ પાનાંમાં એક લીટી પાછલ-
થી લખાવેલી છે, એમ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે; કારણ
કે-તે પાનાની નીચે કીણા અક્ષરોથી લખવામાં આવી
છે, એટલું જ નહિ પણ ખીજી લીટીઓ કરતાં એ ટૂંકી છે,
અને તેની ઉપરની લીટી જ પાછલના લખાણની સાથે સંબંધ-
વાળી છે. આ પાછળથી લખાવવામાં આવેલી લીટી નીચે
મુજબની છે:—

“=આદિ શબ્દાત્ માળપંચમી પર્યુપણપંચમી માર્ગ-
શીર્ષેકાદશ્યાદૌ ક્ષયવૃદ્ધિર્ન ભવતિ કલ્યાણકાદિતિથિપુ
મજ્જનેતિ=૪”

‘જૈન’ અને ‘જૈન ધર્મ પ્રકાશ’માં આ પાનું છપાવતાં
આ લીટી વચ્ચે ગોઠવીને છપાવવામાં આવી છે, એટલે
છાપેલું વાંચનારને આ વસ્તુનો ખ્યાલ આવવો મુશ્કેલ છે.
ઉપરાંત પાનું છાપવામાં તો ‘જૈન’માં તો માળપંચમીની જગ્યાએ
નામપંચમી છપાએલ છે. આ લીટીનો પંચાસ શ્રી સંપત-
વિજયજીએ એવો અર્થ આપ્યો છે કે—

“ જ્ઞાનપંચમી, પર્યુપણ પંચમી, તેમજ મૌન એકાદશી
વિગેરેમાં ક્ષયવૃદ્ધિ ન થાય જિનેશ્વર ભગવન્તનાં કલ્યાણ-
કાદિ તિથિઓ વિશે વિકલ્પ-ભજના જાણવી. ”

વાંચકો વિચારે કે જ્ઞાનપંચમી આદિમાં ક્ષયવૃદ્ધિ થાય
નહિ તો પછી કલ્યાણક તિથિઓમાં ક્ષય વૃદ્ધિ કેમ થાય ?
કલ્યાણક તિથિઓની ભજના શાં માટે ? ખરી વાત તો એ
છે કે જ્ઞાનપંચમી આદિ જેમ આરાધ્ય છે તેમ કલ્યાણક-
તિથિઓ પણ આરાધ્ય જ છે. શ્રી તત્ત્વતરંગિણીમાં ચોખ્ખું
જણાવ્યું છે કે—

“ આરાધ્યત્વે ચ પञ्चदशीकल्याणकतिथ्योरप्य
વિશેષ इति स्वयमेव विचारणीयम् । ”

આ રીતિએ આરાધ્યપણાની દૃષ્ટિએ શુ પુનમ, અમાસ કે શુ કલ્યાણકતિથિ બને સમાન છે, છતાં પણ કલ્યાણક તિથિને એ રીતિએ ગ્રહણ કરવામાં પુનમની હાનિ વૃદ્ધિએ તેરસની હાનિવૃદ્ધિ કરી ઉદય તિથિની વિરાધના અને સ્પષ્ટ મુદાભાવણુ આચરનારાઓને મુશ્કેલી આવે છે, એટલે કલ્યાણકાદિની તિથિ માટે ભજના કહે એમાં નવાઈ પામવા જેવું નથી જેમકે આ ચાલુ વર્ષમાં ચૈત્ર વદિ બીજનો ક્ષય હતો, આથી તેમણે ચૈત્ર વદ ૧ નો ક્ષય માન્યો હવે જે કલ્યાણક તિથિને પણ સમાન માને તો મુશ્કેલી આવે, કારણ કે ચૈત્ર વદ ૧ ના દિને શ્રી કૃષ્ણનાથ ભગવાનનું નિર્વાણ કલ્યાણક હોય તે પણ પર્વતિથિ થયું, આથી તેમણે ચૈત્ર વદ ૨ ના ક્ષયે ચૈત્ર શુદ્ધ બારસનો ક્ષય કરવો પડે, કારણ કે ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૩ ના શ્રી મહાવીર પ્રભુનું જન્મ કલ્યાણક, અને ચૌદશ તથા પુનમ પર્વતિથિ હોય તેમના હિસાબે તેમની એકેય તિથિનો ક્ષય મનાય નહિ પણ તેમણે તો ચૈત્ર વદ ૧+૨ બેગા માન્યા, અથવા કલ્યાણક પર્વતિથિનો ક્ષય માન્યો. શાસ્ત્રિય દૃષ્ટિએ તો ચૈત્ર વદ ૧+૨ બેગા હોઈને તે એક જ દિવસે બંનેના આરાધક બની શકાય અને અન્ય દિને તેને સંગતો તપ કરવાનો નિયમ હોય તો કરી શકાય પણ શાસ્ત્રથી બિધા વર્તવું અને શાસ્ત્રાનુસારી કહેવડાવવું, એટલે આવો ‘ભજના’નો પાઠ આગળ લાવવો પડે તે સ્વાભાવિક છે. આવાઓએ શ્રી ‘તત્ત્વ-તરંગિણી’ના ઉપરના કથન ઉપર મનનપૂર્વક વિચાર કરવાની જરૂર છે. તેમજ પૂ. શ્રી. ન્યાયાચાર્ય ન્યાયવિશારદ મહામહો-પાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજના નીચે જણાવેના

ફરમાન તરફ પણ ધ્યાન આપવાની જરૂર છે તે ફરમાન એવું છે કે —

“કલ્યાણક અઘાઈ વરસી, તિથિ ચઉમાસી સરખી રે;
તેહ નિમિત્તે સુર જીન અર્થે, નિત્યભક્તિપથે વિચરે રે.

(૧૫૦-૫-૨૦)”

એટલે આ ગીતિએ વિચારતા પણ એ પાત્ર અપ્રમાણિક જ છે, એમ જણાઈ આવે છે આ ઉપરાંત આચાર્ય શ્રી વિજયનીતિસુરિજી દ્વારા પ્રચારાના તે પાનામાં શરૂઆતમાં નીચે મુજબ ગુજરાતી બાપામાં અને બાળમોઘ અક્ષરોમાં વખવામાં આવ્યું છે કે—

“જો નમ સિદ્ધેશ્વર ॥ અથ થો આણદરિમલસુરિ-
રાજ્યે સત્સત્ત્વચિરુપચ્ચદશશતમિતે ચર્વે કાર્તિકકૃષ્ણ-
પ્રતિપદષાસરે શ્રીધરાદનગર લિખિત પ્રતિમા ગનચર્વે
શ્રાવણશુક્લપુર્ણિમાવૃદ્ધો પૂજ્યપાદાચાર્યમહારાજ શ્રી
આણદરિમલજી મહારાજના વચનથી પંચાસમી મહા-
રાજ શ્રી દાનવિજયજી પ્રમુખે જે તરસો કરી હતી,
પ્રથમ પૂર્ણિમા જે છે તે અર્પણરૂપ છે તેથી ૯ પ્રમાણે
તપગચ્છના સાધુ સાધ્વી શ્રાવણ આવિકા ૯ રૂપ હતું
વિંધ સઘ મઝીને પૂછ્યું ત્યાર વૃદ્ધ નામાચારીમાયી પાઠ
કાઢ્યો, તે પાઠ આ પ્રમાણ છે ॥ ’

આ લખાણને અગે પણ અને પ્રશ્નો નિચાળ્યા પછી—

(૧) સૌથી પહેલો પ્રશ્ન એ છે કે આ ગુજરાતી બાપા સોગમી સદીની છે કે વીસમી મહામા ડોર્ન અવૃત્ત બહેનાએ લખેલી છે ? ‘ એ તેમનો ફરી હતી ’ અને ‘ તે પાઠ

આ પ્રમાણે છે' આ વિગેરે દ્વારા સ્પષ્ટપણે જાણી શકાય છે કે ઉપરનું લખાણ સોળમી સદીની ગુજરાતી ભાષામાં લખાયેલું નથી જ.

(૨) બીજો વિચારણીય મુદ્દો એ છે કે-ઉપરના લખાણમાં—‘પ્રથમ પૂર્ણિમા જે છે તે અપર્વરૂપ છે’ એમ લખી કબૂલ કરવા છતાં પ્રથમ પૂર્ણિમાના કિવસે જ ચૌદસ જેવું પર્વ માનવાની આ પાનામાં હિમાયત કરવામાં આવી છે.

(૩) ત્રીજી વાત એ છે કે લખનારે સંસ્કૃત અને ગુજરાતી ભાષાનો ખીચડો કરી બે ય ભાષાનું અજ્ઞાન જાહેર કર્યું છે.

(૪) ચોથો મુદ્દો એ છે કે ઉપરના લખાણમાં ‘સાધુ સાધ્વી શ્રાવક અને શ્રાવિકા એ રૂપ ચતુર્વિધ સંધે મળીને પૂછ્યું’—એમ જણાવ્યું છે, તો શું ચતુર્વિધ સંધ એનાથી અનુભવ્યુ હતો ? શું પૂર્ણિમા વૃદ્ધિ પહેલવહેલી જ આવી હતી ? જે પુનમની વૃદ્ધિએ તેરસની વૃદ્ધિ કરવાની પરપરા ચાલુ હોત તો ચતુર્વિધ સંધને મળીને પૂછવાની જરૂર શાની લેખી થાત ? ચતુર્વિધ સંધને આવી તદ્દન સામાન્ય પણુ બાબતથી અનુભવ્યુ તરીકે ચીતરવો એ શું ધ્યાનખી છે ?

(૫) પાંચમો મુદ્દો એ છે કે—પૂ. શ્રી. આણંદવિમળસૂરીશ્વરજી મહારાજ જેવા શ્રી તપાગચ્છના આચાર્ય મહારાજ શ્રી તપાગચ્છની માન્યતાથી અતિશય વિરધ્ધ ગાથાઓ કાઢીને આપે એ શક્ય છે ? આચાર્ય શ્રી વિજયનીતિસુરિજીની માફક શું તેઓ પણુ એટલુ ય નહિ સમજી શકતા હોય કે—આ ગાથાઓ આપણી જ માન્યતાનો ખ્વંસ કરનારી છે ?

(૬) છઠ્ઠો મુદ્દો એ પણુ છે કે—‘કાર્તિકકૃષ્ણ અતિપદ્ધવાસરે

શ્રી ચનાદનગરે વિખિત પ્રતિમા જે તેરમો ઠરી હતી,' એમ જે લખ્યું છે, એ ભાષાનું કેટલું કારમું અગ્નાન સૂચવે છે ?

આમ આ વસ્તુને અંગે પણ વિચારતા આ પાનું તદ્દન બનાવગી અને અપ્રમાણિક પૂરવાર થાય છે આ ઉપરાંત પાનાનો નીચેનો ભાગ પણ વિચારવા જેવો છે, પરંતુ આટલો વિચાર ક્યાં પછી એની જરૂર રહેતી નથી

આ પાનાને અંગે આચાર્યશ્રી વિજયનીતિસૂરિજીએ ખીણ પણ ખુખી કરી છે, અને તે એ કે—પોતે લખાવેલું આ પાનું 'કપી સાનમા કયા લખાન્યુ' તે પાનામા જણાવ્યું નથી જેથી થોડાક વર્ષો બાદ આ પાનું પણ સોળમી સદીના પાના ઉપરથી લીધેનું સત્તમી સદીનું મણાઈ જાય, અને હોમ અનેક બ્રમોનો ભોગ થઈ પડે તેમના જેવાને માટે આ વસ્તુ કોઈ પણ રીતિએ સોભાસ્પદ ગણી શકાય નહિ.

વાચકો આટલા ઉપરથી પણ સમજી શકશે કે જે પુનઃ અમાસે જે તેરશ મનાવવાને માટે આજે શાસ્ત્રના નામે પણ કેવી ભયંકર રમતો રમાઈ રહી છે ! ”

શાસ્ત્રિય પુરાવાઓની અપ્રામાણિકતા પૂરવાર કરતી કેટલીક વધુ વિચારણા—

આ શ્રી વિજયનીતિસૂરિજી દ્વારા પ્રચારાયેલું પાનું 'શાસ્ત્રિય પુરાવાઓ'ની ચોપડીમા દાખલ થયેલ નં ૮ ના પુરાવાને મળતું છે. અને ખીજા 'શાસ્ત્રિય પુરાવાઓ'મા આપવામા આવેલ પ્રમાણો પણ મોટે ભાગે તેના તે જ એક ખીજાને મળતા છે, તે ખુદ શ્રી

સાગરજીએ મુખપૃષ્ઠ ૨ માં ‘તારવણ’ આપતાં
 “આગળ ઉપર જણાવેલ પ્રતોમાં તિથિ બાજતમાં એક
 સરખા પાઠો લગભગ છે,” એમ લખીને કબૂલ કર્યું છે.
 ઉપરોક્ત આ. શ્રી નીતિસૂરિજીના પાનાની પોલ
 પ્રકાશિત થવાથી શ્રી માગરજી તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલા
 સારાચે ‘શાસ્ત્રિય પુરાવાઓ’ની પોલપોલ આપ-
 લ્યુંને સ્વતઃ દેખાઈ જ આવે છે. નં. ૮ના પુરાવાના
 મથાળે શ્રી સાગરાનન્દજીએ લખ્યું છે કે—

“આ પ્રત પં. શ્રી લાભવિજયજી ગણિએ ત્રણ ઠેઠા-
 લેથી લખી છે, એક અમદાવાદ લાલાભાઈની પોળમાં
 લલ્યુભાઈ ધનજીશાહની પ્રત ઉપરથી, બીજી શ્રીમાન પં.
 ક્ષાંતિવિજયજી ગણિની, અને ત્રીજી વાવમાં ખુબચંદ મૂવચંદની
 પ્રત ઉપરથી, પરંતુ લખાણ એક જ હોવાથી અમે
 એકનો જ ઉતારો આપ્યો છે.”

હવે આ. શ્રી નીતિસૂરિજીએ પણ પ. શ્રી લાભ-
 વિજયજીની ઉપરોક્ત પ્રત ઉપરથી પાનું લખાવી
 પ્રચારેલું છે. મૂલ પ્રત તો કોઈએ દેખી નથી અને દેખાડી
 નથી છતાં, વાચકો એ ઘેને મેળવી જુવે. ત્રણ વર્ષ
 ઉપર જાહેર કરેલ હસ્તાવેજમાં પાછો કોઈક ફેરફાર
 કરવાનું મન જાણે થઈ આવેલું એમાં દેખાશે. નં. ૮ ના
 છપાયેલા એ પુરાવામાં પૃ. ૧૦ માં “इतिवचनात्”
 પછી “आदिशब्दात् ज्ञानपञ्चमी—” આદિ પાઠ મુદ્દલે
 નથી. શ્રી નીતિસૂરિજીના પાનામાં એ પાઠ દાખલ
 થયો છે. વળી એ પાનાના અને પુરાવામાં (પૃ. ૧૧)

આટલો તફાવત-વિરોધ થયો છે, તે જનાવનારાઓએ કાં તો ‘આ ભુદા ભુદા લેજો છે’ એવો જનતાના મગજમાં ખોટો ભ્રમ ઉત્પન્ન કરવા માટે કયો કયો હશે.

૧૫૬૩-૭૭—

ઉપર પ્રમાણે ‘શાસ્ત્રિય પુરાવા’ની ચોપડીમાં પૃ. ૧૦ માં નં. ૮ નો પુરાવો ‘મં. ૧૫૭૭ ની સાક્ષી શ્રી દેવવાચકજી કૃત પર્વતિથિનિર્ણય’ આપણે લેયો. પાછો એ જ ચોપડીમાં પૃ. ૫ માં નં ૩ નો પુરાવો “મહોપાધ્યાય શ્રી દેવવાચકજીનો ૧૫૬૩ ની માલનો પર્વતિથિ નિર્ણય” એ હેડીંગ નીચે શ્રી દેવવાચકજીના શિષ્ય શ્રી યશોવિજયજીનો જ લખેલો પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે. વાચક મહાશયો એ જોને મેળવી જોશે તો તેમાં પણ ઘણો તફાવત જોઈ શકશે. ન. ૮ ના પુરાવામાં જેટલી ગાથાઓ છે તેટલી ન. ૩ ના પુરાવામાં નથી. ન. ૩ ના પુરાવામાં “વંદિત મેઘ-વિજયગણિમિઃ પ્રોક્તં મામાચાર્ય”-“આમાચારીમાં પં. મેરુવિજયગણિએ કહ્યું છે”-એમ લખીને પાંચમની ક્ષયવૃદ્ધિએ ત્રીજની ક્ષયવૃદ્ધિ જણાવતા સારુ જે હકીકત લખી છે, તે ન. ૮ના પુરાવામાં ખીંકુલ નથી. નં. ૩ ના અને ખીજ પુરાવાઓમાં પણ “મદ્દમી ચાંદસી વુળિમા ડહિદ્દા ય, પવ્વતિહીસુ સ્વજો ન હવિજ્ઞા”-“પર્વતિથિઓમાં આઠમ-ચૌદશ-પુનમ અને અમાવાસ્યા ક્ષય ન થાય,” એવો જે પાઠ છે તેમાં

‘આદિ’ શબ્દ નથી. નં. ૮ ના પુરાવામાં એજ પાઠ “ઉદિદ્વુષિગમાદસુ” — ‘અમાવાસ્યા પૂર્ણિમાદિ’ — એ અક્ષરોમાં વિદ્યુત બની ‘આદિ’ શબ્દવાળો બની ગયો છે. આ. શ્રી નીતિસૂરિજીના પાનામાં “આદિ-શબ્દાત્ જ્ઞાનપંચમો...” — ‘આદિશબ્દથી જ્ઞાનપંચમી’ ઇત્યાદિ વધારાવાળો બની ગયો છે ! કેટલું આશ્ચર્ય ! આ તે ૧૫૬૩ ના દેવવાચક ૧૫૭૭ માં બદલાઈ જઈને બોલે છે કે તેમના નામે અત્યારના કેાઈ સં. ૧૬૬૦ સુધી નહિ બદલાયેલા સં. ૧૬૬૨ થી બદલાઈ જઈ બોલે છે, તે અમે સમજી શકતા નથી. આમ જોવા જઈએ તો તે કહેવાતા શાસ્ત્રિય પુરાવા-ઓમાં ભાષા વિગેરેના કેટલાયે ગોટાળા તરી આવે છે. તેને માટે અહિં વધારે સ્થાન રોકી વાંચકોને ઠંડાળો આપવો અમેને ચોખ્ખો જણાતો નથી. પં. શ્રી કલ્યાણવિજયજીએ આ પુરાવાઓને “જાડી દસ્તા-વેજ” તરીકે ઓળખાવ્યા છે. તેઓ ‘પોતાની પર્વતિથિ ચર્ચાસંગ્રહ’ નામની ચોપડીના પૃ ૮૬ માં શ્રી સાગરાનન્દજી જેવાઓને મીઠા ઉપાલંબ આપતાં ચોખ્ખું લખે છે કે—

“તિથિચર્ચાને અંગે આવી આવી અનેક ગાથાઓ પક્ષવાદિઓએ લખી કાઢેલી જોવામાં આવે છે, કે. જેના મૂલગ્રન્થનું નામ નથી, બનાવનારનું ખરું નામ નથી, કેાઈ પણ પ્રામાણિક ગ્રન્થ-કારે તેનો પ્રમાણ તરીકે ઉપયોગ કર્યો નથી, છતાં

આવી અપ્રમાણિક ગાથાનો અને લખાણોનો ઓઠો લેવો અને છપાવી પ્રચાર કરવો એ પ્રમાણિક માણસને તો શોભા આપનારું નથી જ.”

સ્વ. મુનિશ્રી જનકવિજયજી પણ પોતાની બનાવેલી ‘ સાવત્સરિક પર્વતિથિ વિચારણા ’ નામની ચોપડીમાં આ કહેવાતા શાસ્ત્રિય પુરાવાઓની અશાસ્ત્રિયતા સામે ગભીર ક્રિયાદ કરે છે. તેમણે એક ઠેકાણે (પૃ. ૬૬) લખ્યું છે કે—“દેવવાચક નામ પર દેવેન્દ્રસૂરિના નામવાળું ચીટકું ચોડેલું છે” એ જ પાનામા બીજે ઠેકાણે એ પણ લખ્યું છે કે—“ સવત પર ચીટકું હતું, ને નવો સંવત વિં દાખલ કરેલ પરંતુ ચીટકું ઉમેડતાં સવત સ્પષ્ટ વચાયેલ નથી.”

વાચકોને આટલા ઉપરથી આ કહેવાતા શાસ્ત્રિય પુરાવાઓની અશાસ્ત્રિય બનાવટનો અઠ્ઠો ખ્યાલ આવી જશે.

આ. શ્રી. આણંદવિમલસૂરિજીએ તિથિવૃદ્ધિ
કણ્ઠુલ રાખ્યાનો પુરાવો—

શ્રી સાગરજી વિગેરે પોતાના પુરાવામાં ‘ શ્રી આણંદવિમલસૂરિજીએ સ ૧૫૭૬માં આવણ મુદ પુનમની વૃદ્ધિએ બે તેરસો કરી હોવાનું કહે ૬ ’ એ હકીકતને ખૂદ આ શ્રી આણંદવિમલસૂરિ મહા રાજનો ૧૦ મો બોલ જ જુદી પાઠે છે. જુઓ મુ.

શ્રી. જનકવિજયજીકૃત 'સાંવત્સરિક પર્વતિથિ વિચારણાના' પૃ. ૧૨૦-૧૨૧ માં લખ્યું છે કે—

“સં. ૧૫૮૩ના જેઠ માસમાં પાટણ નગરમાં શ્રી સંઘના સમુદાયમાં દરેક યુનિવરોને પાળવા માટે ‘સાધુમયોદાપટક’ પરમપૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ધ્યાનંદવિભક્તસૂરીશ્વરજી મહારાજાએ લખેલ છે, જેનો ૬ મો ખોલ આ પ્રમાણે છે—“ઘોજ, પાંચમ, આઠમ, ફગારિસ, ચડદસ, અમાવાસી, પૂનમ, પર્વ માસ માટે ૧૨ દિન વિગદ મ વહિરવી. ” આમ ફરમાવ્યા બાદ પૂજ્ય પ્રવર શ્રી ૧૦ મો ખોલ ફરમાવે છે કે—“તિથિ વાગદ્ધ તિહાં એક દિન વિગદ ન વહિરવી.”

શ્રી સાગરજી આદિના જણાવવા પ્રમાણે જે તે આચાર્યમહારાજે ૧૫૭૬ માં જે પુનમને બદલે જે તેરસો કરી હોવાનું સત્ય હોત તો તેજ આચાર્ય ૧૫૮૩ માં તિથિવૃદ્ધિને કબૂલ રાખનારું તથા તેમાંની પહેલી તિથિને આરાધનામાં ફક્ત ગણનારું ઉપદ્રું ફરમાન કહી કરી શકત જ નહિ. આ ઉપરથી શ્રી સાગરાનંદજીના “તિથિવૃદ્ધિ માનશે તો શું જે દિવસ આરાધના કરશે ? પહેલી તિથિ માનવા છતાં શું નહિ કરે ? ‘ફક્તુ-ખોખાતિથિ-સાદી-અપર્વતિથિ’ રૂપ ગણવાના શબ્દો શાસ્ત્રમાં ક્યાં છે ?” ઈત્યાદિ પ્રશ્નો કુટિલ કલ્પના બલરૂપ આપોઆપ સિદ્ધ થઈ જાય છે.

ખૂદ શ્રી સાગરજી મહારાજ આવાં પાનાં અને પુરાવાઓ માટે શ્રી ત્રિજ્ઞાનકર્તામાં શું કહે છે ?—

ઉપરોક્ત શાસ્ત્રિય પુરાવાઓમા “જૈનાગમાનુસારેણ
 ઇકાપિ પર્વતિર્થિર્ન હીયતે ન ચ વર્દતે—‘જૈનાગમાનુસારે
 એક પણ પર્વતિર્થિ ઘટતી નથી અને વધતી નથી.’ (શા
 પુ. પૃ. ૧) એમ લખે છે, તે શ્રી સાગરજીના મતથી
 પણ અશાસ્ત્રિય જ બીના છે, તે આપણે અહિં બીજા
 પ્રકરણમાં સ્વીકાર ન. ૧ માં આપેલા તેમના ૮૩૯
 માં પ્રશ્નોત્તરથી જોઈ જ ગયા છીએ એવા જ કારણો
 સર તેમણે સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૪, અંક ૨૪ના પૃ. ૫૫૨ માં
 “સંવત ૧૮૬૯નો નિયમ તો અશાસ્ત્રિય હોવા
 સાથે અસખ્ય અને અનિયત છે ને તેથી ન
 મનાયો હોય,” એમ જણાવ્યું છે. એ જ ન્યાયે
 આ શાસ્ત્રિય પુરાવાઓ પણ ઉપર જણાવી ગયા તેમ
 અશાસ્ત્રિય અને અસખ્ય હકીકતોથી જ ભરપૂર છે,
 તેથી તેમના શબ્દોથી પણ તે અમાન્ય તરીકે જ
 સાબિત થાય છે મજકુર શાસ્ત્રિય પુરાવાઓમા
 “આસાદકત્તિયકગુણમાસે, રાત્રાં પુણિમા હાં ।
 તામં રાત્રાં તિરસીષ, માણઝો જિણવરિદેહિ ॥ (જુઓ
 પુરાવો ન. ૧, પૃ. ૧, પુરાવો ન. ૨, પૃ ૪. પુરાવો
 નં. ૩, પૃ. ૫ પુરાવો ન ૫, પૃ ૭ પુરાવો ન ૭,
 પૃ ૯. પુરાવો ન ૮, પૃ. ૧૦.) ગાથા કહેલી છે એ
 ગાથાનો આધાર તેર બેસણાના ઠરાવમાં પણ લેવામા
 આવ્યો છે આ ગાથા આ શ્રી કુલમંડનસૂચિ અને
 તેમની સામાચારીના નામે ચઢાવાઈ છે. હવે આ
 વસ્તુ પણ તદ્દન ગલત છે, તે ૫ શ્રી કલ્યાણ

વિજયજીએ તો પોતાની ‘પર્વતિથિ ચર્યાસંગ્રહ’ નામની ચોપડીના પૃ. ૨૬ માં નીચે પ્રમાણે જાહેર કરેલું છે:—

“ આમાં પ્રમાણ તરીકે ઉદ્ધરેલી ગાથા શ્રી કૃષ્ણમંડનસૂરિજીના કોઈ અન્યમાં મળતી નથી.”

‘ શાસ્ત્રિય પુરાવા ’ જાહેર પાડવા પૂર્વે શ્રી સાગરજી પણ આ ગાથા માટે એક પ્રશ્નકારને શ્રી સિદ્ધચંદ્ર વર્ષ ૫, અંક ૨, પૃ ૪૬માં તેવો જ ખુલાસો આપતાં ખુલ્લું જણાવે છે કે—

“૧ કત્તિયક્ષાસાદફળગુણમાસે, જ્ઞાનો પુર્ણિમા ૩ જડ હોઈ । તાસં જ્ઞાનો તેરસીઈ, મળિઓ ડ જિજ્ઞાસરિદેહિ ॥ ૧ ॥ આ પ્રમાણે કાર્તિક, આષાઢ અને ફાગણ માસમાં જે પુનમનો ક્ષય હોય તો તેમનો ક્ષય શ્રી જિનેશ્વરોએ કહેલો છે, એવા અર્થને જણાવનાર તમારી ગાથા છે. પ્રાચીન નામવાલા અન્યની અંતર્ગત આ ગાથા જોવામાં તો નથી આવી.”

‘ અક્ષિપ્ત ગાથાઓ ’ માટે પણ શ્રી સાગરજીનો ઇકરાર—

શ્રી સાગરજીના જાહેર કરેલા ‘ શાસ્ત્રિય પુરાવાઓમાં ’ દાખલ થયેલી ગાથાઓ પુનમીયા મતવાલાની છે, તે વીરશાસન તત્ત્વીકૃત સમીક્ષામાં આપણે સપ્રમાણ ઉપર જોઈ ગયા છીએ, શ્રી સાગરજી પણ એ વાતને કબૂલ રાખતા સિદ્ધચંદ્ર વર્ષ ૫, અંક ૫, પૃ. ૧૧૭ માં નીચે પ્રમાણે સાફ લખે છે:—

“તેરસિ મહિય ન પવિત્રય હોઈ એ ગાથા અને એવી બીજી ગાથાઓ પુનર્મીયા મતવાલાએ કંઈપી-ને જ્યોતિષકરંડમાં ઘાટી દીધી છે.”

આ બીજી ગાથાઓ એટલે ‘શાસ્ત્રિય પુરાવાઓ’ જે દાખલ થયેલી છે તે આટલું બધું દિવા જેવું લખી જનારા સાગરજી પોતે જ પાછા કેવલ નિગધાર અને પ્રક્ષિપ્ત અપ્રામાણિક ગાથાઓના સમૂહને ‘શાસ્ત્રિય પુરાવાઓ’ અને ‘મતપત્રકો’નું નામ આપી કેમ પ્રગટ કરતા હશે, એ વિચારકોને એક પ્રશ્ન થશે પણ તેનો ઉત્તર સીધો છે કે— “પક્ષમોહ. જલ્લુ હુસ્ત્યાન્નઃ—” ‘પક્ષમોહ ખરેખર હુસ્ત્યાન્ન્ય છે.’ એ જ ભણેલાને ભુલાવે છે અને બાણીપુત્રીને ખોટું કગવે છે. તેમની આ પદ્ધતિનો અનુભવ આપણને તેમના સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૫, અક ૭, પૃ. ૧૫૫ ઉપગ્ના નીચેના લખાણથી ખરેખરે થાય છે—

“તિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ વિચારના લખનાર તેજ બેમણાં છે એ વાત યોગ્ય માની વર્તવું એ એક અગાન છે. કેમકે તે બેખ પુનર્મની પકખી માનીને તેમ સદિત પખખી ન દોય એમ કહે છે. અને છઠ અને આઠમની માફક તેરમ અને પખખી નો અતર ગણાવે છે....પણ તે બેમાણાના લેખથી જ માખીત થાય છે કે ચિંતાનો પુનર્મના ક્ષયે તેરસે ચક્રવર્ત અને ચક્રવર્તે પુનર્મ કગતા દતા એ દકીકનવાલી પ્રત છે, તે હીક છે.”

આમાં સાગરજીએ ‘તિથિક્ષયવૃદ્ધિ વિચાર’નું

પાતું સ્વમતથી વિરુદ્ધ હોવાથી જે હેતુઓ આપી ઉડાવ્યું છે તે હેતુઓ તેમના 'શાસ્ત્રિય પુરાવા'માં સમાન હોવા છતાં પોતાના કલ્પિત મતને તે પુષ્ટિકારક હોવાથી માન્ય રાખ્યા છે. અને તે જ અભિપ્રાયથી તેર બેસણાનો લેખ કે જે તેમણે ઉપર જ 'અશાસ્ત્રિય હોવા સાથે અસંખ્ય અને અનિયત અને તેથી જ અમાન્ય' નાંહેર કરેલો છે, તે જ હકીકતવાળી પ્રતને પાછી 'ઠીક' હોવાનું લખ્યું છે !

આથી જ શાળી સમાજ તો એવા માયાવી પુરાવાઓ અને ગુલાંટી લેખોને જરાયે ન માની શકે તો તેમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવું નથી જ.

સં. ૧૮૭૦ નું જૈન પંચાંગ—

વળી સં. ૧૮૭૦ ની સાલનું જૈન પંચાંગ આપણે જોઈએ. તેમાં શ્રાવણ વદ અમાસનો ક્ષય કરેલો છે, ભાદરવા સુદ ૪ બે આવી છે, આસો સુદ આઠમ બે છે, અને આસો સુદ ૧૫ નો ક્ષય છે. પં. શ્રી કલ્યાણવિજયજીની "પર્વતિથિ ચર્યાસંગ્રહ" નામની ચોપડીના પૃ. ૩૨ માં આ પંચાંગ પૃષ્ઠોના અસલ પાનાંના ફોટા પણ વાંચકોની ખાત્રી માટે છપાવ્યા છે. 'શાસ્ત્રિય પુરાવા'ઓની અસલ પ્રતો મેળવવા માટે પાટણ, અમદાવાદ, ખંભાત, ભાવનગરના જૂના નાંહેર ભંડારોમાં અમે તપાસ કરાવી પણ તે કયાંય ન હોવાથી મળી નથી. સં. ૧૯૯૨ સુધી એવી પ્રતોનું

નામે સંભળાતું ન હતું. સં. ૧૯૯૩ માં અચાનક તે કૂટી નીકળી છે મુ. ભાવનગર, શેઠ ડાસાભાઈ અલેચંદના ભંડારમાં શ્રી દેવસૂરિજીત ‘ચતિદિનચર્યા,’ પત્ર ૧૦૩, લખેલી સં. ૧૯૪૯, ડા. ૩૨, ન. ૪, શ્રં. ૩૫૦૦ ની પ્રત અમે તપાસી જોઈ, તેમાં સવારની પ્રતિજ્ઞાન વિધિથી રાત્રિનિદ્રા-પ્રાભાતિક ભાવના-અને કાલગ્રહણ વિધિ-એ સઘળો અધિકાર છે, પરંતુ તિથિચર્યાનો અધિકાર મુદ્દલ નથી. શ્રી આણંદવિમળસૂરિજી૮૫, દાનસૂરિજી૮૫, હીર-સૂરિજી૬૫, હીરપ્રશ્ન, સેનપ્રશ્ન આદિ મૂળ ગ્રંથોમાં કયાંય પૂ. આ. શ્રી આણંદવિમલસૂરિએ જે પુનમે વિગેરેની જે તેરમે વિગેરે કયાંનું અગર તેમ કરવા શ્રી સંઘને ફરમાવ્યાનું જરાયે લખ્યું નથી.

આ સર્વ ઉપર પણ જો શાત ચિત્તથી જરા વિચાર કરવામાં આવશે તો ‘મ. ૧૫૭૬મા આ. શ્રી આણંદવિમલસૂરિએ જે પુનમેની જે તેરમે કરી હતી, અને જેનોમા પર્વતિથિની કાયવૃદ્ધિ મનાય જ નહિ તથા લખાય નહિ,’ એમ કહેનારા શ્રી સાગગનન્દજીના શાશ્વિય પુરાવાઓ તદ્દન બીનપાયાદાર જોપમ જ માત્રમ પડશે.

એવા પુગવાઓ નહિ માનવાનું પૂ. શ્રી સેન-સૂરિજીનું ફરમાન—

ઉપર અનેક રીતે વિચારાયેલા ‘શાશ્વિય પુરાવાઓ’ કોઈ મૂળ ગ્રંથમાં નથી. એ શાશ્વિય પુર-

વાઓમાં કહેલી વસ્તુ શાસ્ત્રોક્ત સિદ્ધાંત અને શ્રી તપગચ્છ સામાચારીને બાધકતા છે. તેમાં આપેલી ગાથાઓ અંચલગચ્છીય માન્યતાની-પુનમીયા મતવાલી-અપ્રમાણિક-પ્રક્ષિપ્ત-ભહેર થયેલી છે. શ્રી સાગરજીના ઈકરારથી પણ એ વસ્તુ સિદ્ધ થઈ ચૂકી છે. સ. ૧૫૭૬ પછીની સાલના જૈનમાન્ય પંચાંગમાં પવંતિથિની ક્ષયવૃદ્ધિ માન્ય રખાયેલી દ્રષ્ટિગોચર થાય છે એટલે એવા પુરાવાઓ સત્યના અર્થોએ કદી માનવા જોઈએ નહિ. તે માટે શ્રી સેનસૂરિ મહારાજનું ફરમાન અત્રે ટાંકીને આ પ્રકરણ પૂરું કરીશું. પૂ. આ. શ્રી સેનસૂરિજી સેનપ્રશ્ન ત્રીજે ઉદ્ધાસ પૃ. ૮૪, પ્રશ્નોત્તર ૩૪૧ માં નીચે પ્રમાણે ફરમાવે છે—

“કર્મપ્રત્યવૃત્તૌ ‘જાતિસ્મરણમપિ અતીતસંખ્યાતમ-
 ષાઽવગમસ્વરૂપં મતિજ્ઞાનમેવે’ ત્યુક્તમસ્તિ,” પુલ્લભવા
 સો પિચ્છદ્, ઈદં દોં તિમ્નિ જાવ નથગં વા । ઉવરિં તસ્સ
 અધિસસો, સહાવપ્પો જાદસરણસ્સ ” ॥ ૧ ॥ इति गाथायां
 तु नवैव मघा जातिस्मरणस्य विषयस्तत्कथमिति प्रश्नोऽत्रो-
 च्छरं—जातिस्मरणवान् आचाराङ्गवृत्त्याद्यमिप्रायेणातीतान्
 संख्यातान् भवान् पश्यतीति शायते, कर्मप्रत्यूताषपि
 स एवामिप्रायोऽस्ति । पुल्लभवा सो पिच्छद इयं गाथा
 तु छुद्रितपत्रस्या, न तु तथाविधप्रत्यस्या, तेन निर्णायिका
 न भवतीति ॥ ३४१ ॥ ”

બાવાર્થ—‘કર્મપ્રત્ય વીક્રમા ‘ અતીત સંખ્યાતા-

ભવને બાણવા સ્વરૂપ બતિસ્મરણ જ્ઞાન મતિજ્ઞાન જે છે,' એમ કહ્યું છે, બ્યારે 'એક, જે ત્રણ ચાવત્ પૂર્વના નવ ભવ સુધી બતિસ્મરણવાળો જીએ છે, એનાથી ઉપર તેનો સ્વભાવથી જ વિષય નથી'—આ ગાથામાં નવ ભવ જ બતિસ્મરણનો વિષય કહેલા છે તેનું કેમ, એ પ્રશ્ન છે. તેનો અહિં ઉત્તર—આચારાંગ ટીકાદિ અભિપ્રાયથી બતિસ્મરણવાળો પોતાના ગયા સખ્યાતા ભવો બાણી થકે છે, કર્મગ્રન્થ ટીકામાં પણ એ જ અભિપ્રાય છે. નવભવ સુધીના જ બતિસ્મરણને કહેવાવાળી 'ગુઢમલા'એ ગાથા છુટા પતરામાં છે, પણ તથા વિદ્ય ગ્રન્થમાં નથી, તેથી તે નિશ્ચાયક નથી.'

બસ, શાસ્ત્રિય ' પુરાવાઓ ' પણ એ જ કોટિના હોવાથી તે નિશ્ચાયક નથી જ. પ્રિય વાંચકો ! હવે આપણે ચોથા પ્રકરણમાં જઈએ, જેમાં તમોને તિથિ-આરાધન વિષયક પ્રમાણપુરઃસર સત્ય સિદ્ધાન્તનું દર્શન થશે.

પ્રકરણ ચોથું.

સિદ્ધાંત દર્શન.

પાછલના પ્રકરણોમાં વર્તમાન તિથ્યારાધનમાં ભદ્રિક જીવેને જીલાવામાં નાખનારી ‘શ્રી પૂજ્યો’ની કલ્પિત પદ્મરાઓ, શ્રીમાન સાગરનન્દજીની પોતાની માનેલી-સ્વીકારેલી બાબતોથી વિરુદ્ધ માન્યતાઓ, અને શ્રી સાગરજીએ કાઢેલા ‘શાસ્ત્રિય પુરાવાઓ’ની નરી પોકલતાનાં દર્શન આપણે કરી આવ્યા છીએ. ત્યારે તિથ્યારાધન કરવાનો સત્ય સિદ્ધાંત શો છે ? તેનો હવે નિશ્ચય કરવો જરૂરી છે. આપણને તે સહેલાઈથી સુંદર રીતે ચથાર્ય થઈ શકે તે માટે નીચેનાં પ્રમાણો વિચારો:—

(૧) ઉદય તિથિનું પ્રમાણ—

જૈન શાસ્ત્રોમાં બીજ, પંચમી, અષ્ટમી આદિ પર્વતિથિઓ કહેલી છે. તારક તીર્થંકર પરમાત્માનાં કલ્યાણકે પણ જે દિવસે હોય તે દિવસે શ્રી શ્રાદ્ધવિધિ આદિ સૂત્રોના અભિપ્રાયથી પર્વતિથિરૂપ છ એટલે

બીજા, પચમી આદિ તિથિઓ જેમ પર્વતિથિ રૂપે આરાધનીય છે તેમ કલ્યાણક તિથિઓ પણ પર્વતિથિ રૂપે આરાધનીય જ છે. ચૌદશ પાક્ષિક, અને યુગપ્રધાન શ્રી કાલિકસૂરિજીની આચરણાધી અષાઢાદિ ત્રણ ચૌદશેા આતુર્ભાંસી પર્વ પણ છે. સાદરવા સુદ ૪ સવત્સરી પર્વ છે. ચૌમાસી-સવત્સરી-અને શાન્ત આળીની એકંદર છ અષાઢિકા-અઠ્ઠાઈ પર્વ છે પર્વતિથિઓને આરાધવાનું કારણ પણ શ્રી શ્રાદ્ધવિધિ પ્રમુખ અન્યોમાં દ્વિવિધધર્મ-જ્ઞાન આદિની વિશેષ આરાધના થાય અને આયુષ્ય બધ પડે તો શુભ ગતિનું શુભ આયુષ્ય ઉપાર્જન કરી શકાય, તે જણાવ્યું છે. આ તિથિઓ ટીપણામાં જ્યોતિષના નિયમ પ્રમાણે એક સૂર્યોદય વાળી, બે સૂર્યોદયવાળી, અને સૂર્યોદય વિનાની પણ આવી શકે છે. એક સૂર્યોદયવાળીને ઉદયતિથિ કહેવાય છે, બે સૂર્યોદયવાળીને વૃધ્ધતિથિ કહેવાય છે, સૂર્યોદય વિનાની તિથિને ક્ષીણતિથિ કહેવાય છે. જૈનશાસ્ત્રના આધારે કાલની વૃધ્ધિહાનિ નથી, તો પણ કર્મમાસ સાથે ચદ્રમાસ અને સૂર્યમાસનો ઉપચાર કરવાથી ક્ષીણત્વ વૃધ્ધત્વનો વ્યવહાર કરાય છે જૈન ટીપણા ઘણા કાળથી વિચ્છિન્ન થયેલા છે તિથ્યારાધન કે દીક્ષાદિક મગલિક કાર્યો, સદીઓ પહેલાંથી, લોકિક ટીપણા જોઈને જ કરાય છે. તેમા ઉદયપર્વતિથિ આવી હોય, કે ક્ષીણપર્વતિથિ આવી હોય, કે વૃધ્ધપર્વતિથિ

આવી હોય ત્યારે તેની આરાધના કેમ કરવી એ માટે સુવિધિત જૈન પૂર્વાચાર્યોએ નિરપવાદ શાસ્ત્રપ્રમાણ નિયત કરેલાં છે. તેમાં ઉદયતિથિ ગ્રહણ કરવાનું પ્રમાણ આ રહ્યું. શ્રી આદ્યવિધિ પૃ. ૧૫૨ માં લખ્યું છે કે—

“ ઉદયમિ જા તિહિ સા પમાણમિઝરોદ્ધ કોરમાણીવ ।

આણામંગળકચ્છા મિઠ્ઠઉત્તચિરાહ્વણં વાવે ॥૩॥ ”

ભાવાર્થ—‘ ઉદયમાં જે તિથિ હોય તે પ્રમાણ છે. ઉદયતિથિ છોડીને અન્ય કરવામાં આવે તો શ્રી જિનાશાનો ભંગ, એકે ખોટું કર્યું તે જોષ્ટ ખીજો ખોટું કરે તે જાતની અનવસ્થા, મિથ્યાત્વ, અને મંવમ તથા આત્માને હાનિ થવારૂપ વિરાધના દોષો લાગે. ’

આથી નક્કી થયું કે જે પર્વતિથિ આરાધવાની હોય તે જો થોડી પણ સૂર્યોદય વખતે મળતી હોય તો તે જ ગ્રહણ કરીને પૂજા, પચ્ચખાણુ આદિમાં પ્રવર્તવું. તેનો અનાદર કરવાથી કિંવા તેને ફેરવવાથી આજ્ઞાભંગ, અનવસ્થા, મિથ્યાત્વ અને વિરાધના દોષો લાગે છે, માટે ઉદયતિથિનો અનાદર કિંવા તેનો પલટો કરી શકાય નહિ, છતાં તેવો અનાદર કે પલટો કરનારા આજ્ઞાભંગાદિ દોષોને જ સેવનારા છે, તે ચોખ્ખું સમજી શકાય તેવું છે. સંવત ૧૯૯૨ માં ભાદરવા સુદ ૪

શનિવારે જ ઉદયતિથિ હતી સ ૧૯૯૩ માં ભાદરવા સુદ ૪ બુધવારે જ ઉદયતિથિ હતી. સવત ૧૯૯૬ માં મહા વદ ૧૪ શુક્રવારે જ ઉદય તિથિ હતી, અને સંવત ૧૯૯૭ માં કારતક સુદ ૧૪ બુધવારે જ ઉદયતિથિ આવશે જિનાજ્ઞાના આરાધક આત્મા ઓએ શ્રી સનાતન તપગચ્છ મામાચારીને અનુસરી ચોથ ચૌદશ તે જ દિવસે કરી હતી અને કરશે, એ નિર્વિવાદ વાત છે

(૨) ક્ષય હોય ત્યારે પૂર્વતિથિમાં આરાધના કરવાનું પ્રમાણ—

ત્યારે ટીપણમાં પર્વતિથિનો ક્ષય હોય ત્યારે તેનું આરાધન કેમ કરવું તે માટે એ જ શ્રીઆદ્યવિધિ પૃ. ૧૫૨ માં દર્શાવે છે કે —

“ઉમાસ્વાતિવચ્ચ પ્રયોગશ્ચૈવ શ્રૂયતે—“ત્તયે પૂર્વા તિથિ કાર્યા...”-સાવાર્થ—“પૂ શ્રી ઉમાસ્વાતિ મહારાજનો પ્રધોપ આ પ્રમાણે સંભળાય છે કે—“ ક્ષય હોય ત્યારે પૂર્વતિથિ કરવી ”

અહિં ‘ પૂર્વતિથિ કરવી એ’ અક્ષરો પકડીને કેટલાક ગણાત્કારે ‘પર્વતિથિના ક્ષયે અપર્વતિથિનો ક્ષય કરવાનું’ કહે છે, પણ તે તેમની ભૂલ છે, કેમકે આમાં ‘પૂર્વતિથિ કરવી’ એમ કહ્યું છે ‘અપર્વતિથિનો ક્ષય કરવો’ એમ કહ્યું નથી એવો કન્પિત અર્થ કરનારા ઓને આપણે પૂછીએ છીએ કે પ્રધોપ વાક્યમાં ‘પૂર્વા’

શબ્દ છે. ‘અપર્વ’ શબ્દ કયાં છે? વળી ‘તિથિ’ અથવા વિભક્ત્યન્ત છે. એમાં પછી વિભક્તિ કયાં છે? તેમજ પ્રધોષકારને ‘ક્ષય હોય ત્યારે અપર્વતિથિનો ક્ષય કરવો’ એમ કહેવું જો ઇષ્ટ હોત તો જેમ ‘પૂર્વા’ શબ્દને બદલે ‘અપર્વા’ શબ્દ વાપરવો પડત, ‘તિથિ’ શબ્દ અથવા વિભક્ત્યન્તને બદલે પછી વિભક્ત્યન્ત કરવો પડત, તેમ જ્ઞય શબ્દ પુલ્લિંગ હોવાથી ‘કાયા’ કૃદન્ત પણ સ્ત્રીલિંગમાં મૂકી શકત નહિ, તે પણ પુલ્લિંગમાં જ મૂકવું પડત. પણ આ વાક્યમાં ‘કાયા’ સ્ત્રીલિંગ પ્રયોગ કર્યો છે. પુલ્લિંગ પ્રયોગ કયાં કર્યો છે? કદાચહથી આજે એવો અર્થ કરનારાઓએ આ પ્રશ્નોનો વિચાર કર્યો નથી. અને તેથી જ સામે ખોટા પ્રશ્નો ઊભા કરે છે, તથા તેવો ક્ષય કરવાની કલ્પિત રીત જોળી કાઢે છે. તેઓ કહે છે કે ‘ઉદય તિથિની ઘડીઓ ક્ષીણ તિથિમાં નાખવી એટલે ક્ષીણ તિથિ આખી બનશે, ઉદય તિથિ ક્ષીણ થઈ જશે, તે પણ જો પર્વતિથિ હોય તો તેની પહેલાંની અપર્વતિથિની ઘડીઓ તેમાં નાખવી, એટલે પૂર્વતર તિથિ ક્ષીણ બની જશે.’ ખરેખર, આ તો ડાહ્યાને ગાંડા અને ભણેલાને ભોઠા બનાવનારી રીત છે. કેાઈ દિવસ કેાઈ એક તિથિની ઘડીઓ કેાઈ બીજી તિથિમાં નાખી શકાતી જ નથી, કેમકે ગ્રહ-ચારથી નિયત થયેલો જ્યોતિષનો ક્રમ કેાઈથી ફેરવી

શકાતો નથી જો કોઈ માણસ પોતાની સત્તાથી ઘોડાને ગધેડું બનાવી શકે કિંવા ગધેડાને ઘોડું બનાવી શકે તો તે ઉદય તિથિને ક્ષીણ અને ક્ષીણને ઉદયતિથિ બનાવી શકે ! પરંતુ જેમ તે થયું તદ્દન અશક્ય છે તેમ ઉદિતને અનુદિત તથા અનુદિતને ઉદિત કરવી તદ્દન અશક્ય જ છે. વાંચકો, એથી મમજી શકશે કે ‘ક્ષય હોય ત્યારે તેની પહેલાની અર્ધતિથિનો ક્ષય કરવો,’ એવો અર્થ આ પ્રધોષ વાક્યનો નથી.

ત્યારે ‘પૂર્વતિથિ કરવી’ એટલે શું સમજવું ? પાછલ પ્રકરણ ૨ મા આપણે જોઈ ગયા છીએ કે ખુદ શ્રી સાગરજીએ પણ ‘પૂર્વતિથિ કરવી’ એટલે ‘પર્વની તિથિને ક્ષયવાળી ગણવી અને પહેલાંની તિથિમાં ક્ષીણ તિથિની આરાધના કરવી’ એવો અર્થ કયો છે. તે જ ખરો છે. (જુઓ પ્રકરણ ૨ જું. સ્વીકાર ૧૨મો.) આથી નક્કી થયું કે પર્વતિથિનો ક્ષય થાય છે, તેની આરાધનાનો ક્ષય થતો નથી, પણ તેની વ્યવસ્થા એ રીતે કરાય છે કે—‘ત્યારે પર્વતિથિનો ક્ષય હોય ત્યારે તેને બદલે બીજી કોઈ તિથિનો ક્ષય કરવો નહિ, કિન્તુ તેની આરાધના પૂર્વતિથિના દિવસે જ કરી લેવી, કેમકે તે દિવસે જ એનો સોગવટો સંપૂર્ણ હોય છે.’

(૩) પ્રથમા વિભક્ત્યન્તનો સમસી વિભક્ત્યન્ત અર્થ થઈ શકવાનું પ્રમાણ—

શ્રી સાગરાનન્દજી ‘ક્ષયે પૂર્વા તિથિઃ કાર્યા’ એ વાક્યમાં પ્રથમા વિભક્તિ છે, પણ સમગ્રી વિભક્તિ નથી, માટે ‘ક્ષય હોય ત્યારે પહેલાંની તિથિમાં આરાધના કરવી’ એવો અર્થ ન કરી શકાય, એમ હાલમાં કહે છે, પરંતુ તેમણે વ્યાકરણશાસ્ત્રનો “સુગં સુવઃ-” એટલે કે-‘વિભક્તિઓના ઠેકાણે વિભક્તિઓ થાય છે,’ એ નિયમનો વિચાર કયો જણાતો નથી. કારણ કે એ નિયમથી જરૂર સમજી શકાય તેવું છે કે-પૂ. શ્રી. ઉમાસ્વાતિ મહારાજના આ પ્રયોગ વાક્યમાં પ્રથમા વિભક્તિનો પ્રયોગ સાતમી વિભક્તિના અર્થમાં થયો છે. તેથી એ અર્થને માન્ય કરનારા જ સાચા છે. સં. ૧૯૩૫ ઉદેપુરના ચોમાસામાં શ્રી સાગરાનન્દજીના ગુરુદેવ શ્રી જવેરસાગરજીએ પણ એ જ પ્રજ્ઞાવિકા-પૂર્વકનો અર્થ કયો હતો, તે તેમના શબ્દોમાં જ તે વખતે પ્રગટ થયેલા હેન્ડબીલમાં આ રહ્યો:—

“જો ત્રિવિનો જ્ઞપ્તિ હોય તો પૂર્વતિથિમાં કરણો, જો વૃદ્ધિ હોય તો ઉત્તર તિથિ લેજો. ચતુર્થ ક્ષયે પૂર્વા તિથિઃ કાર્યા વૃદ્ધો કાર્યા તથોત્તરા.” (પૂર્વતિથિ ચર્ચા સંગ્રહ, પૃ. ૪૨.)

આથી જોઈ શકાય છે કે ક્ષયે પૂર્વા વાક્યમાં પ્રથમા વિભક્તિ સમગ્રી વિભક્તિના અર્થમાં આવી છે, માટે તેનો અર્થ ‘પૂર્વતિથિમાં’ કરવો એ જ બાજબી છે.

શ્રી તત્ત્વતરંગિણી પૃ. ૪માં લખ્યું છે કે—

“ક્ષીણાષ્ટમીકૃત્યં સપ્તમ્યાં ક્રિયમાણં”-ભાવાર્થ—
‘સાતમમાં’ કરાતું ક્ષીણાષ્ટમીનું કૃત્ય. ’

“ક્રિયતાં નામ તર્હિ ચતુર્વંશીકૃત્યં ત્રયોદશ્યામપિ”-
ભાવાર્થ—‘તો પછી ક્ષીણ ચૌદશનું કૃત્ય પણ તેરસમાં
જ કરે.’

આ અને આવા બીજા અનેક દાખલાઓમાં ઠેર
ઠેર શાસ્ત્રદારે જયે પૂર્વાનો અર્થ ‘પૂર્વતિથિમાં ક્ષીણ
તિથિની આરાધના કરવા રૂપ’ સમ્પ્રત્યક્ત જ લીધો છે.

આજથી ૪૬ વર્ષો પૂર્વે પ્રસિદ્ધ થયેલી શ્રી ‘જૈન
સિદ્ધાંત સામાચારી’માં તેના કરતાં પ્રવર્તકજી
મુનિ મહારાજ શ્રી કાન્તિવિજયજી તથા સ્વ. મુનિ
મહારાજ શ્રી અમરવિજયજીએ પૃ. ૮૫માં આ પ્રધોષ
વાક્ય મૂકીને તેનો અર્થ સપ્તમ્યન્ત જ લાહેર કરેલો
છે. તે અક્ષરે આ રહ્યો—

“તિથિકા જય હોયે તો પહિલી તિથિમેં જોર વૃદ્ધિ
હોયે તો ઉત્તરકી તિથિ વિષે ધર્મકૃત્ય કરના.”

શ્રી સાગરજીએ પણ પોતાની ‘શાસ્ત્રિયપુરાવા’ની
ચોપડી પૃ. ૧૭માં—

“સપ્તમ્યામેવાષ્ટમ્યનુષ્ઠાનમિતિ-૫-૪-સાતમમાં જ
આઠમનું અનુષ્ઠાન—”

આ પ્રમાણે લખીને સમગ્રી વિભક્ત્યન્ત આરા-
ધનાનો અર્થ જેવો અમે કરીએ છીએ તેવો જ તેમણે

અને શાસ્ત્રકારે કરેલો છે, એમ બાપોકાર બહાર કરેલું છે. પાછળ પ્રકરણ ૨ માં જણાવેલા તેમના સ્વીકાર નં. (૨) માં જોશે. તે તેમાં પણ તેમણે “ક્ષય થતાં પૂર્વની તિથિમાં આરાધના” અને “વૃદ્ધિમાં ઉત્તર તિથિ” એવા હડીંગોથી સમમ્યન્ત અર્થનો સ્વીકાર કરેલો જ છે.

(૪) વૃદ્ધિ હોય ત્યારે બીજી તીથિએ આરાધના કરવાનું પ્રમાણ—

ટીપ્પણમાં જ્યારે પર્વતિથિની વૃદ્ધિ હોય ત્યારે તેનું આરાધન કેમ કરવું, તે માટે શ્રી શ્રાદ્ધવિધિ પૃ. ૧૫૨ માં ફરમાવેલ શ્રી ઉમાસ્વાતિ મહારાજના ઉપરોક્ત પ્રધોય વાક્યમાં જ લખ્યું છે કે—

“વૃક્ષો કાર્યા તયોત્તરા ।” ભાવાર્થ—‘તે જ પ્રમાણે વૃદ્ધિ હોય ત્યારે ઉત્તરતિથિ કંબી.’

અહિં પણ કેટલાકે ‘વૃદ્ધતિથિને બદલે તેની પહેલાંની અપર્વતિથિની વૃદ્ધિ કરવાનું કહે છે.’ અને તે માટે ‘વૃદ્ધ તિથિની ઘડીએ પાછલી તિથિમાં નાખવી, તેમ કરવાથી પાછલી તિથિ વધશે, તે પણ જો પર્વતિથિ હોય તો તેની ઘડીએ તેનાથી પણ પાછલની તિથિમાં નાખવી, એટલે તે વધશે,’ એમ જણાવે છે. તેમની આ રીત કેવળ મનઃકલ્પિત છે. આગલની તિથિની ઘડીએ પાછલની તિથિમાં નાખ-

કરે છે તેનો અને વૃદ્ધિમાં જેઓ પહેલી તિથિ માને છે તેમનો નિષેધ કરવા માટે વાપર્યો છે, માટે જ શ્રી ધર્મસાગરજીએ મૂલ ગાથામાં કહ્યું છે કે—“ક્ષીણ પાક્ષિક પણુ પુનમે કરવું પ્રમાણુ નહી.” ‘જ’કારથી તેમજ ક્ષયે પૂર્વા વાક્યથી ‘ક્ષય કરવો’ અને ‘વૃદ્ધિ કરવી’ એવો અર્થ જેઓ ઉપજાવે છે તેમના મતે તો પુનમનો ક્ષય હોય ત્યારે ઔદશનો જ ક્ષય મનાશે, પરંતુ તેનાથી થે પહેલાંની એટલે તેરસ તિથિનો ક્ષય માની શકાશે નહિ, અને વૃદ્ધિ હોય ત્યારે પછીની એટલે પુનમની વૃદ્ધિએ એકમ તિથિની જ વૃદ્ધિ માની શકાશે, કિન્તુ પૂર્વ પૂર્વતર એટલે ઔદશ-તેરમની વૃદ્ધિ માની શકાશે નહિ, કારણ કે પ્રધોષના તેમજ ઉપાધ્યાયજીના ટીકાવાક્યમાં ‘પૂર્વા યવ’ અને ‘ઉત્તરા યવ’ એવા જ અક્ષરો છે. આ અર્થ તેમને પણ અનિષ્ટ છે. એટલે ‘ક્ષયે પૂર્વા’નું તથા તત્ત્વતરંગિણીની ઉપ-દેશીત ગાથાનું તાત્પર્ય એ જ છે કે ‘ક્ષય હોય ત્યારે તેની આરાધના પૂર્વતિથિને દિવસે કરવી અને વૃદ્ધિ હોય ત્યારે તેની આરાધના બીજી તિથિના દિવસે કરવી.’

(૬) ક્ષય તિથિ હોય ત્યારે પૂર્વતિથિના પણ કરી શકાતા વ્યપદેશનું પ્રમાણ—

શ્રીમાન, સાગરાનન્દજી, શ્રીતત્ત્વતરંગિણી પૃ. ૩ ગા. ૪ની ટીકામાંનું એક અડધું-અધૂરું-વાક્ય “તત્ર ત્રયો-

વગીતિવ્યવદેશસ્યાપ્યસંભવાત્ ” ઉપાડીને એમ સમ-
જાવે છે કે—‘ચૌદશના ક્ષયે તેરસના નામનો પણ
અસંભવ છે. માટે તેરસનો ક્ષય માનવો જોઈએ. ’
તેમની આ દલીલ હાર્યો જુગારી દાવ ફેંકે તેના જેવી
છે. કારણ કે તેરસ કેમ ન કહેવાય તેનો હેતુ જણાવતાં
તે પછીના જ વાક્યમાં શ્રી ધર્મસાગરજીએ લખ્યું છે કે—

“ કિંતુ પ્રાયશ્ચિતાદિવિધૌ ચતુર્દશયેવેતિ વ્યવદિદ્ય-
માનત્વાત્ । ” (તં તરં પૃ. ૩)

ભાવાર્થ—‘ પણ પ્રાયશ્ચિતાદિ વિધિમાં ચૌદશ જ કહે-
વાય છે માટે. ’

આથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે ‘ પ્રાયશ્ચિતાદિ
વિધિમાં ચૌદશ કહેવાનું ’ શ્રી ધર્મસાગરજીએ ફર-
માવ્યું છે, લૌકિક વિધિમાં તો ઉદયતિથિ તેરસ
હોવાથી તેને તેરસ કહેવાય, તેમાં તેમણે વાંધા
ઉઠાવ્યો નથી. આ જ વસ્તુના વિશેષ સ્પષ્ટીકરણ માટે
એ જ અન્યકારનાં (ઉ. શ્રી ધર્મસાગરજીનાં) નીચેનાં
પ્રમાણો વાંચો—

“ અદ્વ જદ્વ કદ્વચિ ન જન્મંતિ તાઓ સુદગમેગ જુતાઓ ।
તા અવરવિદ્ અવરા ચિ હુજ્જ ન પુવ્વ તત્તિવિદ્વા ॥ ”
(તં તં પૃ ૩)

ભાવાર્થ—‘ હવે જો કદાપિ સૂર્યોદયથી શુક્લ પર્વતિથિઓ
ન મળે તો ક્ષીણ તિથિ શુક્લ પૂર્વની તિથિ ક્ષીણ તિથિની
સંજ્ઞાવાળી પણ બને છે, ક્ષીણ તિથિ શુક્લ પૂર્વની તિથિ

પૂર્વ તિથિના નામવાળી જ રહે એમ નહિ, પણ તે ક્ષીણ તિથિની સંજ્ઞાવાળી પણ બને છે.

આ જ અર્થને સૂચવતો શુદ્ધ શ્રી ધર્મસાગરજીએ કરેલી રીકાનો પાઠ, કે જે શ્રીમાન્ સાગરાનન્દજીએ પોતાની મુદ્રિત તત્ત્વતરંગિણી પ્રતમાં નથી આપ્યો, પણ અમે તેના વિશિષ્ટ વિવેચનાત્મક અનુવાદ ‘શ્રી પર્વતિથિ-પ્રકાશ’ પૃ. ૨૩માં અક્ષરશઃ આપેલો છે, તે આ રહ્યો—

“અથ ચદિ કથમપિ ‘તાઃ’-પૂર્વોક્તાઃ ‘સૂર્યોદયમેન યુક્તાઃ’ અવાસસૂર્યોદયા ઇતિ યાવત્, ન લભ્યન્તે ‘તા’-તર્હિ ‘અવરવિદ્ધ’ સ્તિ-અપરવિદ્ધા ક્ષીણતિથિર્મિવિદ્ધા-અર્થાપ્રા-પ્તીનાસ્તિથયઃ ‘અપરા અપિ’-ક્ષીણતિથિસંજ્ઞિકા અપિ, પ્રાકૃતત્વાદ્યદ્વયે એકવચનં, ‘હુજ્જ’ સ્તિ ભવેયુઃ। વ્યતિરેકમાદ ‘ન હુ’ સ્તિ-કુરેવાર્થે વ્યવહિતઃ સમ્બધ્યતે, તદ્વિદ્ધાઃ સમ્યગ્ ન પૂર્વા એવ-પૂર્વાતિથિનામન્ય એવ ભવેયુઃ કિન્તુ ઉચ્ચરસં-જ્ઞિકા ઇતીતિ માઘઃ।”

આહિ ધ્યાનમાં રહે કે વ્યવહારમાં સૂર્યોદયવાળી તિથિ જ બોલાય છે, તે નિયમ માન્ય રાખીને આરાધનામાં બળવતી ક્ષીણ તિથિનો વ્યપદેશ કરવાનું વિધાન ‘પણ’ શબ્દથી બતાવવામાં આવ્યું છે. એટલે પૂર્વ તિથિનો વ્યપદેશ કરાય તેમાં તો શંકા જ નથી.

આના ઉપર શંકાસમાધાન કરતાં ઉ. શ્રી ધર્મ-સાગરજી એજ શ્રી તત્ત્વતરંગિણી પૃ. ૩ માં આ પ્રમાણે લખે છે:—

“ ન ચ પ્રાક્ ચતુર્વદ્યેષ્ટ્યુક્તમ્ અત્ર તુ ' અવરાધી'-
સ્યનેન અપિ શબ્દાદન્યસંજ્ઞાપિ મૃદ્ધાતે, તત્કર્ત્ત્વ ન વિરોધ
इति धार्य, प्रायश्चित्ताद्विविधाविन्युक्तत्वात्, गौण-
मुख्यमेवात् मुख्यतया चतुर्वदया एव व्यपदेशो युक्त
इत्यभिप्रायेणोक्तत्वाद्वा । ”

ભાવાર્થ—“પહેલાં તો તમે ચૌદશના ક્ષયે તેરસને તેરસ
કહેવાય જ નહિ, ચૌદશ જ કહેવાય એમ કહી ગયા અને
અહિં તો ‘ખીછ પછુ’ એમાં પહેલા ‘પછુ’ શબ્દથી
ચૌદશ પછુ કહેવાય અને ‘તેરસ’ પછુ કહેવાય, એમ
જણાવ્યું, તો વિરોધ કેમ નહિ આવે ?’ એવી શંકા કરવી
નહિ. કારણ કે ‘તેરસ કહેવાય જ નહિ અને ચૌદશ જ
કહેવાય’ એવું અમે પહેલાં જ કહ્યું તે પ્રાયશ્ચિત્તાદિ
વિધિમાં કહ્યું છે, અથવા ગૌણ મુખ્યના ભેદથી તેરસને દિવસે
ચૌદશનો જ વ્યપદેશ કરવો યોગ્ય છે એ અભિપ્રાયથી કહ્યું છે.”

આ શંકા સમાધાન શું સિદ્ધ કરે છે ? એ જ
કે ‘તેરસનો વ્યપદેશ સર્વથા હિડાવાતો નથી અને
હિડાવ્યો પછુ નથી.’ હજી આગળ.

તત્પતરંગિણી પૃ. ૨૮ માં નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે—

“ક્ષીણાદમીર્જાપદ્ધત્યાપર્વરૂપસમ્યગ્ ક્રિયમાણત્થે-
નાદ્ગીકારરયાપલપિતુમશક્તેઃ ।” ભાવાર્થ—‘ક્ષીણ આદ-
મનો પૌષ્ઠ અપર્વરૂપ સાતમમાં તમે કરો છો, તેનો
અપલાપ થઈ શકશે નહિ.’

આ પંક્તિનો અર્થ કરતાં શ્રીમાન સાગરાનન્દજી-

એ પણ શાસ્ત્રિય પુગવાની ચોપડી પૃ ૨૪મા સ્વમુખે કખૂંચુ છે કે—

“આ સ્થાને ઉદયની અપેક્ષાએ ‘સપ્તમી’ એમ કહ્યું છે.”

ત્યારે સાતમ, આઠમ આદિ ભેગાં લખનારા ઉદયની અપેક્ષાએ સાતમ અને આરાધનાની અપેક્ષાએ આઠમ આદિ જણાવે છે તેમા ખોટું શું છે? ‘તેરસને તેરમ કહેવાય જ નહિ’ એમ કહેનારા શ્રી સાગરજી ઉદયની અપેક્ષાએ ‘સાતમ’ ‘તેરસ’ આદિ કહેવાય એમ કખૂંચ પણ કરે છે એટલે હવે પર્વતિયિના ક્ષયે તેની પૂર્વની અપર્વતિયિનો ક્ષય કરી નાખવાની વાત તેમની પોતાની કખૂંવાતથી પણ કેવલ પોકળ જ ઠરે છે.

(૭) એક જ દિવસે બે તિથિઓના અસ્તિત્વનું

પ્રમાણ—

એક જ દિવસમાં તેરસ ચૌદશ ઉભયની સ્થિતિ સમજાવતાં ઉ. શ્રી ધર્મસાગરજી તત્ત્વતરંગિણી પૃ ૬ માં લખે છે કે—

“ન દિ ઘટપટવતિ મૂનલે ઘટગટો સ્ત इति ज्ञानं कनकरत्नमयकुण्डले (વા) कनकरत्नज्ञानं स्रज्जंतं भवितुमर्हति ।”

ભાવાર્થ—‘ ધડા અને વખવાળી જખીન ઉપર ’ ખડો અને વસ્ત્ર છે ’ એ જ્ઞાન અથવા સોના અને રત્નમય કુન્ડલમાં ‘સોનુ અને રત્ન છે ’ એ જ્ઞાન જ્ઞાન્તવાગ્ન કદી બની ચક્રનું નથી. ’

એ જ વસ્તુને ઘટાવતા અન્યકાર પોતે જ પુનઃ લખે છે કે—

“અષ્ટમેકસ્મિન્નેવ રથ્યાદિવારલક્ષણં વાસરં દ્વયો-
રપિ તિથ્યોઃ સમાપ્તત્વેન વિદ્યમાનત્વાત્”

ભાવાર્થ—‘એ જ પ્રમાણે એક જ રવિવાર આદિ દિવસે
તેરસ ચૌદસ અને તિથિઓ સમાપ્ત થયેલી હોવાથી તેરસે છે
અને ચૌદસે છે.’

આથી સમજાશે કે એક જ દિવસે બન્ને તિથિ-
ઓનું અસ્તિત્વ સિદ્ધ છતાં સ્વમતિકલ્પનાથી એક
તિથિને ઉડાવી દેવી તે કેવલ મિથ્યા જ છે.

તત્ત્વતર્કગિણી પૃ. ૭ માં શ્રી ધર્મસાગરજી લખે છે કે—

“કારણવિશેષમગ્તરેણ તન્ન પ્રયોદશીતિ ક્યપદેશ-
શક્ત્વાપિ ન વિદેયા ।” ભાવાર્થ—‘ચૌદશના ક્ષયે કારણ
વિશેષ વિના તે તેરસ છે એવી શકા પણ ન કરવી.’

આમ લખીને તેઓ એમ સમજાવે છે કે કારણ-
વિશેષે તો તે ‘તેરસ’ કહેવાય જ છે. આ વાતને
સ્પષ્ટ કરતા અન્યકારશ્રી એ જ પૃષ્ઠમાં નીચે પ્રમાણે
લખે છે:—

“एवं त्रुटिततिथिसंयुक्ता तिथिः कारणविशेषे
ह्युपयोगिनी भवन्त्यपि न पुनर्वल्लभकार्ये विहाय स्वकार्य-
स्यैवोपयोगिनी ।”

ભાવાર્થ—‘એવી રીતે ક્ષીણ તિથિ યુક્ત તિથિ કારણ-
વિશેષે ઉપયોગી બનવા છતાં બલવાન કાર્યને છોડી પોતાના જ
કાર્ય માટે તે ઉપયોગી બની શકતી નથી’

અર્થાત્ કારણવિશેષે પૂર્વતિથિનો વ્યપદેશ કરાય છે, અને બલવાન કાર્યમાં તેનો સ્વીકારે કરાય છે.

આમાથી 'ગોષ્ઠ મુખ્ય' ન્યાયની સમજુતી આપણને મળી રહે છે. તેરસ ચૌદશ લેગા હોય ત્યારે ચૌદશ પ્રધાન હોવાથી આરાધનમા મુખ્ય વ્યપદેશ ચૌદશનો થાય છે, તેરસનો વ્યપદેશ તેની આગળ ગોષ્ઠ બને છે, અને તેના અનુષ્ઠાનનો ચૌદશના અનુષ્ઠાનમા અન્તર્ભાવ થાય છે. ચૌદશ પુનમ લેગા હોય ત્યારે પુનમ કરતા ચૌદશ જ પ્રધાન હોવાથી વ્યવહારમાં અને આરાધનામાં પણ મુખ્ય વ્યપદેશ ચૌદસનો જ થાય છે, પૂર્ણિમા ગોષ્ઠપણે વ્યપદેશથી અને અનુષ્ઠાનથી તેમા સમાર્પ જાય છે. આ વાતને દૃષ્ટાત્પૂર્વક સ્પષ્ટ કરતા તેમના અક્ષરો આ રહ્યા—

“ન ચ પુનસ્તાત્રાદોનાં મૂલ્યં વ્યક્તિ પ્રતીચ્છતિ યેતિ શર્મ્ય, અલ્પમૂલ્યસ્યેન તદન્તર્ગતત્વાત્ ।” (પૂ ૭)

સાધાર્થ.—‘રત્ન અને ત્રાણ બેયુ હોય ત્યારે ત્રાણનું મૂલ્ય કોઈ જુદું આપતું કે લેતું નથી, કારણ કે ત્રાણ અલ્પ મૂલ્ય હોવાથી રત્નના મૂલ્યમા તેનું મૂલ્ય સમાર્પ જ ગણેલું છે.’

અહિં રત્ન તુલ્ય ચતુર્દશી છે. ત્રાંબા તુલ્ય તેરસ તથા ક્ષીણ પૂર્ણિમા છે.

(૮) શ્રી સાગરજી પણ આ વાત સ્વીકારે છે, તેનું પ્રમાણ—

શ્રી સિદ્ધચક્ર વર્ષે ૫. અંક ૧૧. પૃ. ૨૫૬માં
શ્રી સાગરાનન્દજી લખે છે કે—

“વિશેષ કારણે પણ ઉદયવાળી તેરસ હોય છતાં તેને
તાંમા સમાન ગણી કિંમતમાં દિસાવ વગરની જણાવી છે”.

અંક ૧૨ ના પૃ. ૨૮૩ માં તેઓ પુનઃ પણ
જાહેર કરે છે કે—

“વિશેષ કારણે જ તે ગણાય. અને ચોક્કસ સોના
જેવી ગણી તેરસ તાંમા જેવી ગણી તેની કિંમત જ ગણવાની
ના કહી છે.”

શ્રીમાન સાગરાનન્દજીએ આમાં વિશેષ કારણે
સંયુક્ત તિથિઓમાં તેરસ વિગેરેને ઉદયવાળી તથા
તેનો વ્યપદેશ પણ કબુલ રાખ્યો છે, અને ગૌણ
હોય તેનું મૂલ્ય મુખ્યમાં સમાઈ જતું હોવાનો પણ
સ્વીકાર કર્યો છે. વાંચકો આથી સમજી શકશે કે
‘તેરસને તેરસ કહેવાય જ નહિ’ એવો ખુમારો
મારી ઉદયવાળી તેરસ આદિનો ક્ષય જ મનાવવાનો
તેમનો આગ્રહ તેમના પોતાના લખાણથીયે વિચારકોને
ન સ્વીકારી શકાય તેવો જ ઠરે છે.

(૯) ભેગી તિથિઓના સ્વીકારનું અમાણ્ય—

શાસ્ત્રિય પદ્ધતિથી આજે પંચાંગમાં ક્ષયપ્રસંગે
એકમ ખીજ આદિ ભેગાં લખનારાઓની શ્રી સાગ-
રજી ઠડઠ ટીકા કરે છે, પરંતુ તેઓ પોતે જ તા.

૨૫-૨-૩૭ ના સિદ્ધચક્રમાં (વર્ષ ૫, અંક-૯-૧૦)
પૃ. ૨૧૧ માં દીવા જેવું લખે છે કે—

“લૌકિક હિસાબે બાદરવા વદિ એકમ અને ખીજ બેળાં હોય, અને પછી દરેક બળ્ખે મામે ત્રીજ ચોથ બેળા, પાંચમ છઠ બેળાં, એમ અનુક્રમે હોય. અને શ્રી જૈન શાસ્ત્રોના હિસાબે આસો વદિ એકમ ખીજ બેળાં, આગમ તેનાથી બળ્ખે મામે ત્રીજ ચોથ બેળાં, પાંચમ છઠ બેળાં થાય અને એમ આગળ પણ લેવું.”

સાગરજીના ગુરુજી શ્રી ઝવેરસાગરજીએ પણ, ‘વક્રમદુજ્જ મેલો કરણી’ એ ગ્રંથોમાં, આપણે આ પુસ્તકના પ્રકરણ ૧ માં જોઈ ગયા છીએ તેમ, લેખી તિથિઓનો સ્વીકાર જણાવ્યો છે.

પાછલ પ્રકરણ ૧ માં પ્રગટ કરેલા પ. શ્રી ગબી-રવિજયજીના પત્રમાં સં. ૧૯૫૨ માં બાદરવા શુક્ર પનો ક્ષય હતો ત્યારે શા. કુવરજી આણંદજી હસ્તક નીકલતા પંચાંગમાં “સમાવાલાએ ચોથ પાંચમ લેગા છાપ્યા” હતાનો ઉલ્લેખ પણ આપણે આ પુસ્તકમાં વાંચી જ ગયા છીએ.

ઠઠ્યાણુક તિથિઓના ક્ષયપ્રસંગે જૈન ધર્મ પ્રસારક સમા વિગેરેનાં પંચાંગોમાં પણ તેનાથી પૂર્વની તિથિનો, ક્ષય લખાતો નથી, એ પણ તેઓએ લેખી તિથિઓનો એક રીતે કરેલો સ્વીકાર જ છે. ચોદશનો ક્ષય હોય ત્યારે તેરસને બારસમાં ખસેડી ચોદશ

લખવી અને કલ્યાણક તેરમનો ક્ષય હોય ત્યારે ખારસને અગીયારસમાં નહિ ખસેડતાં તેરસનો ક્ષય લખી ખારસ તેરસ ભેગાં જણાવવાં, એ તો ખરતરગચ્છીઓ જે આઠમના ક્ષયે તેની આરાધના આતમે સ્વીકારે અને ચૌદશના ક્ષયે તેની આરાધના તેરસે ન સ્વીકારે, તેના જેવો અર્ધજરતીય ન્યાય છે, કે જે પકડી રાખવો સુજોને બીલકુલ શોભતો નથી.

(૧૦) ભેગી થતી બે પર્વતિથિઓની એક જ દિવસે આરાધના કરવાનું પ્રમાણ—

શ્રી તત્ત્વતર્ંગિણી પૃ. ૫ માં ઉ. શ્રી ધર્મભાગરણ ક્ષરમાવે છે કે—

“મન્વેયં પૌર્ણમાસીક્ષ્યે મહતામપિ કા ગતિગિતિ ચેત્, બ્રહ્મો વિચારચાતુરી, ચતસ્તત્ર ચતુર્વદ્યાં દ્વયોરપિ વિદ્યમાનસ્વેન તસ્યા અપ્યારાધનં જ્ઞાતમેવેતિ ।”

ભાવાર્થ—‘પુનમના ક્ષયે તમે શું કરશો ? એમ જો તમે પૂછતા હો તો, વાહ ! તમારી વિચારચતુરાષ્ટ્ર ! કારણ કે ચૌદશના દિવસે ચૌદશ પુનમ બન્ને વિદ્યમાન હોવાથી અમારે તો પુનમની પણ આરાધના ચૌદશ ભેગી થઈ જ નામ છે’

આ શંકા સમાધાનમાં શાસ્ત્રકારે પુનમના ક્ષયે તેરસનો ક્ષય કરવાનું કહ્યું નથી કિન્તુ ચૌદશ પુનમની ભેગી જ આરાધના બતાવી છે. એક જ દિવસે બન્ને તિથિઓ સમાપ્ત થતી હોવાથી બન્નેનું

આરાધનાને પ્રમાણિત કરનારા તેમના પૂર્વજ શ્રી ધર્મ-
સાગરજી અહિં પણ 'પૂર્વા નિધિઃ' એ પ્રથમાવિભક્ત્યન્ત
પદનો ભાવાર્થ 'પ્રાચીનકલ્યાણકૃતિર્ધા' એ સપ્તમી વિભ-
ક્ત્યન્ત પદથી જણાવે છે. અને તે રીતે પૂર્વતિથિમાં
જે તે ભેગી થયેલી બન્ને પર્વતિથિઓ હોય તો તે
બન્નેની આરાધના તે એક જ દિવસે કરવાનું કરમાવે છે.

તત્ત્વતરંગિણી પૃ. ૧૩, ગા. ૧૮ ની ટીકામાં
શ્રી ધર્મસાગરજી દૃષ્ટાંતપૂર્વક આ વાતને સ્પષ્ટ કરતા
લખે છે કે—

“યદં ક્ષીણતિથાઘવિ કાર્યજ્ઞયમથ કૃતવાનહમિ-
ત્પાદ્યો દૃષ્ટાન્તાઃ સ્વયમૂહ્યાઃ ”—ભાવાર્થ—‘એ’ જ
પ્રમાણે ક્ષીણતિથિ એટલે ભેગી થતી બે પર્વતિથિના
પ્રસંગે પણ ‘આજે મેં બે કાર્યો કર્યા,’ છતાં દૃષ્ટાન્તો
તમારે સ્વયં વિચારી લેવાં.’

શ્રી ધર્મસાગરજીનું આ લખાણ સ્પષ્ટ બતાવી
આપે છે કે ‘આજે મેં બે કાર્યો કર્યા’ એ
દૃષ્ટાંતથી ક્ષયપ્રસંગે ચોદશ પૂનમ આદિ
બન્ને પર્વતિથિઓની એક જ દિવસે
આરાધના કરી લેવાય છે.

પરચખખાણુ વિષે શંકાસમાધાન

શ્રી સાગરાનન્દજી અહિં એવી મતલબની શંકા
કરે છે કે—

‘ તેરસ ચૌદશ બેગા કગાય તો ચૌદશના પચ્ચખખાણ સવાગથી શી રીતે ચશે ? ચૌદશ પુનમ બેગા કગાય તો પુનમના પચ્ચખખાણ કયા ભીડી જશે ? ’ ખત્યાદિ

આનુ સમાધાન અમે તેમના જ લેખથી આપીએ છીએ શ્રી નિધ્યચક વર્ષ ૪. અક ૪ પૃ ૬૫ મા તેમણે નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે—

“ ક્ષયને સ્થાને સૂર્યોદયવાળી તિથિ લેવી એમ કોઇ પણ બુદ્ધિમાન કહી શકે નહિ પર્વના ક્ષય વખતે તો માત્ર તે પર્વતિથિનો ભોગવટો જ લેવાય, ને તેથી જ ક્ષયે પૂર્વાતિથિઃ કાર્યા એમ કહેવાય છે. ”

વાચકે! ધ્યાન રાખે કે આમા તેમણે ક્ષીણ તિથિના સૂર્યોદયની આવશ્યકતા માની નથી અને ક્ષયે પૂર્વાં૦ ના નિયમથી સૂર્યોદય વિના પણ પ્રાત કાળથી જ આરાધ્ય તિથિના પચ્ચખખાણ કરી શકાય, એમ ધ્વનિત કર્યું છે

શ્રી પ્રવચનપરીક્ષા પૃ ૪૧૨ મા ફરમાવ્યું છે કે—

“ પ્રયોદશ્યા દ્વયોરપિ તિથ્યો સમાપ્ત્યેન ચતુર્દશ્યા અપિ સમાપ્તિસુચક સ સુર્વોદય સપદ્મ પદ્મ । ”
ભાવાર્થ—‘ તેરસે બન્ને તિથિઓની સમાપ્તિ થયેની હોવાથી તેરસનો સૂર્યોદય ચૌદશની પણ સમાપ્તિને સૂચવનારો થયો જ છે. ’

આથી પણ સિધ્ધ થાય છે કે ક્ષીણતિથિના સ્વતત્ર સૂર્યોદયની અપેક્ષા રહેલી નથી. પૂર્વ તિથિનો

સૂર્યોદય જ તેની પણ સમાપ્તિનો સૂચક બનતો હોવાથી બેમાથી જે પ્રધાન હોય તેનાં પચ્ચખખાણ પ્રાતઃક્રોળથી કરી જ શકાય છે. ગોણુ હોય તેનું અનુધાન પ્રધાનના અનુધાન ભેગું અન્તર્ભૂત થઈ જાય છે. તે આપણે ઉપર શ્રી તત્ત્વતરંગિણીના પ્રમાણથી જોઈ જ ગયા છીએ, એટલે તેનું આરાધન ઊડી જવાની શંકા કરવી ગેરવ્યાજબી છે. હવે એક દિવસમાં બે તિથિનો તપ વિગેરે ન થાય તો તે જુદો પણ કરી લેવા માટે શાસ્ત્રકાર નીચેનું પ્રમાણ આપે જ છે.

(૧૧) તપ વિગેરે જુદો કરી શકાય છતાં ક્ષીણુ તિથિ જુદી ન કરી શકાય તેનું પ્રમાણ—

ક્ષયપ્રસંગે એક દિવસે બે પર્વતિથિઓ હોય તો તે બન્નેનું આરાધન થાય છે, તે બાર મૂંડીને જણાવવાપૂર્વક તેના તપ વિગેરેમાં થતી શંકાને નિર્મૂળ કરતા ઉ. શ્રી ધર્મસાગરજી તત્ત્વતરંગિણી પૃ. ૬ માં નીચે પ્રમાણે પ્રતિપાદન કરે છે:—

“મનુ કથં તદ્દાનન્તરદિને મન્વિષ્યદ્વર્ષકલ્યાણકર્તિથિ-
દિને ચ પૃગ્કુ તપઃ સમાચર્યતે ઇતિ ચેત્, ઉચ્યતે,
કલ્યાણકારાગ્રાધકો દિ પ્રાયસ્તપોવિશેષકરણામિગ્રહી
મયતિ, સ્વ દ્વિધા-નિગ્મન્તરતપશ્ચિકોર્ણુઃ સાન્તરતપશ્ચિ-
કોર્ણુશ્ચ, તપ્રાપ્ય એકસ્મિન્દિને દ્વયોરપિ કલ્યાણકર્તિ-
થ્યોર્વિદ્યમાનત્વેન તદારાગ્રાધકોઽપિ સગ્નનન્તરોત્તરદિન-

માદાયૈષ તપ.પૂર્વકો મયતિ, નાન્દયા, યથા પૂર્ણિમા-
પાતે [પાક્ષિક] ચાતુર્માસિકપટ્ટનપોડમિગ્રહી (અપર-
દિનમાદાયૈષ તપ પૂર્વકઃ). દ્વિતીયમ્તુ મવિષ્ણદ્વર્પ-
તમ્કલ્યાણકૃતિયિયુત્તરિનમાદાયૈવેત [નાત્ર શઙ્કાશ-
વકાશ] (ન કિચ્ચિદ્નુશ્ચયમ્) । ”

આ પાઠમાં જે આવા [] કાટખૂણમાં નાખેલ
પાઠ મુદ્રિત પ્રતમાં છે તે તેના સપાદકના હાથે
ળીજી મૂલ પ્રતો સાથે મેળવ્યા વિના દાખલ થયેલા
છે અને આવા () કૌમમાં પાઠો છે તે ઘરાખર
અને જરૂરી હોવા છતાં દાખલ થયા નથી, તે આશ્ચર્ય-
કર છે. એ પાઠનો ભાવાર્થ નીચે પ્રમાણે છે —

‘ તો પછી બીજો દિવસે કે આગામી કલ્યાણકૃતિયિ
દિવસે તપ જુદો કેમ કરી અપાય છે ? એમ જો પૂછતા હો
તો કહીએ છીએ કે—કલ્યાણકૃતિયિનો આરાધક પ્રાયઃ તપ
વિશેષ કરવાના અભિગ્રહવાળો હોય છે, તે જે પ્રકારનો હોય
છે, એક નિરન્તર કરવાની ઇચ્છાવાળો અને બીજો આન્તરે
કરવાની ઇચ્છાવાળો, તેમાં નિરન્તરની ઇચ્છાવાળો એક
દિવસે બન્ને કલ્યાણકૃતિયિઓની વિધિમાનતા
હોવાથી તે બન્નેનો આગધક થવા છતાં સાથેનો
દિવસ ગ્રહણ કરીને જ તપને પૂર્ણ કરવાવાળો થઈ
શકે છે, બીજી રીતે નહિ જેમ પુનમનો ક્ષય હોય
ત્યારે ચોમાસી છઠનો અભિગ્રહી બીજો દિવસ ગ્રહણ
કરીને જ તપને પૂર્ણ કરવાવાળો થાય છે તેમ જ
આન્તરે તપ કરવાના અભિગ્રહવાળો હોય તે બીજો વર્ષ

આગામી કલ્યાણક તિથિ યુક્ત દિવસ ગ્રહણ કરીને તપ-પૂરક થાય છે, એમાં કાંઈ વાંધો આવતો નથી.’

શંકાકારનો પ્રશ્ન એવી રીતનો છે કે જાણે તપ જુદો કરી અપાતો હોવાથી તે તિથિનો ક્ષય થયે. તો પણ તેને અખંડ રાખવી જોઈએ. શાસ્ત્રકાર તેની આ શંકાનું નિરસન કરે છે અને ઉત્તરમાં સાદ્ સાદ્ જણાવે છે કે—‘અભિગ્રહ વિશેષના કારણે ક્ષીણ તિથિનો તપ જુદો કરી અપાય, તેથી ક્ષીણ તિથિને આરાધનામાં અખંડ કે સ્વતંત્ર જુદી કરી શકાતી નથી, તેની આરાધના તો પૂર્વ-લેગી આવી જ જાય છે, કેમકે તે બન્ને તિથિ-એનાં અસ્તિત્વ તે દિવસે જ પૂર્ણ થાય છે. પુનમના ક્ષયે ચોમાસી અભિગ્રહવાળાનું દષ્ટાંત આપીને શ્રી ધર્મસાગરજીએ ઉપલી વાતનું સમર્થન કર્યું છે. એથી વિચારકો માટે તેમણે નીચલી બાબતો ઉપર પણ સાદું અજવાળું પાડ્યું છે—

(૧) પુનમ આદિના ક્ષયે ચોદશ આદિની આરાધના એક જ દિવસે કરાય.

(૨) ચોમાસી છઠ્ઠ કરવાનો અભિગ્રહ હોય, કિન્તુ ચોદશ પુનમનો જ અભિગ્રહ ન હોય.

(૩) એવા અભિગ્રહવાળો તેરસ ચોદશે કિંવા ચોદશ પડવે છઠ્ઠ કરે, પરન્તુ ચોદશ સાથે

પુનમને અખંડ રાખવા શાસ્ત્રવિરુદ્ધ તેરશનો
કલિપત ક્ષય વિ. કરવાનો દુરાગ્રહ ન જ સેવે.

(૧૨) પૌપધ-પ્રાયશ્ચિત્તને લગતું પ્રમાણ-

શ્રી તત્વતરંગિણી પૃ. ૨ માં ઉ. શ્રી ધર્મસાગરજી
ઉલ્લેખ કરે છે કે-

“ઉત્તં ચ-” સંતે ઘત્તે ઘીરિયપુરિસયારપરક્કમે
અટ્ટમોદ્ધવસોનાણપંચમોપજ્ઞોસત્રણાચાઝમાસીણ ચઙ-
ઃચટ્ટમઙ્ગદ્ધ ન કરેદ પચ્છિત્ત” મિતિ મહાનિશીધે.”
ભાવાર્થ-‘મહાનિશીધ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે આઠમ ચૌદશ
જ્ઞાનપંચમી સંવત્સરી અને ચોમાસીનો ઉપવાસ-અટ્ટમ અને
છટ્ટ શક્તિ હોય છતાં ન કરે તો તેને દંડ આવે.’

“તથા ચ-” અટ્ટમોપ ચઙાર્યં પચ્છિત્ત ચઙાર્યં ચઙમા
ત્તોપ છટ્ટં સંવચ્છરીણ અટ્ટમં ન કરોતિ પચ્છિત્તં”...દ્યવ-
હારપીઠચૂળૌ”-ભાવાર્થ-‘વળી બ્યવહાર પીઠિકાચૂળૈર્મા
પથુ કહ્યું છે કે-આઠમનો ઉપવાસ, પચ્છિત્તનો ઉપવાસ,
ચોમાસીનો છટ્ટ, સંવત્સરીનો અટ્ટમ ન કરે તો પ્રાયશ્ચિત્ત લાગે.’

“તથા-”...અટ્ટમઙ્ગદ્ધચઙાર્યં સંવચ્છરચાઝમાસ-
પચ્છેસુ। પોસહિઅતવે મણિપ્પ, ચિત્તિઞ્ચં અસહ્મગિજાણેસુ। ૧૧”
પચ્ચં નિશીધવ્યવહારચૂળ્યાર્દો”-ભાવાર્થ-‘તથા શ્રી નિશીધ
આદિમાં પથુ એ પ્રમાણે-‘સંવત્સરી, ચોમાસી અને
પચ્છીમાં અટ્ટમ, છટ્ટ, ઉપવાસરૂપ પૌપધિક તપ કરવો કલ્પો
છે, જ્ઞાન અસમર્થ ન કરી શકે તો તેને માટે અપવાદ છે.’

આ પ્રમાણે સમગ્રપણે જતાવી આવે ❶ કે-
‘પચ્છી, ચોમાસી, સંવત્સરી, આઠમ અને ઠાતિંકી

પાંચમનો તપ પોષધ ન થાય તો પ્રાયશ્ચિત્ત કહ્યું છે, પુનઃ અમાસ કે બાદરવા સુદ પાંચમ માટે ખાસ કહ્યું નથી.

એટલે ક્ષયાદિ પ્રસંગે ચોમાસી-સંવચ્છરી-આદિના તેરમ ચૌદસ આદિ તિથિઓએ છઠ્ઠ અઠ્ઠમ જપારે કરાય ત્યારે તેના પોષધ પણ કરી શકાય.

વળી શ્રી તત્ત્વતરંગિણી પૃ. ૪ માં શ્રી ધર્મસાગરજી દર્શાવે છે કે—

“ યદ્યપ્યાગમે-ચતુર્માસકસંવધિન્યસ્તિહઃ પૌર્ણમાસ્યઃ
અમાસાસ્યાક્ષ પુણ્યતિથિત્વેન મહાકલ્યાણતયા પ્રહ્યાતા
આરાધ્યત્વેનોક્તાસ્તથાપિ (ન) ક્વાપિ ધ્યાયકાળાં કેષલે
પૌષધવ્રતમેવાશ્રિત્ય સામાન્યેન ગૃહીતા દૃશ્યન્તે । ”

આ પાઠમાં આવા () કૌંસમાં આપેલ ‘ન’ અક્ષર સુદ્રિત વ્રતમાં સંશોધક શ્રીમાન સાગરાનન્દ-જીએ આપ્યો નથી, પરંતુ તેની હસ્તલિખિત વ્રતમાં તે છે, એટલે અહિં જણાવેલો છે. તેનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે—

‘ જો કે આગમમાં ચોમાસી સગંધી વ્રણ પુનઃમો અને અમાવાસ્યાઓ પુણ્યતિથિ મહાકલ્યાણક રૂપે આરાધ્ય કહી છે, તો પણ આવકોના કેવલ પોષધ વ્રતને જ આશ્રીત સામાન્ય રૂપે ગ્રહણ કરાયેલી કયાંય જોવામાં આવતી નથી. ’

‘ શ્રી પ્રવચન પરીક્ષા ’ પૃ ૪૧૪માના “ત પુન
 યવાપ સાધૂનામવાયમમુકાવિધિનાઽઽરાધ્યા’ આ પાઠ સાથે
 ઉપલી વસ્તુ મેલવતા એનો ભાવાર્થ એમ જણાય છે કે-
 ‘ જો કે આવકોના પૌષ્ઠવ્રતને આશ્રીને આગમમા પુનમ
 અમાવાસ્યા સામાન્યથી કહી છે, તથાપિ ‘સાધુઓને
 પણ અમુક વિધિથી આરાધવી’ એમ કયાય કહ્યું નથી ’

વળી પાક્ષિક તો ચતુર્દશીનું છે, તે સાથે પુનમ
 અમાસના પૌષ્ઠ ઉપવાસનો પણ જો નિયમ માન
 વામા આવે તો પચ્છમીનો તપ એક ઉપવાસને બદલે
 બે ઉપવાસનો જ આવી પડે તેવો તો શાસ્ત્રકારે કહ્યો
 જ નથી તે માટે કરીને સાગરજી પણ શ્રી મિહિરક,
 વર્ષ ૪, અક ૨, પૃ ૩૮ મા લખે છે કે-

“ શ્રી શીલાકાચાર્ય મહારાજે તો ત્રણ ચોમાસીની પૂર્ણિ-
 મા લીધી અને ઉદીષ્ટા શબ્દથી દત્તાત્રય તિથિ કહી, તેથી
 પૂર્ણિમા કે અમાવાસ્યાએ પાક્ષિકનો દિવસ માનવાનો રહેતો
 નથી વળી પૂર્ણિમા અને અમાવાસ્યાએ પાક્ષિકનો દિવસ
 માનવાથી તે દિવસે ઉપવાસ હોય, અને આ.મ, ચૌદશ
 તિથિની અપેક્ષાએ તેને પહેલે દિવસે ચૌદશે પણ ઉપવાસ
 હોય તેથી પાક્ષિકનો તપ એક ઉપવાસરૂપ ન રહે
 પણ છટ્ટ રૂપ થઈ જાય અને છટ્ટ રૂપ તપસ્યા તો શાસ્ત્ર
 કારોએ ચોમાસીને અગે જ મ્હેલી છે અર્થાત્ ચોમાસીને
 અગે છટ્ટ કહેવાથી જ પચ્છમીને અગે ચૌદશે જ ઉપવાસ
 કરવો વ્યાજબી છે ’

અને ચોમાસી પણ યુગપ્રધાન શ્રીકાવકસૂરિ

જીથી પલટાઈને ચતુર્દશીની જ નિયત થયેલી છે. તે માટે પણ શ્રી સાગરજીએ સિદ્ધચક્ર, વર્ષ ૪, અંક ૨. પૃ. ૩૪૬ માં લખ્યું છે કે—

“ સંવત્સરીની તિથિ પલટવાયી ગોમાસીની તિથિનુ પરાવર્તન...અને શાસ્ત્રન ચતુર્દશી એ અપાઠ શુકલ ચતુર્દશી અને કાર્તિકે શુકલ ચતુર્દશીની માફક પગવૃત્તિ પામે અને તે સર્વ પરાવર્તન સકળ શાસનપ્રેમી સંધને સંમત થાય તેમાં કાંઈ પણ આશ્ચર્ય નથી. ”

સ્વ. મુનિશ્રી જનકવિજયશક્ત ‘ શ્રી સાંવત્સરિક પર્વતિથિ વિચારણા ’ પૃ. ૨૭ માં શ્રી આદ્યવિધિના પાઠ આપી લખ્યું છે કે—

“ યદ્વાગમઃ—” મન્વેસુ કાલપન્વેસુ, પસત્યો જિજ્ઞમવ હવદ્ જોતો । અદમી ચડદસીસુ મ, નિયમેણ હવિજ્ઞ પોસહિઓ ॥ ૧ ॥ ”

ભાવાર્થ—‘ આગમમાં કહ્યું છે કે—શ્રી જિજ્ઞમતમાં સર્વ-કાલ પર્વોમાં ધર્મયોગ પ્રશસ્ત છે, પણ આઠમ ચૌદશે તો આવડે અવશ્ય પોપધ કરવા. ’

અહિં પોપધ માટે આઠમ ચૌદશની અવશ્ય નિયમિતતા જણાવી છે પુનઃ અમામની જણાવી નથી.

શંકા સમાધાન

ત્યારે પુનઃ અમાસ શુ પર્વિ તરીકે આરાધનીય નથી ? અને પર્વિ તરીકે યદિ આરાધ્ય છે તો

શું તેના પૌષ્ઠાદિ કર્તવ્ય નથી? આ પ્રશ્નોના આપ-
ણને ખુલાસા થઈ જાય તે પ્રમાણે જ શ્રી ‘ધર્મસંગ્રહ’
માં ઉ. શ્રી માનવિજય મહારાજે પણ પૃ. ૨૩૬ માં
કેરમાવ્યુ છે કે—

“પુ ચ પર્વસુ કૃત્યાનિ યથા-પૌષ્ઠકરણં, પ્રતિ-
પર્વતકરણાશકૌ તુ અષ્ટમ્યાદિપુ નિયમેન, યદાગમઃ—
“મન્ત્રેસુ કાલવચ્ચેસુ, વસત્યો જિજ્ઞમણ હવદ્ જોગો ।
અદ્ભવીચડહસીસુ અ, નિયમેણ હચિજ્ઞ પોસદિજો ॥ ૧ ॥
ઈતિ ।” ભાવાર્થ—‘આ પર્વોમાં પૌષ્ઠ કર્તવ્ય છે, પ્રતિ-
પર્વ ન થઈ શકે તો અષ્ટમ્યાદિએ અવશ્ય કરવા. કારણ કે
આગમમાં કહ્યું છે કે—‘જિનમતમા સર્વ કાવપર્વોમાં
ધર્મયોગ પ્રશન્ત છે, છતાં આઠમ ચૌદશે તો પૌષ્ઠ-
તપ અવશ્ય કરવો.’ ઇતિ.”

પૂ આ. શ્રી. સેનસૂરિ મહારાજ પણ સેનપ્રશ્નના
નીચે ઉદ્ઘામના ૮ મા પ્રશ્નોત્તરમાં (પૃ. ૪૪) નીચે
પ્રમાણે શકા સમાધાન આપે છે—

‘નન્વેયં મતિ ત્રિપર્વી ચતુષ્પર્વી પચ્ચર્વી વદ્વર્વી વા તપઃ-
ગોલાદિનાઽઽરાધનીયા? ઉચ્યતે-સ્વગ્રામ્યપેત્રં મર્ષામેકાં
વા તામરાધયતાં ન કચ્છિદાવઃ ।’ ભાવાર્થ—‘શકા
યાય છે કે—આમા ત્રિપર્વી, ચતુષ્પર્વી, પચ્ચર્વી કે વદ્વર્વી
તપનીયાદિથી આરાધવી? સમાધાન કરે છે કે—શક્તિ અપે-
ક્ષાએ સરવી અથવા એકાદ આરાધે તેમાં દોષ નથી.’

આ ખુલાસાઓથી પણ સમજાય છે કે—‘ક્ષ્યાદિ
પ્રસંગે પુનઃ અમાસઆદિના પૌષ્ઠાદિ બ્યાં કુદરતી

અશક્ય બને ત્યાં તો શાસ્ત્રકાર મહારાજઓએ દોષ બીલકુલ ગંધ્યો જ નથી. ’

‘તપશ્ચાદિ કરવાનો નિયમ અને ન કરે તો પ્રાયશ્ચિત્ત-વિધિ, મહાનિશીથાદિ ચાત્રોમાં જેવો ચતુર્દશી આદિ માટે કથન કરેલ છે, તેવો પુનઃ અમામાદિ માટે કથન કરેલ નથી, ’ એમ ઉ. શ્રી ધર્મસાગરજીએ પણ શ્રી તત્ત્વતરંગિણીમાં—“ ન હુ ત્વહ પ્વણ્ગસીણ ”—શબ્દોમાં ગાથા પંદર આદિમાં સાદ સાદ દર્શાવેલું જ છે.

એ ભૂલણું નહિ જોઈએ કે શ્રી સૂચગડાંગ સૂત્રમાં લેખ શ્રાવકના વર્ણનમાં જે પૂર્ણિમાઓ ગ્રહણ કરેલી છે, તે ટીકાકાર શ્રી અભયદેવસૂરિ મહારાજે ‘ચોમાસી’-ની કહેલી છે. હાલમાં તો ચોમાસી ચતુર્દશીની જ આચરિત છે. એટલે ચોમાસી અંગેનાં વિધાનો જેટલાં ચતુર્દશીની સુખ્યતાને આશ્રી લાગુ પડે તેટલાં પૂર્ણિમાને આશ્રીને લાગુ ન જ પડે, એ બે હુ ચાર જેવી તદ્દન સીધી વાત છે.

આ બધી વસ્તુનો ખ્યાલ કરી જોતાં સાગરજી શ્રી સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૫. અંક ૧૧. પૃ. ૨૫૮ માં જે પ્રતિરોધ કરે છે કે—

‘તત્ત્વતરંગિણીમાં તિથિની ચર્ચા સુખ્યતાએ પૌષધ માટે છે, તો ચૌદસ પુનઃ જોળા કરનારને પ્રતિદિન કર્તવ્ય એવી પૌષધ ક્રિયાઓનો લેખ લાગે છે.”

તે તદ્દન અવિચારિત અને અસત્ય જ માલુમ પડે છે.

તત્ત્વતરંગિણી શા માટે ?

વળી શ્રી સાગરજીએ ઉપર જે લખ્યું કે—“તત્ત્વ-તરંગિણીમાં તિથિની ચર્ચા મુખ્યતાએ પોષધ માટે છે.” તે પણ ભદ્રિક આત્માઓને ભરમાવનારું જ લખ્યું છે, કેમકે એમના એ કથનને ખુદ શ્રી તત્ત્વ તરંગિણીના કર્તા શ્રી ધર્મસાગરજી જ ખોટું પાડે છે. જુઓ શ્રી તત્ત્વતરંગિણીના પ્રારભ અને ઉપસહારનાં તેમના વચનો. ગાથા ૧ ની ટીકામાં પૃ. ૧ માં તેમણે લખ્યું છે કે—

“તત્ત્વતરંગિણીમંત્રકં પ્રકરણં વક્ષ્યે”—ભાવાર્થ—“તત્ત્વ તરંગિણી નામનુ પ્રકરણ કહીશ.” “કિં મૂર્તિં તન્મતરંગિણી ? તિથીનામારાધ્યત્વેન વિચારો વક્ષ્યાં સા તામિતિ ।” ભાવાર્થ—“કેવી તત્ત્વતરંગિણી ? તેા કહે છે કે—આરાધ્યરૂપે તિથિઓનો વિચાર જેમાં કરેલો છે તે.”

આમા ખામ પોષધની જ ચર્ચાનો ઉદ્દેશ જણાવતા નથી. હજીવધારે સ્પષ્ટતા ખાતર ઉપસહારની ગાથા ૬૧ ની ટીકામાં પૃ. ૫૧ માં અન્યાકારે કહેલાં વચનો વાંચો—

“અન્યાપિ સૂર્યાધાતપોપનપ્તતનુમતાં પ્રોતિકાગ્નીઃ મશ્વતિ તથેવમપિ તિથીનાં વૃદ્ધૌ હાનૌ ચ કા તિથિરુ-પાદેયા કા ચ ત્યાજ્યેત્યેનરૂપેણ ચા ગ્રહા સેષાતપસ્તેન નાપિતા —તાપસન્તાપં નીના ચે, સે કે ? મન્યાસ્તેયાં પ્રોતિ કરો—પ્રેમદાયિની, નાપાદિનાઠહેતુત્વાત્” ભાવાર્થ—“અપોદિ

ના તાપથી તપેલા જીવોને બીજી નદી પણ જેમ પ્રીતિકર હોય છે, તેમ આ તરંગિણી પણ તિથિની વૃદ્ધિ હાનિમાં કંઈ તિથિ ગ્રહણ કરવી અને કંઈ છોડી દેવી, એવા પ્રકારની શંકાથી તપેલા ભવ્યાત્માઓને તાપાદિનો નાશ કરનારી હોવાથી પ્રેમ ઉપજવનારી છે. ’

આમાં ‘તિથિની ચચાં મુખ્યતાએ પૌષધ માટે’ જ કરી હોવાની વાત મરખીયે નથી. આ પાઠથી તો અન્યકાર ઊતરું એ પણ સૂચવે છે કે ‘તત્ત્વતરંગિણી’ આદિ શાસ્ત્રોના નામે જેઓ ક્ષયને બદલે ક્ષય અને વૃદ્ધિને બદલે વૃદ્ધિનું તત્ત્વ લઈ ચાલી નીકળ્યા છે, તેઓ ખરું તત્ત્વ ભૂખ્યા છે, કારણ કે જો અમારો તેવો જ આશય હોત તો તિથિની વૃદ્ધિ-હાનિમાં ‘કંઈ તિથિ ગ્રહણ કરવી અને કંઈ છોડી દેવી’ એમ લખવાને બદલે ‘તેને બદલે કંઈ તિથિની હાનિવૃદ્ધિ કરવી’ એમ જ લખત.

(૧૩) વૃદ્ધિમાં પહેલી બીજી તિથિના કરાતા વ્યપદેશનું પ્રમાણ—

શ્રીસેનપ્રશ્ન ત્રીભા ઉલ્લાસના પ્રશ્ન ૩૬૩ પૃ. ૮૭/૧ માં લખ્યું છે કે—

“વક્ષાદગીવૃદ્ધૌ શ્રીહીરવિજયસૂરીણાં નિર્વાણમહિમ-
પૌષ્ઠોપવહ્નઃકિંચિદ્વ્યં પૂર્વસ્વામરસ્યાં વા કિં વિધેયમ્ ?”
સાવાર્થ—‘અગીયારસની વૃદ્ધિ હોય ત્યારે શ્રી હીરવિજયસૂરિના સ્વર્ગગમનમહિમાનો—પૌષ્ઠ-ઉપવાસ—આદિ કૃત્ય પહેલી અગીયારસે કરવું કે બીજી અગીયારસે કરવું ?’

આ પ્રશ્ન વાઙ્મયમાં તિથિની વૃદ્ધિ હોય ત્યારે પહેલી બીજનો વ્યપદેશ માન્ય કયો છે એ જ પ્રમાણે પહેલી અમાસ, બીજી અમાસ આદિ વ્યવહારને જણાવતા દાખલા શાસ્ત્રમાં ઘણા જોવામાં આવે છે. પંચાંગની અપેક્ષાએ આવો વ્યપદેશ કરવો તદ્દન બ્યાજબી જ છે, એમ શ્રી સાગરજી પણ ઠરાવે છે. તે પાછળ પ્રકરણ ૨ માં તેમના જણાવાયેલા સ્વીકાર નં. (૭) માં આપણે જોઈ ગયા છીએ હાલમાં જે પંચાંગોમાં પહેલી ચૌદશ-બીજી ચૌદશ-આદિ જણાવાય છે તે મૂલ પંચાંગની અપેક્ષાએ જ જણાવાય છે. આશા છે કે શ્રીમાન સાગરાનંદજી એની સામેનો પોતાનો વિરોધ ખોટો છે એમ સમજીને પાછો ખેંચી લેશે.

‘શ્રી પ્રવચન પરીક્ષા’ પૃ. ૪૦૮ માં શ્રી ધર્મસાગરજીએ લખ્યું છે કે—

‘સૂર્યોદયઘ્વસ્પર્શિની તિથિર્વૃદ્ધિત્યુચ્યતે, તથાદ-સૂર્યોદયાવચ્છિન્ના તિથિઃ પ્રથમોઽષ્ટમયવો દ્વિતીયોદય-ચાચ્છિન્ના ચ દ્વિતીયોઽષ્ટમયવો મળ્યતે । ’ ભાવાર્થ—‘જે સૂર્યોદયને સ્પર્શનારી તિથિ વૃદ્ધિતિથિ કહેવાય છે. તેમાં પહેલા સૂર્યોદયવાળી તિથિ પહેલી અને બીજી સૂર્યોદયવાળી તિથિ બીજી કહેવાય છે.’

આ પાઠમાં આપણને પહેલી બીજી તિથિનું પ્રમાણ સ્પષ્ટરીત્યા મળી આવે છે. માસવૃદ્ધિ

અને તિથિવૃદ્ધિને સરખાવતાં અન્યકાર એ જ રથળે ચોખ્ખું લખી દે છે કે—

“एवं च सति निघिमासयोराद्ययोरंगयोः प्रथमतिथ्या-
त्रिंशत् स्यात्”—ભાવાર્થ—“આ પ્રમાણે હોવાથી વૃદ્ધ
તિથિ માસના પહેલા અંશની પહેલી તિથિ આદિ
સંજ્ઞા થાય છે.”

આમાં શાસ્ત્રકારે વૃદ્ધતિથિમાસની સરખામણી
કરી છે, તે પણ વાંચકોએ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવી.

(૧૪) અભિવર્ધિત માસની માફક તિથિ માટે
પણ પ્રમાણ—

અધિક માસ તિથિની પરસ્પર સરખામણી કરીને
જૈનશાસ્ત્રકારોએ અધિક માસની માફક અધિક તિથિને
પણ તે જ નામે નિયતપણે જોલવાનું તથા ગણવાનું,
આપણે ઉપર જોઈ ગયા તેમ, ફરમાવી જ દીધેલું છે.
અને તેથી જેમ અધિક માસ ‘નપુસક’ કિંવા
‘ફલ્ગુ’ સંજ્ઞાવાળો અને તેમ અધિક તિથિ પણ તે
સંજ્ઞાવાળી અને, તેમાં લેશ માત્ર આશ્ચર્ય પામવા
જેલું નથી. છતાં શ્રીસાગરજીએ સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૫,
અંક ૨, પૃ. ૪૪ માં નીચે પ્રમાણે જે લખ્યું છે તે
વાંચીને ઠોઠાં પણ સંજ્ઞાનને દુઃખ થયા વિના નહિ
જ રહે. તે લખાણ આ રહ્યું:—

“ શાસ્ત્રકારોએ અધિક માસને કાલચૂકા તો કહ્યો છે,

પણ ફળ્યુભાસની નવી કલ્પના તો કદા શાસનવૈરીએ
 પણ શાસ્ત્રને નામે ગોઠવી નથી શાસનવૈરી, પરંતુ એટલું
 પણ ન વિચાર્યું કે શાસ્ત્રકારો કાવચૂના જણાવતાં કૃત્રિમ મામને
 કેમ લે છે ? અધિક માસાદિ કહી તિથિ કેમ કહેના
 નથી ? શું તે વખતે તિથિઓ વધતી નહોતી ?
 શાણાઓ સમજી શકશે કે વધેલો માસ તે જ નામે બો-
 લાતો અને ગણાતો, પણ અધિક તિથિ તે જ નામે નિયત-
 પછે બોલાતી કે ગણાતી નહોતી. ફળ્યુ તિથિ અને
 ફળ્યુભાસ એ શબ્દો શાસ્ત્રીય કથા છે ! એ તો કાગળના
 ફાટકાના ફાંટાનો જ ગળદ છે”

આમા શ્રીમાનનો બાપાસંયમ, શ્રીમાનનું તર્કશાસ્ત્ર,
 અને શ્રીમાનની ન્યાયશક્તિ કેવી સુંદર (૧) વહેતી
 સુગાયેલી છે તેના ઉપર સામાન્ય ધ્યાન એવાય તે
 મારે મોટા અક્ષરો મૂક્યા છે. ઉ શ્રી ધર્મસાગરજીની
 ‘પ્રવચન પરીક્ષા’ના તેઓ પ્રશ્નમંડ છે, તે ગ્રન્થનું સચો-
 ધન પણ તેમણે પોતે જ કર્યું છે, તેમના જેવા
 મિત્રધારીએ ઉપત્તિ લખતી વખતે જો એ ગ્રન્થના
 ઉપર તથા નીચે આપવામા આવતાં વચનો સંગ્ર-
 હાથી સ્મરણમાં રાખ્યા હોત તો, અમને લાગે છે
 કે, તેમના હાથે ઉપત્તિ લખાણ અને તેના જેવી જ
 બીજી અનેક બુલોની પરપરા કદી યાત નહિ અરે, એટલે
 દૂર ન જતા તેમણે પોતાનું લખેલું પણ પોતે યાદ
 રાખ્યું હોત તોયે તેઓ યદાનદા ખોટું લખવાનું
 માહસ કરી શકત નહિ.

શ્રીમાન્ સાગરજી નીચેના મુદ્દા વિચારે—

કાલચૂલા એટલે જે ગણતરીમાં ન આવે તે. જેમ અધિક માસ થાતુમોંસ સંવત્સરી આદિ પ્રમાણ ચિન્તામાં ગણાતો નથી, તેમ અધિક તિથિ પણ પૃષ્ઠી આદિ પ્રમાણ ચિન્તામાં ગણાતી નથી જ. જે માટે ખુદ તેમણે જ સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૪, અંક ૪, ટાઈટલ પૃ. ૩માં જણાવ્યું છે કે—

‘ધ્યાન રાખવું કે પૃષ્ઠીમાં એકમ વિગેરે તિથિઓ વધી અગર ઘટી હોય એટલે તૂટી અગર બેવડી થઈ પણ તે તમામ તિથિઓ પંદરને અંગે જ છે, એટલે એમ કહેવું જોઈએ કે પાક્ષિકને અંગે માત્ર તિથિઓનો ભોગવટો ગણવામાં આવેલો છે...અને તે જ તિથિના ભોગવટો અને તિથિની સંખ્યાની અપેક્ષાએ તેર, ચૌદ, સોળ કે સત્તર દિવસો અને રાત્રીઓ પખવાડમાં ગયા હોય તો પણ પનરસપદ્ધં દિવસાળં, પનરસપદ્ધં રાઈણં એમ કહેવું વ્યાજ્ઞી છે. ’

આ બતાવી આપે છે કે અધિક તિથિ પૃષ્ઠી આદિ પ્રમાણચિન્તામાં ગણાતી નથી, તેથી કાલચૂલા માસની સાથે તેની સમાનતા છે.

શાસ્ત્રકારોએ કાલચૂલામાં પ્રસ્તુત તરીકે ‘અધિક માસ’ને દર્શાવત તરીકે લીધો છે, તેથી તત્સમાન અધિક તિથિનો અપલાપ થતો નથી. કેમકે ભાવચૂલામાં તેમણે “દશવૈકાલિકસ્ય ચૂલિકાદ્વયં” — ‘દશવૈકાલિકની ચૂલિકા બે’નું દર્શાવત આપ્યું છે, તેથી શ્રી આચારાંગ

સૂત્રની ચૂલિકાઓનું ભાવચૂલિકાપણું શું ઉડી જાય છે ? નહિ જ.

વધેલો માસ જેમ તે જ નામે નિયત બોલાય છે અને લખાય છે તેમ વધેલી તિથિ પણ તે જ નામે નિયત બોલાય છે અને લખાય છે તેનું પ્રમાણ આપણે ઉપર જ જોઈ ગયા છીએ.

ફટગુ એટલે સ્વકાર્ય માટે નિરૂપયોગી નપુંસક કહો કે ફલ્ગુ કહો તે બન્ને એક સરખું છે. શ્રી પ્રવચન પરીક્ષા પૃ. ૪૦૮ માં વધેલા તિથિ માસને સ્પષ્ટ અક્ષરોમાં નપુંસક કહેલા જ છે આ રહ્યો તે પાઠ—

પ્રથમા તિથિમાંસો ષા 'નિજકનામકાર્યેષુ'—આવા-
દ્વાદશમાસેષુ પ્રતિપદાદિતિથિષુ ચેદં કર્તવ્યવિરુપેન જ
સ્વનામાઘ્નિતકૃત્યેષુ નપુંસક દ્વ્ય નપુંમકો વોઘ્યઃ । "

ભાવાર્થઃ—'પહેલી તિથિ અથવા મહિનો પોત-
પોતાના નામથી સચિત અમુક કર્તવ્યવિશેષોમાં નપુંસકના
જેવા નપુંસક બણવા '

શ્રી સાગરજીએ એજ સિદ્ધ્યકેના (વર્ષ ૫, અક
૨) ૪૫ માં પાને પણ લખ્યું છે કે—

" ફલ્ગુ કે અભિવર્ષિત નામ તિથિને લગાડે તે સારું
નથી, પણ ઠલ્પિત જ છે "

પણ શ્રી પ્રવચન પરીક્ષા પૃ ૪૧૬નો નીચેનો પાઠ
વાચો સાગરજીનું જ લખાણ અસત્ય અને ઠલ્પિત
માલૂમ પડશે જુઓ એ પાઠ પણ આ રહ્યો—

“ અભિવર્દિતાયાં તિથી યા પૂર્વા તિથિસ્તદ્વત
પૂર્વો માસોઽપિ । ”

ભાવાર્થ—‘અભિવર્ધિત તિથિમાં જેવી પૂર્વતિથિ
છે તેવા અભિવર્ધિત માસમાં પહેલો મહિનો છે. ’

વાંચકો સમજી શકશે કે ‘અભિવર્ધિત’, ‘ફલ્ગુ’,
‘પ્રથમ’, ‘અધિક’ વિગેરે નામો જેમ માસને અંગે છે
તેમ તિથિને અંગે પણ છે. અને તે આમાં શાસ્ત્રકાર
મહારાજે તિથિના દૃષ્ટાંતથી અધિક માસની ત્યાજ્યતા
મમળવતાં વળી સારી રીતે સાફ અક્ષરોમાં જણા-
વેલાં જ છે. શ્રી કલ્પસૂત્રદિપીકા વ્યાખ્યાન હમાં
પણ ‘અભિવર્ધિત’ તિથિ કહેલી છે, તે પાઠ, હજી,
આપણે નીચે જોઈશું.

‘દિનશુદ્ધિદિપીકા’માં મુનિશ્રી દર્શનવિજયજી-
એ પણ પૃ. ૫૫માં લખ્યું છે કે—

“ સૂર્યોદય થાય ત્યારે જે તિથિ થાય તે તિથિ પ્રમાણ
છે. અને તે જ તિથિ જે સૂર્યોદયને જીવે તો વૃદ્ધિતિથિ કહેવાય
છે. તેમાં પહેલી વૃદ્ધિતિથિ અને બીજી પ્રકૃત તિથિ
છે...અથવા જે તિથિ મળુ વારને સ્પર્શ કરે તે વૃદ્ધિ
કે ફલ્ગુ તિથિ કહેવાય છે. ”

શ્રી સાગરજી વિચાર કરે કે આ શાસ્ત્રિય છે કે
અશાસ્ત્રિય છે ?

(૧૫) વૃદ્ધિમાં પ્રથમ તિથિની ત્યાજ્યતાનું પ્રમાણ—

પૂ. શ્રી હિમાસ્વાતિ મહારાજના પ્રવેશનું પ્રમાણ

આપણે જોઈ ગયા છીએ કે “ વૃદ્ધો કાર્ગ તથોત્તરા ”-
 ‘ વૃદ્ધિ હોય ત્યારે બીજી તિથિએ આરાધના કરવી. ’
 એનો ફલિતાર્થ જ એ છે કે વૃદ્ધિમાં પહેલી તિથિ
 તજવી અને બીજી તિથિ ભજવી. આમ કરવાથી
 આરાધના બેવડાવાનો ભય રહેતો નથી. જે ઢેટલાકે
 ટીપણામાં પર્વ તિથિની વૃદ્ધિ હોય ત્યારે તેને બદલે
 બીજી તિથિની વૃદ્ધિ કરી નાખવાનો આગ્રહ એવો છે
 તેમની સમજૂતિ માટે નીચેની બાબતો વિચારવી
 ઠીક પડશે—

શ્રીકલ્પસૂત્રબુધોધિકા સમાચારીમાં ઉ. શ્રી વિનય
 વિજયજી મહારાજા દરભાવે છે કે—

“માદ્રપદવૃદ્ધો પ્રથમો માદ્રપદોઽપિ અપ્રમાણમેવ યથા
 ચતુર્દશીવૃદ્ધો પ્રથમાં ચતુર્દશીમવગણ્ય દ્વિતીયાયાં
 ચતુર્દશ્યાં પાશ્વિકકૃત્યં ક્રિયતે । ”

ભાવાર્થ—‘જેમ ચૌદશની વૃદ્ધિમાં પહેલી ચૌદશ
 છોડીને બીજી ચૌદશે પૂજી કૃત્ય કરાય છે તેમ બાદ-
 રવાની વૃદ્ધિમાં પહેલો બાદરવો અપ્રમાણ જ છે. ’

આમાં બે ચૌદશેને બદલે બે તેરસો કરવાનું
 કહેતા નથી, પણ પહેલી ચૌદશ છોડીને બીજી
 ચૌદશે પૂજી કૃત્ય કરવાનું કહે છે. એથી આરાધના
 બેવડાવાની વાત મૂર્ખ હોય તે જ કરે એમ સૂચવ્યું.
 અહિં પહેલી ચૌદશને છોડવાના દ્વંદ્વોત્પત્તિ પહેલા
 ભાદરવાને છોડવાનું જણાવ્યું એથી એ પણ બતાવ્યું

કે વધેલી તિથિમાં જો પહેલી તિથિ ઉડાવી જ દેવાય અને તેને બદલે બીજી તિથિની કલ્પિત વૃદ્ધિ મનાય તો ભાદરવાદિની વૃદ્ધિમાં પહેલો ભાદરવો વિગેરે ન જ કહી શકાત અને તેને બદલે શ્રાવણાદિની જ વૃદ્ધિ કલ્પવી પડત. કેમકે પખખી આદિ કૃત્યો ચૌદશ આદિ તિથિ પ્રતિબદ્ધ છે, તેની વૃદ્ધિ જો ન માની શકાય તો, અવતસરી આદિ માસ પ્રતિબદ્ધ કાર્યો છે, તો ભાદરવાદિ માસની વૃદ્ધિ પણ કેમ જ માની શકાત ?

આ જ વાતનો અનુવાદ અને વધારે સ્પષ્ટીકરણ કરતી હકીકત શ્રી કલ્પસૂત્રદિપીકા વ્યાખ્યાન ૯ માં નીચે પ્રમાણે લખી છે.—

માદ્રપદ્વદ્શૌ પ્રથમમાદ્રપદ્શોડશિ પર્યુષણાદ્યત્યેષુ અન્ધિકૃત एव, અમિવર્ધિતતિથિરિવ તદીપકૃત્યેષુ રિતિ, તથાદિ ધિષક્ષિત દિ પાક્ષિકપ્રતિક્રમણ, તસ્ય(ચ) ચતુર્દશ્યાં નિયતં, સા ચ યદ્યપિ વર્દિતા તદા પ્રથમાં પરિત્યજ્ય દ્વિતીયાઽઙ્ગીકાર્યા, દિનગણનાયાં ત્વસ્યા અન્યેષા ચ વૃદ્ધૌ સમ્ભવન્તોઽપિ યોદ્ધગ દિનાઃ પચ્ચદશૈવ ગણ્યન્તે, एवं ક્ષીણાયામપિ ચતુર્દશ્યાદિતિયો પચ્ચદશૈવેતિ બોધ્યમ ।

ભાવાર્થ—‘જેવી રીતે જેવડાવેલી પહેલી તિથિ તિથિ કાર્યમાં અનધિકારી છે, તેવી રીતે જે ભાદરવામા પહેલો ભાદરવો પણ પર્યુષણા કૃત્યોમા અનધિકારી જ છે. જેમકે વિવક્ષિત પાક્ષિક પ્રતિક્રમણ છે, તે ચૌદશે નિયત છે. તે ચૌદશ જો વધી હોય તો પહેલી

છાડીને ખીજી અંગીકાર કરવી. દિવસ ગણનામાં તે સોમ થાય તો પણ પંદર જ ગણાય, ચૌદસ આદિ તિથિ-ક્ષયે પણ એવી જ રીતે પંદર જ ગણવા. ’

શ્રી ધર્મસાગરજીએ પ્રવચન પરીક્ષા પૃ. ૪૧૨માં લખ્યું છે કે—

“મત एव विधिप्रदायामरि “जया पक्विलआप पक्व-
तिहा पडइ तथा पुण्यतिही चेव घेत्तवा, न उत्तरा,
तन्मोंगागन्धस्तवि अमावाड ” चि, एतच्च घुणाक्षरन्या-
येन सम्यक् पतितम् ।”

ભાવાર્થ—‘વિધિપ્રપામાં પણ કહ્યું છે કે—‘ન્યારે પખ્ખીનો ક્ષય હોય ત્યારે પૂર્વતિથિ જ ગ્રહણ કરવી. પછીની તિથિ નહિ લેવી, સાં તેના ભોગની ગંધ સરખી નથી.’ આ વચન એ અન્યમાં ધુણાક્ષરન્યાયથી સાચું પડી ગયું છે.’

આ જ પ્રમાણે શ્રી સાગરજીનાં સિદ્ધચક્ર અનેક અસત્યો, અર્ધસત્યો, અને શબ્દછલાદિ દોષોથી ભરપૂર હોવા છતાં, જેમ તેમાં આ અન્યમાં જ જુદે જુદે સ્થળે બતાવેલાં કેટલાંક સત્યો અનાયાસે ઉશ્ચરાઈ ગયાં છે તેમ, શ્રી સાગરજીના અસત્ય શાસ્ત્રિય પુરાવા તથા મતપત્રકોમાં નીચેની બાબત સત્ય પણ લખાઈ ગયેલી છે. શાસ્ત્રિય પુરાવાની ચોપડી પુરાવો નં. ૧, પૃ. ૨ માં લખ્યું છે કે—

“प्रथमां पूर्णिमां परित्यज्य द्वितीयां पूर्णिमां भज ।”

ભાવાર્થ—‘પહેલી પુનમ છાડીને બીજી પુનમે પુનમનું કાર્ય કરે.’

પુરાવા નં. ૩, પૃ. ૬ માં પણ લખ્યું છે કે—

“પ્રથમાં પરિત્યજ્ય દ્વિતીયાં પૂર્ણિમાં મજ્ઞાનમ્મિતિ પ્રજ્ઞેઃ તાત્પર્યાર્થ ઉક્તઃ ।”

ભાવાર્થ—‘પહેલી પુનમ છાડીને બીજી પુનમે પુનમનું કાર્ય કરવું એવો પૂજ્યે તાત્પર્યાર્થ કહ્યો છે.’
શ્રી સાગરજીના “તિથિહાનિવૃદ્ધિવિચાર” નામક કાઢેલા મતપત્રકમાં પણ જણાવ્યું છે કે—

“પ્રથમાં પૂર્ણિમાં પરિત્યજ્ય દ્વિતીયાં પૂર્ણિમાં મજ્ઞાનમ્મિતિ ।”

ભાવાર્થ—ઉપર પ્રમાણે જ.

આ બધાની મતલબ એક જ છે કે તિથિ વધી હોય ત્યારે તેનું કાર્ય પહેલી છાડીને બીજી તિથિને દિવસે કરાય છે, કિન્તુ તેને બદલે પૂર્વ કે પૂર્વતરની કલ્પિત વૃદ્ધિ કરી શકાતી નથી જ. પહેલી તિથિ તળતી હોવાથી તિથિવૃદ્ધિમાં આરાધના બેવડાતી નથી એ દેખીતું જ છે. સં. ૧૫૮૩ જેઠ માસમાં પૂ. આ. શ્રી આનન્દવિમલસૂરિ મહારાજે કરમાવેલા “સાધુમયોદા-પટ્ટક”માં પણ આ વાત સચોટ કરી છે. તેનો ૧૦મો એલ આ રહ્યો—“તિથિ વાઘડ તિહાં એક દિન વિગડ ન વહિરવી ।” (સાં. ૫. વિ. પૃ. ૧૨૧)

(૧૬) ક્ષયવૃદ્ધિ કાયમ રાખવાનું પ્રમાણ—

આ પ્રકરણમાં આપેલા પ્રમાણ નં. ૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧ વિગેરે તથા ૧૩-૧૪-૧૫ વિગેરે નજર સન્મુખ રાખવાથી એ નિઃસંદેહ સિદ્ધ થઈ જાય છે કે ગમે તે પર્વતિથિની ક્ષયવૃદ્ધિ ટીપણમાં આવી હોય તે તેમની તેમજ રાખીને આરાધનાની વ્યવસ્થા કરી લેવી જોઈએ. એને બદલે બીજી તિથિઓની ક્ષય-વૃદ્ધિ કરે તો એક તો મૃષાભાષણ થાય છે, બીજું ઉદયતિથિ વિરાધાય છે, અને ત્રીજું પર્વે અપર્વ થાય છે તથા અપર્વે પર્વ થાય છે. આથી આજ્ઞાભંગ, અનવસ્થા, મિથ્યાત્વ અને વિરાધના હોયો લાગે છે. કેટલાક બધુઓને હજી આ વાત ગળે ઉતરતી ન હોય તો તેમને નીચેનાં પ્રમાણો યે ધ્યાન ઉપર લેવાની અમે અપીલ કરીએ છીએ.

સવત ૧૬૩૫ માં શ્રી ધરજીંદ્રસૂરિજીએ લાદરવા સુદ ૨ ના ક્ષયને બદલે શ્રાવણ વદ ૧૩નો ક્ષય જાહેર કર્યો હતો. આ અભુગતી વસ્તુ સામે ઉદેપુરથી શ્રી સાગરાનન્દજીના ગુરુજી શ્રી જવેન્દ્રાગરજીનું હેન્ડખીલ નીકળ્યું હતું. તેમાં તેમણે ચોખ્ખું જણાવ્યું છે કે—

“ શ્રી હોમગ્રંથ મેં વિષય વહ્યા હૈ કિ જો પર્યુપગ કા પિદ્ધતા ચાર દિવસ મેં તિથિ કા ત્વ આવે તા ચતુર્દશીથી કલ્પસૂત્ર વાંચના, જો વૃદ્ધિ આવે તો પક્ષમયી

ચાંચળા, વચી પિળ માલમ હુજા કિ-જેમ તિથિ કી
હાનિ વૃદ્ધિ આવે તે તેમજ કરણી, ચાસ્તે અબકે પર્ય-
વળ મેં વક્રમ હુજ મેલી કરણી. ” (પ. ચ. સં. પૃ. ૪૦)

સં. ૧૬૨૬માં ભાદરવા સુદ ૧ ની વૃદ્ધિ હતી.
ધરણેન્દ્રસૂરિજીએ તે વખતે પણ એકમને બદલે બે
તેરસેા કરવાનું બાહેર કરી દીધું હતું. તે સામે અમ-
દાવાદથી શ્રી શાન્તિસાગરજીનું હેન્ડબીલ નીકળ્યું હતું,
તેમાં લખ્યું છે કે—

“...આવળ ચદ ૧૩ જે મુકરર કરી વ ચાત ઘળા
જાંકોના સાંમલધામાં આવી તેથી વિસ્મય વાગ્યા કે
આ અજુકતું ન કરવાનું કામ શું કર્યું કે ઉદીચાત
ચઉદશ લોપી...સાગરગચ્છના ઘીજી સાહેબે શાસ્ત્ર
મુજબ ભાદરવા સુદ ૧ જે હતી તે શાસ્ત્ર પ્રમાણે કાચમ
ગણી છે. ” (પ. ચ. મં. પૃ. ૩૬)

સં. ૧૬૫૨ માં ભાદરવા સુદ ૫ ને, ક્ષય હતો.
શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાના પંચાંગમાં તે વખતે
“ભાદરવા સુદ ચોથ પાંચમ ભેગા છાપ્યા
હતા. અને ચોથ શુકરવારી સંવચ્છરી ” લખી
હતી, તે લખાણ પ. શ્રી ગંભીરવિજયજીના કાગ-
ળમાં આ. શ્રી નીતિસૂરિજીવાળી સ. ૧૯૮૯ ની
ચોપડી પૃ. ૧૦ માં મોબુદ છે.

દીપણામાં ક્ષય પામેલી કે વૃદ્ધિ પામેલી પર્વતિથિની
ઘડીઓ સ્વમતિથી આઘી પાછી કરી અપર્વતિથિની

ક્ષય વૃદ્ધિ કરવાનું કેટલાકે સમજાવે છે. પણ તે ય શ્રી તત્ત્વતરંગિણી પૃ. ૧૩ નો નીચેનો ઉલ્લેખ વાંચવાથી 'અસત્ય' છે એમ સમજી શકાયો:—

“પદિ ચ સ્વમત્યા તિયેરવયવન્યુનાધિકકલ્પનાં કરિશ્યસિ તદાઽઽગ્રમ ધ્યાકુલિતચેતા મશિશ્યસિ ।”

ભાવાર્થ—‘જો સ્વછુદ્ધિથી તમે તિથિના અવ-
યવની ન્યૂનાધિક કલ્પના કરશો તો જિંદગી પયંત
તમારે વ્યાકુલ બનવું પડશે ’ મતલબ કે કલ્પનાથી
પણ કોઈની ઘડીએ કોઈમાં નાખી ન્યૂનાધિક કરી
શકાતી નથી જ.

શ્રી પ્રવચન પરીક્ષા પૃ. ૪૧૨ માં લખ્યું છે કે—

“ત્રયોદશ્યાં દ્વયોરપિ તિથ્યોઃ સમાસત્વેન ચતુર્દશ્યા
અપિ સમાસિસૂચકઃ સ સૂર્યોદયઃ સંપન્ન યથા ।”

ભાવાર્થ—‘તેરસે બન્ને તિથિ સમાસ થવાથી
તેરસનો સૂર્યોદય ચૌદશની પણ સમાસિ સૂચવનારો
થયો જ છે.’ એટલે કે તિથિનો સૂર્યોદય પલટાવવાની
જરૂર નથી.

પૃ. ૪૦૮ માં લખ્યું છે કે—

“યથા હિ નપુંસકઃ સ્વાપત્યોત્તિમચિરુતયાસમર્થ-
સ્તથા તત્તગ્રામાક્રિતકૃત્યેષ્વેષ પ્રથમા તિથિઃ પ્રથમો
માસો વા ન સમર્થઃ, ન પુનઃ સર્વેષ્વપિ કાર્યેષુ, નહિ
નપુંસકોઽપિ સ્વાપત્ય પ્રન્યહેતુરપિ ઓજનાદિકૃત્યં પ્રત્ય-
પ્યહેતુરેવેતિ ।”

ભાવાર્થ—‘જેમ નપુંસક પોતાની સંતાનોત્પત્તિ માટે અસમર્થ છે, તેમ પ્રથમ તિથિ માસ પોતાના પ્રતિબદ્ધ કાર્યો માટે અસમર્થ છે, સઘળા કૃત્યોમાં અસમર્થ નથી. સ્વસંતાનોત્પત્તિમાં અસમર્થ નપુંસક પણ ભોજનાદિ કાર્યોમાં કાંઈ અસમર્થ હોતો નથી.’

અર્થાત્ વૃદ્ધિમાં પહેલી તિથિ આરાધનાથી ત્યાજ્ય છતાં સઘલી વાતે તે અસમર્થ નહિ હોવાથી, તેના અસ્તિત્વમાંથી તેનો લોપ કરી શકાય જ નહિ.

શ્રી હીર પ્રશ્ન પૃ. ૭૮-૭૯ માં નીચેનો પ્રશ્નોત્તર છે:—

“પ્રશ્ન:—પશ્ચમીતિથિસ્તુટિતા ભવતિ તદા તત્તપઃકસ્યાં તિથૌ ? પૂર્ણિમાયાં ચ સ્તુટિતાયાં કુર્વેતિ ॥ ૫ ॥ હતરમ્—અથ પશ્ચમી તિથિસ્તુટિતા ભવતિ તદા તત્તપઃ પૂર્વમ્યાં તિથૌ ક્રિયતે । પૂર્ણિમાયાં ચ સ્તુટિતાયાં ત્રયોદશીચતુર્દશ્યોઃ ક્રિયતે, ત્રયોદશ્યાં તુ વિસ્મૃતૌ પ્રતિપદ્યવીતિ ॥ ૫ ॥”

સિદ્ધઅંક વર્ષ ૧, અંક ૨૧, વધારાના પૃ. ૫ માં શ્રી સાગરાનંદજીએ આ પ્રશ્નોત્તર ટાંક્યો છે. પણ તે તેમણે “પૂ. વિજયસેનસૂરીશ્ચરણ મહારાજજી જણાવે છે” જેમ કરી શ્રી સેનસૂરિજીના નામે ચઢાવ્યો છે, તે તેઓશ્રીની ગલતી થયેલી છે. એજ પ્રશ્નોત્તરને વર્ષ ૫, અંક ૧૧ ના પૃ ૨૫૪ માં પાછો હીરપ્રશ્ન તરીકે તેમણે ઉતાર્યો છે ! સદર પ્રશ્નોત્તરનો અર્થ તેમણે પોતે જ જે લખ્યો છે તે તેમના જ અક્ષરોમાં આ રહ્યો:—

“અર્થ—પંચમી તીથિ ત્રેલી હોય ત્યારે તે

તિથિમંધી તપ કષ્ઠ તિથિમા કગય ટે ? અને પૂર્ણિમા તુટેની હોય તો કષ્ઠ તિથિમા કરાય ? એ પ્રશ્નના સમાધાનમા જણાવે છે કે-પચમી તિથિ તુટેવી હોય ત્યારે તેનો તપ પૂર્વતિથિમા કગય પૂર્ણિમા ત્રુની હોય તો તેનો તપ તેગસચૌદશમા કગય છે, તેગશે વિરમગણ થયે છતે તો પડવાને દિવસે પણ પૂર્ણિમાનો તપ કરી શકાય "

મૂલ પાઠમા અને તેના ઉપરોક્ત અર્થમા ક્ષયને બદલે ક્ષય કરવાની ગદ્ય સરખીએ નથી છતાં આ પાઠ ઉપરથી જેઓ એક, પુનમના ક્ષયે તેરસનો ક્ષય અને ખીજા, પુનમના ક્ષયે પડવાનો ક્ષય મનાવવા નીકળે છે, તેઓ બન્ને સત્ય વસ્તુથી દૂર છે ક્ષયને બદલે ક્ષય વિગેરે કરી તિથિઓને અખડિત કરવાની જ ને રૂઢી હોત તો આવા પ્રશ્નોત્તર જ ન ઉઠત

જો કે શ્રીમાન સાગરાનન્દજી શ્રી ત્રિધ્વચક્ર વર્ષ ૫, અક ૧૧, પૃ ૨૫૭ માં "શ્રી હીરપ્રશ્ન પ્રકાશ ત્રીજો, પ્રશ્ન પાચમો" મૂકીને નીચે લખે છે કે-

‘ પ્રશ્ન અને ઉત્તર બન્નેમા પડેની પુનમ આદિને ઉદયવાળી જ ગણતા નથી ”

પરતુ તેઓ ભૂલ્લી જાય છે કે તેમના આ લખાણને તેમણે પોતે જ, સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૪, અક ૨૩, પૃ. ૫૩૩ માં, બન્નેને ઉદયવાળી જણાવીને ખોટું પાડેલું છે તેમા તેમણે લખ્યું છે કે-

“ શ્રી હીરપ્રશ્નમાં પૂર્ણિમા અમાવાસ્યાની

વૃદ્ધિમાં ઔદયિકી શબ્દ બીજી તિથિને અંગે ગુણ-
નાખ્ય છે. બાકી સૂર્યોદય તો જન્મેમાં જ હોય છે.”

વળી પાંચમ કે પુનમ વિગેરેની ક્ષય વૃદ્ધિએ ત્રીજ
કે તેરસ વિગેરેની ક્ષય વૃદ્ધિ કરવામાં આવે તો ઉદય
તિથિ ચોથ ચૌદશ પલટાઈ જાય છે, તે નિર્વિવાદ
છે. દાખલા તરીકે ધારો કે સોમવારે તેરસ છે,
મંગળવારે ચૌદશ છે, પુનમનો ક્ષય છે. હવે પુનમને
મંગળવારે અખંડિત રાખવા માટે તેરસનો ક્ષય કરો
એટલે ચૌદશ મંગળવારથી જસીને સોમવારે ગઈ.
એ જ પ્રમાણે ધારો કે સોમવારે તેરસ છે, મંગળવારે
ચૌદશ છે, બુધવારે પહેલી પુનમ છે, અને ગુરુવારે
બીજી પુનમ છે. હવે પુનમને એક રાખવા ખાતર
તેરસ બે કરો તો સોમવારે પહેલી તેરસ થઈ, મંગ-
ળવારે બીજી તેરસ થઈ, ચૌદશ મંગળવારની જસી
બુધવારે આવી. આમ ક્ષય વૃદ્ધિમાં બીજી તિથિઓની
ક્ષય વૃદ્ધિ કરવાથી ઉદયાત ચોથ ચૌદશ આદિ પર્વ
તિથિઓના ભુક્ષા જ ઊડી જાય છે. આવી કલ્પિત
ક્ષયવૃદ્ધિ માની આરાધના કરનારા પર્વની અપર્વે
અને અપર્વની પર્વે આરાધના કરનારા બને છે.
એમાં તેરસ ચૌદશ આદિ જન્મે બગડે છે કેમ પણ
સંયોગોમાં સવત્સરીની ચોથ ચૌદશ વિગેરે પલટાવી
ન જ ભેઈએ, એવું ખુદ શ્રી સાગરજી તેમની સરલ
અનોદશામાં એક વખત લખી ચૂક્યા છે. વાંચો સિદ્ધ-

ચક્ર વર્ષ ૪, અંક ૧૯-૨૦, પૃ ૪૫૪ માં છપાયેલા તેમના અક્ષરો તેઓએ ભારપૂર્વક લખ્યું છે કે—

“ પર્યુષણ બેસવાની તિથિ પલટે, કલ્પવાચની તિથિ પલટે, તેલાધગ્ની તિથિ પલટે, પણ પાક્ષિક અને સાંવત્સરિકની તિથિઓ જે ચૌદશ અને ચોથ છે, તે પલટે જ નહિ ”

બસ, આ બધા ઉલ્લેખો સાફ સાફ બતાવી આપે છે કે—ટીપણામાં ક્ષયવૃદ્ધિ જે તિથિની આવી હોય તેની તે કાયમ જ રાખવી જોઈએ

(૧૭) સંપૂર્ણ થતા તિથિભોગને દિવસે જ તિથિ માનવાનું પ્રમાણ—

શ્રી તત્ત્વતરંગિણી પૃ ૧૨ માં ક્ષરમાન્યુ છે કે—

“ અથ તિથીના વૃદ્ધો હાનો ચ વા તિથિ સ્વીકાર્યે ત્યગ્રોમયો સાધારણ લક્ષણમુત્તરાર્ધેનાહ—‘ જ જા જામિ’ત્ત ગદ-ચરમાત્ યા તિથિર્યસ્મિન્-આદિત્યાદિવારલક્ષણ દિવસે સમાપ્યતે સ એવ દિવસા વારલક્ષણ- પ્રમાણ મિતિ તત્તિથિત્યેનૈવ સ્વીકાર્ય । ”

ભાવાર્થ—‘ તિથિની વૃદ્ધિહાનિમાં કદાચ તિથિ સ્વીકારવી એ વિષયમાં ઉત્તરાર્ધ કરીને જ નેનુ સાધારણ લક્ષણ કહે છે કે—’ જે તિથિ જે રવિવારાદિ દિવસે સમાપ્ત થતી હોય તે જ દિવસ તે તિથિ તરીકે પ્રમાણ માનવો જોઈએ ’

પર્વતિથિ આરાધવાનો ઉદ્દેશ શુભ ગતિને આયુષ્યબાધિ છે, ને પર્વે જ સચવાય કે ન્યારે

તે દિવસે પૂર્વતિથિ હોય. એમાં બ્રાન્તિ ન થાય માટે શાસ્ત્રકારે ઠીક જ ઉપાય કરમાવ્યો છે કે-તિથિને આહે ક્ષય હોય કે વૃદ્ધિ હોય પણ જે દિવસે તેના ભોગની સમાપ્તિ થતી હોય તે દિવસે જ તે તિથિ માનવી. ઉદય તિથિની સમાપ્તિ તે જ દિવસે હોય છે. ક્ષીણ તિથિની સમાપ્તિ પૂર્વતિથિને દિવસે જ હોય છે. અને વૃદ્ધ તિથિની સમાપ્તિ બીજે દિવસે જ હોય છે. જેઓ ત્રીજ તેરસે સંવત્સરીનો ચોથ ચૌદશનો ભોગવટો સંપૂર્ણ નહિ થતો હોવા છતાં ચાલુ ભોગવટાના નામે તેના આરાધનાનો બચાવ કરે છે અને પહેલી પાંચમ તથા પુનમે ચોથ ચૌદશના ભોગની ગંધ સરખીયે નહિ છતાં આરાધના કરે કરાવે છે, તે શાસ્ત્ર સમાચારીથી વિરુદ્ધ કેવળ જુઠું અને કલ્પના માત્ર જ સેવે છે, એમ ઉપરના પાઠથી દીવા જેવું સાબિત થાય છે. શ્રી સાગરજી પણ સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૪, અક ૪ પૃ. ૯૫ માં "તરવથી પૂર્ણતાવાળી જ તિથિને આરાધ્ય" ગણવાનું લખી ગયા છે. માટે આજે કલ્પનાના ઘોડે મનાવાતી અવિધમાન અને અપૂર્ણ ભોગવાળી તિથિઓ શાસ્ત્રાનુસારિઓને માનવા યોગ્ય નથી જ.

(૧૮) વૃદ્ધિમાં પહેલી તિથિ આધાવારમાં
ચે લેવાય તેનું પ્રમાણ—

શ્રી હીરમ્ન પૃ. ૪૫ માં નીચે પ્રમાણેનો પ્રશ્નોત્તર કરમાવ્યો છે—

“પ્રશ્નઃ—યદા ચતુર્વિંશતિ કલ્પો ઘાચ્યતે, ‘અમાવાસ્યાદિ-
વૃદ્ધો ઘા અમાવાસ્યાયાં પ્રતિપદિ ઘા કલ્પો ઘાચ્યતે
તદા પૃથતપઃ ક્વ વિધેયમ્ ? ॥ ૭ ॥ ઉત્તરમ્—‘યદા
ચતુર્વિંશતિ કલ્પા ઘાચ્યતે’ इत्यत्र पृथतपोविधाने दिन-
मैयस्य नास्तीति यथारुचि तद्विधीयतामिति કોઽપ્રા-
મ્હઃ ॥ ૭ ॥ ”

ભાવાર્થ—‘પ્રશ્ન-ન્યારે ચૌદશે કલ્પ વંચાય અથવા
અમાવાસ્યાદિ તિથિની વૃદ્ધિમાં અમાવાસ્યાએ ઠિવા પડવે
કલ્પ વંચાય ત્યારે છત્રનો તપ કયે દિવસે કરવો ? ઉત્તર-ન્યારે
ચૌદશે કે અમાવાસ્યાદિએ કલ્પ વંચાય ત્યારે છત્ર તપ કરવામાં
દિવસનું નિયતપણુ નથી. કીક ભાગે તેમ કરેા. એમાં
આગ્રહ શો ? ”

આની મતલબ એ છે કે ચતુર્વિંશતિ અઠ્ઠાઈ ને
અગિયારસથી બેસે તો તેરસ ચૌદશે છત્ર કરવો. ને
બારસથી બેસે તો ચૌદશ અમાસે કરવો. અને અમા-
વાસ્યાદિ તિથિ વૃદ્ધિમાં ને તેરસથી બેસે તો
તેરસ ચૌદશે છત્ર કરવો પહેલી અમાસ
ખાધાવાર ગણી બીજી અમાસે કલ્પધરનો
ઉપવાસ કરવો. આગ્રહ રાખવાનું કાંઈ કારણ નથી.
શ્રી સાગરાનન્દજીએ પણ આ વાત કળૂલ રાખી છે.
અને તે શ્રીસિદ્ધયક વર્ષ ૩, અંક ૨૧, પૃ. ૫૦૭ માં
નીચે પ્રમાણે ઉતારી છે:—

“ પર્યુપણના કલ્પ સંમંધી છટ્ટ કરવામાં ઠાણપણ તિથિ-
યોના નિયમને માટે આગ્રહ કરવો નહિ. અર્થાત્ જે ચૌદશો
હોય તો પહેલી બીજ ચૌદશનો પણ છટ્ટ થાય, જે અમા-
વાસ્યા હોય તો -તેરશ ચૌદશનો છટ્ટ થઈ, (પહેલી
અમાવાસ્યાએ પારણું કરી) બીજા અમાવાસ્યાએ
એકલો ઉપવાસ થાય, અને જે પડવા હોય તો પણ
તેરશ ચૌદશનો છટ્ટ થઈ અમાવાસ્યાએ પારણું આવી
પહેલે પડવે એકલો ઉપવાસ થાય.” શ્રી સાગરજીએ આમાં
પર્વતિથિની વૃદ્ધિ અને તે પહેલી બીજ તિથિઓ
તરીકે માન્ય કરીને પહેલી તિથિને આધાવારમાં
લીધી જ છે. તથા શુદ્ધ અમાસે પણ ખાવામાં વાંધા
જણાવ્યો નથી.

વાંચકો ! આ ઉપરથી જોઈ શકશે કે પહેલી
પુનમ, અમાસ વિગેરે આધાવારમાં આવે તેમાં શાસ્ત્ર
અને સમાચારીથી કશો જ પ્રત્યવાય નથી.

(૧૯) ચૌદશ ચોથની ચોમાસી સંવત્સરીનું
અમાણ—

શ્રી કલ્પસૂત્ર કિરણાવલીમાં ઉ. શ્રી ધર્મ-
સાગરજી ફરમાવે છે કે—

“ ન ચ્વ પર્યુપણાપર્વણાં માસનૈયત્યેऽપિ તિથિરપિ
ચૂર્ણાદિપુ પञ्चમ્યેવ નિયતા દૃશ્યતે તત્કથં ચતુર્થીકથન-
મિતિ શઙ્કચમ્, યુગપ્રધાનગ્રીકાલિકસૂરેઃ પૂર્વે પञ્ચમ્યેવ,
દ્દાર્ણો તુ સર્વસહ્યામિમતતત્પ્રવર્તિતા ચતુર્થ્યેવ । ”

ભાવાર્થ—‘ સવત્સરિ પર્વની માસપ્રતિબદ્ધતા છતાં
ચૂર્ણિઆદિમા પચમી પ્રતિબદ્ધતા પણ જણાય છે, તો ચોથ

કેમ કહો છો ? એવી સંકા નહિ કરવી. યુગપ્રધાન શ્રી કાવ કાચાર્ય પહેલાં પંચમી હતી. હાલ તો સર્વ સથે માન્ય કરેલી તેઓશ્રીની પ્રવર્તાવેલી શ્રી સવત્સરીની તિથિ ચોથ જ છે. ’

સંવત્સરી કરવાથી પુનમની ચાતુર્માસી પણ ફરી. તે ચૌદશમાં નિયત થઈ. અને તેથી ત્રણ પાખી પડિલ્લમણાં ઓછા પણ થઈ ગયાં. તે આખી વસ્તુનો ખુલાસો આપતો શ્રી સેનપ્રદ્ય ઉલ્લાસ ૪, પૃ-૧૧૫/૧ માંનો પ્રશ્નોત્તર આ રહ્યો:—

“ કાલિક્કુરિમિઃ પાત્તિકદિને ચાતુર્માસિકમાતીતં, તત્ર પ્રતિક્રમણાનિ ગ્યૂનાનિ મયગ્નિ, તત્કથમિતિ પ્રશ્નો-
ડપ્રોત્તરં-પ્રતિક્રમણાનાં ગ્યૂનત્વેડધિકત્વેવાનકોડપિ વિશેષો
યતઃ પૂર્વાચાર્યાણમાશ્વરણૈવાત્ર પ્રમાણમ્ । ”

ભાવાર્થ—‘ શ્રી કાલિક્કુરિમિ યોદશને દિવસે ચોમાસી લાગ્યા. એમા પ્રતિક્રમણો ઓછા થયા તેનું શું ? એ પ્રશ્ન એનો ઉત્તર-પડિલ્લમણા ઓછા કે અધિક થાઓ તેમા કાંઈ વિશેષ નથી, કારણ કે પૂર્વાચાર્યોની આચરણ જ અહિં પ્રમાણ છે. ’

અને છઠ્ઠું તો ચોમાસીનો જ કરવાનો છે, ખાસ પુનમનો, કે ચૌદશ પુનમનો જ કરવાનો છે એમ નથી, તે આપણે આ જ પ્રકરણના ૧૨ મા ‘ પોષધ અને પ્રાયશ્ચિત્ત પ્રમાણુ’મા શ્રીવ્યવહારચૂર્ણીઆદિના “ ચતુર્માસીણ છટ્ઠં સંવચ્છરીણ અટ્ટમં ” આદિ અક્ષરોમાં યાદજળ ભેઈ જ ગયા છીએ.

એટલે આ ઉપરથી નીચેની ચાર બાબતો, શ્રી

તપગચ્છની સુવિશુદ્ધ પરંપરા, આપણને શાસ્ત્રિય તરીકે બહાર કરે છે:—

(૧) ચોમાસી પર્વ પૂર્ણિમાને બદલે પાક્ષિક ચતુર્દશીને દિવસે કરવું.

(૨) વ્રણ પખખી આરાધનાના લોભથી આજ્ઞાયુક્ત આચરણા તોડવી નહિ.

(૩) અહિં પખખી આરાધના જેમ ચોમાસી આરાધનામાં શાસ્ત્રકારે સમાવી દીધી તેમ ક્ષીણ પૂર્ણિમાદિની આરાધના મુખ્યમાં ગણાવના શાસ્ત્રિય ન્યાયે ચોદશ આદિમાં સમાવી દેવી, પરંતુ ઉદયતિથિ ચોદશ આદિ પલટાવવી નહિ.

(૪) ચોમાસી છઠ્ઠમાં ચોદશ અવશ્ય લેવી. ક્ષયવૃદ્ધિના કારણે ચોદશ સાથે પૂર્ણિમા સ્વતંત્ર ન આવે તો તે ચેન કેન કલિપત લેવાનો હક કરવો નહિ.

(૨૦) પૂર્ણિમા ચોમાસી અઠ્ઠાઈમાંથી બાતલ હોવાનું પ્રમાણ—

શ્રી સેનપ્રશ્ન ત્રીને ઉત્તરાસ, પૃ. ૭૫/૨ માં નીચેનો પ્રશ્નોત્તર છે—

“ચતુર્માસાષ્ટાહિકા ચતુર્દશીં યાવત્ પૂર્ણિમાં યાવદ્વા ગણનીયેતિ પ્રશ્નોઽપ્રોત્તરં-ચતુર્માસાષ્ટાહિકા સામ્પ્રતં ચતુ-

ર્દશીં ચાવદ્રણનીયા । ” ભાવાર્થ—‘ ચોમાસી અઠ્યાદિ ચૌદશ સુધી ગણવી કે પુનમ સુધી એ પ્રશ્ન તેનો ઉત્તર—‘ હાલમાં ચોમાસી અઠ્યાદિ ચૌદશ સુધી ગણવી ’

(૨૧) ચોથ ચૌદશથી પાંચમ પુનમની અપ્ર-
ધાનતાનું પ્રમાણ—

આથી શાસ્ત્રકાર મહારાજે જો કે પુનમને પવિ-
પણામાંથી બાતલ કરી નથી, તો પણ ચોમાસી ચૌદશની
નિયત યતાં ચોમાસીની પુનમે ચોમાસી તરીકે તેની
આગળ મહત્વપૂર્ણ રહી નથી, એમ તો બતાવ્યું જ છે.
જેમ સવત્સરી ચોથની નિયત યતાં બાદરવા શુક્લ પંચમી
પર્વી તરીકે રહેવા છતાં સંવત્સરી તરીકે તેની આગળ
મહત્વહીન થઈ ગઈ છે તેમ. આ વસ્તુ ઉપર પ્રકાશ
પાડવા માટે ઉ. શ્રી. ધર્મસાગરજીને શ્રી કટપદિરણા-
વલી પૃ. ૧૬ માં તદ્દન બ્યાજબી જ કહેવું પડ્યું છે કે—

“ પરિવજ્ઞ તીર્થનાવતરણેન મૃતમાતૃકલ્પાં પઞ્ચમીમ્ ’
(પ. પ્ર પૃ. ૧૩) ભાવાર્થ—‘ તીર્થે નહિ આદરેલી હોવાથી
મરેલી માતા ગૃત્ય જાનેની પચમીને તું છોડ. ’

શ્રી હીરસૂરિ મહારાજ પણ એ જ વાતનું સમ-
ર્થન કરે છે. તે શ્રી હીરપ્રગ્ન પૃ. ૧૦ નો નીચેનો
પ્રશ્નોત્તર વાંચવાથી અમનસે:—

“ પ્રશ્ન—પર્યુષણોપવાસઃ પઞ્ચમીમધ્યે ગણ્યતે ન વા ?
॥ ૭ ॥ હત્તરમ્—પર્યુષણોપવાસઃ પશ્ચકરણસામર્ષ્યામાયં
પઞ્ચમીમધ્યે ગણ્યતે નામ્યથેતિ ॥ ૭ ॥ ” (પ. પ્ર પૃ ૭૫)

ભાવાર્થ—‘ પાંચમ ઉચ્ચરી હોય તેણે સવત્સરીનો ઉપવાસ કર્યો, તે પાંચમીમાં ગણાય કે નહિ? ઉત્તર—છઠ્ઠ કરવાની શક્તિ ન હોય તો સવત્સરીનો ઉપવાસ પાંચમમાં ગણાય, અન્યથા ન ગણાય. ’

પાંચમીની જો પ્રધાનતા જ ટકી હોત તો આ રીતે શાસ્ત્રકાર સંવત્સરીના તપથી તેનો તપ આવી ગયાનું ન જ જણાવી શકત.

શ્રી હીરપ્રશ્ન ૫, ૭૩ નો આ પ્રશ્નોત્તર પણ વાંચો—

■ પ્રશ્ન:—યેન શુક્લપશ્વમી ઉચ્ચરિતા ભવતિ સ ચદિ પર્યુષણાયાં દ્વિતીયાતોડષમં કરોતિ તદ્દેકાન્તેન પશ્ચમ્યામેકાશનકં કરોતિ ઉત યથારુચ્યેતિ ? ॥ ૧૪ ॥ ઉત્તરમ્—યેન શુક્લપશ્વમી ઉચ્ચરિતા ભવતિ તેન મુરુચ્યુત્યા તૃતીયાતોડષમઃ કાર્યઃ અથ કદાચિદ્ દ્વિતીયાતઃ કરોતિ તદા પશ્ચમ્યામેકાશનકરણપ્રતિગ્રન્થો નાસ્તિ, કરોતિ તદા મઠ્યમિતિ ॥ ૧૪ ॥ ’ (પ. પ્ર. ૫. ૭૬)

ભાવાર્થ—‘ જેણે શુક્લ પશ્વમી ઉચ્ચરી હોય તે જો પર્યુષણમાં બીજથી અઠમ કરે તો તેણે એકાન્તે પાંચમે એકાસણ કરવું જોઈએ કે જેવી ઇચ્છા? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર—જેણે શુક્લ પાંચમી ઉચ્ચરી હોય તેણે મુખ્યવૃત્તિથી ત્રીજથી અઠમ લેવો જોઈએ. જો કદાચ બીજથી અઠમ કરે તો પાંચમે એકાસણ કરવાનો ખાસ પ્રતિબંધ નથી. કરે તો સારું. ’

આ પ્રશ્નોત્તર પણ ચોથ કરતાં પાંચમનું પર્વપણું છતાં ગૌણપણું જ સિદ્ધ કરે છે. જો જ વસ્તુ ચોમાસી

ચોદશ આગળ આવતી પુનમ માટે પણ સમાન જ છે શ્રી તત્ત્વતરંગિણી પૃ ૧૫ મા ફરમાયું છે કે—

“યદિ પુનઃ કદાચિત્ ચતુર્માસ્યા પાક્ષિક વનતિ તદા તદ્વ ‘પુવ્વુષ્વ’તિ પૂર્વગત્ અન્યચતુર્દશીપાતે વા રીતિ સૈવાનુસર્ત્તયેત્યર્થ, અપિ પુનરર્થે વચ્ચક્ષિતાઽપિ, ન પુન સૂત્રોક્તમિતિ જ્ઞાન્ત્યા (ન્તિ) કૃત્વા પોર્ણમાસી પ્રહોતવ્યેતિ ।”

ભાનાર્થ—‘જો કદાચ ચોમાસી ચોદશનો ક્ષય હોય તો પણ પૂર્વની માહક-એટલે અન્ય ચોદશના ક્ષયે જે રીત છે તે જ અનુમરવી, અર્થાત્ તેરસ મહણ કરવી પણ સૂત્રોક્ત છે એવી જ્ઞાન્તિથી પુનમ મહણ કરવી નહિ.’

આની અવતરણિકામાં પણ પૃ ૧૪ મા નીચે પ્રમાણે પાઠ છે—

“અથ ચતુર્માસ્યાચ્ચતુર્દશીપાતે પ્રવચનાત્કથ્યાત્ પોર્ણમાસ્યેષ [યુક્તા] (જગાયસી), મેનરત્યનુવાસિતગુહકુચ્ચસ્ય વદ્યચિદ્જ્ઞાન્તસ્ય જ્ઞાન્તિમપાકર્તુમાયાદ્યમાહ ।”

આ પાઠમાં આવા [] કાટખૂણમાં આપેલો પાઠ સુદ્રિત પ્રતમાં છે, આવા () કોસમાં આપેલો પાઠ હસ્તલિખિત પ્રતમાં છે. તે શ્રી પવતિથિ પ્રકાશ પૃ ૧૮૮ મા અમે ટિપ્પણ નં ૭ મા સૂચવ્યો છે એનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે—

“ચોમાસી ચોદશનો ક્ષય હોય ત્યારે શાઓખા દેવાયો પુનમ જ મોગી છે, પણ ખીજ નથી, માટે તે દિવસે ચોદશ

કરવી, 'એવી ગુરુકૃત સેવ્યા વિનાના કોઈક બ્રાન્ત પુરુષની બ્રાન્ત દૂર કરવા માટે બે ગાથાઓ કહે છે. '

આ ખોઠો પણ ચોદશના પર્વાપણા કરતાં પુનમના પર્વાપણાની પ્રધાનતા માનનારાઓનું 'બ્રાન્ત' વિગેરે જણાવી ખંડન જ કરે છે. સારાંશ એ છે કે કોઈ પણ સુજ્ઞ મનુષ્ય શાસ્ત્રાજ્ઞાવિરુદ્ધ અપ્રધાનનો આગ્રહી બની પ્રધાનનો નાશ કરવા તૈયાર ન જ થાય.

(૨૨) છઠ્ઠાં પુનમની અનિયમિતતાનું

પ્રમાણ—

આ પ્રકરણના પ્રમાણ નં. ૧૬ માં ઉતારેલો શ્રી હીરપ્રશ્ન પૃ. ૭૮-૭૯ માંનો પ્રશ્નોત્તર અહિં ફરીથી વિચારો:—

“પ્રશ્ન:—પચ્ચમીતિથિસ્ત્રુટિતા મન્વતિ તદ્વા તત્તપઃ કસ્ય તિથૌ પૂર્ણિમાયાં ચ સ્ત્રુટિતાયાં કુચેતિ ॥૫॥ ઉત્તરમ્—અથ પચ્ચમી તિથિસ્ત્રુટિતા મન્વતિ તદ્વા તત્તપઃ પૂર્વસ્યાં તિથૌ ક્રિયતે, પૂર્ણિમાયાં ચ સ્ત્રુટિતાયાં ત્રયોદશીચતુર્દશ્યાઃ ક્રિયતે, ત્રયાદશ્યાં તુ વિસ્મૃતૌ પ્રતિપદ્યતી ॥ ૫ ॥ ”

ભાવાર્થ—‘પ્રશ્ન—ન્યારે પાંચમનો ક્ષય હોય ત્યારે તેનો તપ કય તિથિમાં કરવો અને પુનમનો ક્ષય હોય ત્યારે તેનો તપ કય તિથિમાં કરવો? ઉત્તર—પાંચમનો ક્ષય હોય ત્યારે તેનો તપ પૂર્વતિથિમાં કરવો, અને પુનમનો ક્ષય હોય ત્યારે તેનો તપ તેરસ ચોદશમાં કરવો, તેરસે ભુલી જવાય તો પડવે પણ કરવો.’

આ સાથે ૧૮ મા પ્રમાણમાં ઉતારેલો શ્રીહીરપ્રશ્ન
પૃ. ૪૫ માનો પ્રશ્નોત્તર પણ ધ્યાનમાં લો:-

" પ્રશ્ન-યદા ચતુર્વિદ્યાં કલ્પો ઘાત્યતે, અમાવામ્યાદિ
વૃદ્ધો યા અમાવાસ્યાયાં પ્રતિપદિ યા કલ્પો ઘાત્યતે તદ્વા
પૃથતપઃ કથં વિધેયમ્ ? ॥૭॥ ઉત્તરમ્-'યદા ચતુર્વિદ્યાં
કલ્પો ઘાત્યતે' इत्यत्र पृथतपोविधाने दिनतैयस्य नास्तीति
यथावच्चि तद्विधीयतामिति कोऽत्राग्रहः ॥૭॥ "

ભાવાર્થ—' પ્રશ્ન-જ્યારે ચૌદશે કલ્પ વચ્ચા અથવા
અમાવામ્યાદિની વૃદ્ધિમાં અમાવામ્યા કે એકમે કલ્પ વચ્ચા
ત્યારે છત્રનો તપ કયે દિવસે કરવો ? ઉત્તર-જ્યારે ચૌદશે કે
અમાવાસ્યાદિએ કલ્પ વચ્ચા ત્યારે છત્ર તપ ક્યારે કરવો
તેના દિવસનું નિયતપણું નથી. દીક વાગે તેમ કરવો.
એમા આગ્રહ સૌ ? '

આ પ્રશ્નોત્તરો શું સિદ્ધ કરે છે ? એ જ કે
સ્વાભાવિક મંયોગોમાં જે ચૌદશ પુનમ કે ચૌદશ
અમાસના છત્ર આવી શકતા તે પુનમ કે અમામની
શય વૃદ્ધિમા આવી શકતા નથી, માટે ચામામી કે
કલ્પધરના છત્ર કરનારે ચૌદશ સાચવીને તેરમ ચૌદશ
આદિનો છત્ર કરી લેવો. વચમા પહેલી પુનમ કે
પહેલી અમામ આવે તેને આધાર ગણી બીજી
પુનમ કે બીજી અમાસે પુનમનો કે કલ્પધરનો ઉપ-
વાસ કરી લેવો. ચોક્ક વિચારીને કરી લેવું. ચૌદશ
સાથે પુનમ અમાસની અવશ્ય નિયમિતતાનો આગ્રહ
સેવવો નહિ.

જૈન શાસ્ત્ર અને સમાચારીના ગ્રંથાણુ આત્મા-
જોને ‘પુનમની ક્ષય વૃદ્ધિ હોય ત્યારે છઠ્ઠામાં
ચૌદશ સાથે પુનમની અવશ્ય નિર્ગમિતતા રહેતી
નથી,’ એ સમજાવવા માટે હવે આથી વધારે સખળ
પુરાવાઓની જરૂર રહેતી હોય તેમ લાગ્યે જ
માની શકાય.

(૨૩) સં. ૧૯૯૭માં કાર્તિકશુદ્ધ પુનમએ હોવાનું
પ્રમાણ—

સં. ૧૯૮૯ માં જોધપુરી ચંડાંશુ ચંદુ પંચાંગમાં
ભાદરવા સુદ ૫ નો ક્ષય હતો. સં. ૧૯૯૨-૯૩ માં
ભાદરવા સુદ ૫ ની વૃદ્ધિ હતી. સં. ૧૯૯૬ માં માહ
વદ અમાસની વૃદ્ધિ હતી. સં. ૧૯૯૭ માં જૈન સમા-
જને કેઈ વર્ષોથી માન્ય ગણાતા સદર પં. શ્રીધર
શીવલાલના પંચાંગમાં કારતક સુદ પુનમની વૃદ્ધિ છે.
પહેલી પુનમ ગુરુવારે ૬૦ ઘડી છે, બીજી
પુનમ શુક્રવારે ૨૮ પલ છે. એ જ પંચાંગમાં કાર-
તક સુદ ૧૩ મંગળવારે ૫૧ ઘડી-૧૧ પળ છે. અને
કારતક શુદ્ધ ૧૪ બુધવારે ૫૬ ઘડી-૧૦ પલ છે.
વાંચકો એ ઉપરથી જોઈ શકશે કે કારતક શુદ્ધ ૧૩
કે ૧૪ ની વૃદ્ધિ ચયેલી નથી. એટલે પ્રભુ આજના
આરાધક આત્માઓએ આજામી કાર્તિકીની ચોમાસી
ચોદશ ક્યારે આરાધવી ? એ પ્રશ્નનો જવાબ એક જ
છે કે-જેમ સં. ૧૯૮૯ માં ભાદરવા સુદ ૫ નો ક્ષય

માન્ય રાખી ઉદયતિથિ ભાદરવા સુદ ૪ શુક્રવારે જ સવચ્છરી આરાધી હતી, સ. ૧૯૯૨ મા ભાદરવા સુદ ૫ ની વૃદ્ધિ કાયમ રાખી ઉદયતિથિ ભાદરવા સુદ ૪ શનિવારે જ સવચ્છરી આરાધી હતી, સ. ૧૯૯૩માં પણ ભાદરવા સુદ ૫ ની વૃદ્ધિ માન્ય રાખી ઉદયતિથિ ભાદરવા સુદ ૪ બુધવારે જ સવચ્છરી આરાધી હતી, ચાલુ સાલમાયે માહ વદ અમાસની વૃદ્ધિ અખડિત રાખી ઉદયતિથિ માહ વદ ૧૪ શુરવારે જ ૫૭મી આરાધી હતી, આમા કયાય ઉદયતિથિ તોડવામા આની ન હતી, તેમ સં ૧૯૯૭માં પણ કારતક સુદ પુનમની વૃદ્ધિ કાયમ રાખી કારતક સુદ ૧૪ બુધવારે જ ચોમાસી આરાધવી. કારતક સુદ ૧૪ બુધવારે હોવાથી ઉદયતિથિને તોડવી નહિ.

પ્રિય વાચકો ! તમોને સમજ ન પડે તો કોઈ જ્યોતિષિને પૂછજો કે જોધપુત્રી દીપણામા ‘ઓ-શ’ ક્યારની છે ? તે તુરત કહી આપશે કે ‘ચૌદશ’ બુધવારની છે. પણ તે દિવસે જ તેનું આરાધન કરવામા શકા સુદ્ધે રાખશે નહિ આટલી ચર્ચા અને પ્રમાણો જોયા પછી બે પુનઃગોને બદલે બે તેરસો કરવા તૈયાર થવું, એમા તો ખાલી હઠવાદ મિત્રાય બીજુ કાર્મ પણ તરત નથી, એમ બુદ્ધિમાનોને હવે ચોક્કસ લાગ્યા વિના રહેશે નહિ જ

એ પુનમોની એ તેરસો કરવાથી પહેલી તેરસ મંગલવારે આવશે, બીજી તેરસ બુધવારે આવશે, ચૌદશ ગુરુવારે આવશે અને પુનમ શુક્રવારે આવશે. આમાં એ વસ્તુ બગડશે. એક તો બુધવારે ચૌદશ છે, તેને બદલે તેરસ આવશે, કે જેનો તે દિવસે મુદ્દલ ભોગ નથી. ગુરુવારે પહેલી પુનમ કૃત્ય-અનારાધ્ય તિથિ છે, તે સ્થાને ચૌદશ આવશે, કે જે દિવસે ચૌદશનોયે અંશ મુદ્દલ નથી. આશાયુક્ત ઉદયતિથિનો આથી વધારે ભંગ બીજો કયો હોઈ શકે ? છતાં આવખતે ગુરુવારે ચૌદશ કરનારા, સં. ૧૬૮૬, ૧૬૯૨, ૬૪ આદિમાં ગુરુવાર-રવિવાર-ગુરુવાર આદિએ સંવત્સરી આદિ કરનારાની માફક પર્વે અપર્વ અને અપર્વે જ પર્વની આરાધના કરનારા બનશે, તથા વૃદ્ધ તિથિના તપ પૌષ્ઠ પ્રહાર્ય આદિ નિયમોના લોપક પણ બનશે એમાં તલમાત્ર શંકા નથી. ભવબીરુ બુદ્ધિમાન વિચારકો આવી ભૂલ ન જ કરે તે ઇચ્છવા યોગ્ય છે.

છઠ્ઠ આદિનાં શંકા સમાધાન

અત્રે કેટલાકો શંકા કરે છે કે પુનમની ક્ષયવૃદ્ધિ સ્વીકારી લઈએ તો ચૌદશ પુનમનો છઠ્ઠ કયારે કરીએ ? પટ કયારે આરીએ ? વિહાર કયારે કરીએ ? ઇત્યાદિ.

અત્રે એનું સમાધાન એ છે કે—

(૧) છઠ્ઠ ચોમાસીનો હોવાથી પ્રમાણ નં. ૨૨ મા

પાછળ બતાવી ગયા છીએ તેમ ચૌદશ મુખ્ય લક્ષને છઠ્ઠ કરવો. એટલે કે પુનમનો ક્ષય હોય ત્યારે તેરસ ચૌદશ અથવા ચૌદશ પડવાનો છઠ્ઠ કરવો. આ વખતે (સં. ૧૯૬૭માં) પુનમની વૃદ્ધિ આવે છે માટે છઠ્ઠ તેરસ ચૌદશનો કરવો. બીજી પુનમે પુનમનો ઉપવાસ વિગેરે કરવો. આમ કરવાથી વૃદ્ધ તિથિના ત્રત નિયમ વિગેરેના લોપક પણ બનાશે નહિ. તેરસ કદાચ બુલાય તો શ્રી કદપધરના છઠ્ઠ માટે શ્રી હીરસુરિજી મહારાજે આપેલા બુલાસાને અનુસરી (બુઆ આજ પ્રકરણનાં પ્રમાણ નં. ૧૮ તથા ૨૨) ચૌદશ અને પહેલી પુનમનો છઠ્ઠ કરવો. અને પ્રમાણ નં. ૨૧ માં જણાવેલા શ્રી હીરપ્રશ્ન પૃ. ૭૩ ના બુલાસા અનુસાર બીજી પુનમે યથાશક્તિ તપ વિગેરે કરવું.

(૨) પુનમનો ક્ષય હોય ત્યારે પટ ઝારવા - માટે એવો કોઈ શાસ્ત્રનો પાઠ નથી કે ચોમાસી પડિછમણા પહેલા પટ ઝારી જ ન શકાય ચોમાસી પડિછમણાં કાંઈ પટદર્શનને રોકતું નથી. વળી, જ્ઞાનપરમીને બીજે દિવસે ય જેમ જ્ઞાનપૂજા થાય છે, તેમ બીજે દિવસે કદાપિ પટ ઝારવો હશે તો પણ ઝારી શકાશે.

સમલાય છે તેમ, શ્રી સાગરજી મહારાજ તો, ખરતરગત્થી દેરે ય જવાનું માનતા નથી. પૂ. શ્રી

હીરસૂરિજી, સેનસૂરિજી મહારાજ એમ કહેતા નથી. જુઓ તેનો ઉલ્લેખ, શ્રી હીરસૂરિજીના બાર બોલનું પ્રતિપાદન કરતા શ્રી સેનસૂરિ પ્રસાદિત શ્રી સેનપ્રશ્ન પૃ. ૧૨૧/૧ માં નીચે પ્રમાણે છે—

“ તથા દિગમ્બરસમ્બંધિમાં ચૈત્ય ૧, કેવલ શ્રાદ્ધ-
પ્રતિષ્ઠિતચૈત્ય ૨, દ્રવ્યલિંગીનિ દ્રવ્યદ્, નિઃશ્વર ચૈત્ય ૩,
અ ત્રિપિંચ ચૈત્ય વિના વીજાં સઘલાંદ ચૈત્ય વાંદવા
પૂજવા યોગ્ય જાણવાં, અ વાતની શંકા ન કરવો. ॥ ૪ ॥”

આપણે શ્રી હીરસૂરિજી, સેનસૂરિજી જેવા મહા-
પુરુષોનું મનનું કે તત્ત્વવિરુદ્ધ શ્રી સાગરજીમહારા-
જનું માનનું ? માટે કહેા-કે મહાપુરુષોના શાસ્ત્રા-
ધારે આગ્રહ રહિત યોગ્ય વર્તન કરવું એ જ
હિતાવહ છે. પુનમની ચોમાસી બ્યારે ગહતીત્યારે
પટ ઝારણુ વિગેરે કેમ થતું હશે તેનો વિચાર કરો.
મતલબ કે પટ ઝારણુ અને યાત્રા તે દિવસે થાઓ
કે બીજે દિવસે થાઓ, પણ એ વસ્તુ એવી નથી કે
તે ઝારણુથી આખી ચોમાસી પર્વની ઉથલપાથલ કરી
શકાય, વાસ્તે, સુજોનું કર્તવ્ય એ છે કે ‘ ચોદશ
તો વિરાધવી ભેષએ નહિ જ, ’ એ શાસ્ત્રાજ્ઞાનો
પરિપૂર્ણ ખ્યાલ રાખવો.

(૩) આ વખતે (સં. ૧૯૯૭ માં) પુન-
મની વૃદ્ધિ છે, એટલે પુનમનો પટ ઝારવો,

યાત્રા કરવી એ બધું બીજી પુનમને શુક્રવારે કરી શકાશે.

(૪) પુનમનો ક્ષય હોય કે વૃદ્ધિ હોય પણ સાધુઓને વિહાર તો ચોમાસી પ્રતિબંધ છે. ચોમાસી પડિછમણું થયા પછી બીજે દિવસે ચાહે સ્વાભાવિકી પુનમ હોય, કે પડવો હોય તો પણ વિહાર થવામાં વાંધો નથી. આ વખતે (સં. ૧૯૯૭ માં) કારતક સુદ ચૌદશ બુધવારની છે. એટલે ચૌદશ બુધવારે ચોમાસી પડિ-છમણું કરીને પહેલી પુનમ ગુરુવારે જેઓને વિહાર કરવા હોય તેઓ વિહાર કરી શકશે. અને ચોમાસું બદલવું હોય તો ચોમાસું બદલી શકશે. કેાંઈને બીજી પુનમને શુક્રવારે, જ ચોમાસું બદલાવવાના ભાવ થાય તો તેમ પણ કરી શકશે; કારણ કે ચોમાસી પડિ-છમણા પછી છૂટા થયેલા વિહારો કિંવા ઠાણાઓઠાણુ કેાંઈ તિથિ પ્રતિબંધ નથી કે જેથી 'તે પહેલી પુનમે ન થાય અને બીજી પુનમે જ થાય, કિંવા પુનમે થાય અને પડવે ન જ થાય, કિંવા પહેલી પુનમે થાય અને બીજી પુનમે ન જ થાય,' ઇત્યાદિ વિકલ્પો ઘડીભર પણ માની શકાય.

(૫) પુનમની ક્ષયવૃદ્ધિએ ચૈત્ર આસોની ઓળી ક્યારે બેસાડશે. અને ચૂરી કરશે ? એવા વિકલ્પો પણ કેટલાક કરે છે. તે પણ અર્થવગરના જ છે. પુનમનો ક્ષય હોય ત્યારે તે પુનમ આખી ચૌદસ

લેગી આવેલી જ છે. તેને છેલ્લો દિવસ રાખીને ઝાળી છઠ્ઠી બેસાડી શકાયે. પુનમની વૃદ્ધિ હશે ત્યારે પુનમની સમાપ્તિ બીજે દિવસે છે, માટે તેને છેલ્લો દિવસ રાખીને ઝાળી આઠમથી બેસાડી શકાયે. વચમાં પણ કોઈ તિથિની વટવધ હોય છે ત્યારે તમે શું કરો છો ? એ જ કે કાં તો છઠ્ઠી બેસાડો છો, અથવા આઠમથી બેસાડો છો. બસ, એ જ પ્રમાણે આમા થે કરવું.

(૨૪) સંવત્સરી પછી ૭૦ દિવસે ચોમાસીનું પ્રમાણ—

શ્રી સિંધચક્ર વપ ૪, અંક ૧૫, પૃ ૩૪૬ માં લખ્યું છે કે—

“ સંવત્સરીના દિવસની સાથે આષાઢ ચતુર્માસીના દિવસ અતીત પચાસમે દિવસ હોવો જોઈએ, અને દાર્તિકી ચતુર્માસીના દિવસ અનાગત સિત્તેરમે દિવસ હોવો જોઈએ.”

આ કથન શ્રી સમવાયાંગ અને પર્યુષણાકલ્પ આદિના વચનને મળતું છે. ફરેક શાસ્ત્રાનુસારીએ આ શાસ્ત્રાના મુજબ જ આરાધના કરવી જોઈએ. સવત ૧૯૯૭ માં જેઓ કારતક સુદ ૧૪ બુધવારે કરવાને બદલે પહેલી પુનમ ગુરુવારને દિવસે કરશે, તેમનાથી આ આશાનું પાલન થશે નહિ, તે દીવા જેવું સમજાય તેવું છે. કારણ કે સંવત ૧૯૯૨-૯૩ ની

માફક તેઓએ આ સાલ(સ. ૧૯૬૬)મા શ્રી સવ-
ત્સરી પ્રતિક્રમણ લાદરવા સુદ પાચમે નથી કર્યું,
કિન્તુ શ્રી સધની સાથે લાદરવા સુદ ૪ ગુરુવારેજ
કર્યું છે હવે લાદરવા સુદ ૪ ગુરુવારનું ભવત્સરી
પ્રતિક્રમણ કયાં પછી લાદરવા સુદ ૫ શુક્રવારથી
દિવસ ગણો તો સિત્તેરમે દિવસ કારતક સુદ ૧૪
બુધવારનો જ આવશે લાદરવા સુદ પહેલી પુનમ ને
ગુરુવારે ચૌદસ કરશે તો વાસ્તવિક તે ચૌદશનો નહિ
પરંતુ પુનમનો જ તિથિભોગ હોવાથી સિત્તેરમે નહિ
પરંતુ ઇકેતોરમે જ દિવસ થશે જેમકે લાદરવા શુદ્ધ
૪ પછી પાચમથી પુનમ સુધી શુદ્ધપક્ષના દિવસ
૧૧+ લાદરવા માસના કૃષ્ણપક્ષના દિવસ ૧૫+ આસો
માસના શુદ્ધ તથા કૃષ્ણ પક્ષના દિવસ એકંદરે
૩૦+ કારતક શુદ્ધ એકમથી સુદ ૧૪ સુધીના દિવસ
૧૪= આનો એકંદર સરવાળો દિવસ ૭૦ નો કારતક
સુદ ચૌદશે આવ્યો. હવે એક દિવસ ખસેડીને જો
ચૌદશને તમે પુનમે લઈ જશો તો સરવાળામા એક
દિવસ વધવાથી તે સિત્તેરમે નહિ પરંતુ ઇકેતોરમે જ
દિવસ આવશે, માટે ચૌદશનું પરાવર્તન કરતા પહેલા
આ વસ્તુ પણ ભવલીરૂ આત્માઓએ ધ્યાનમા રાખવા
જેવી છે વળી પહેલી પુનમે ચોમાસી પડિક્રમણ કર
નારાઓને અષાઢ ચોમાસીથી કાર્તિકી ચોમાસી ૧૨૦
ને બદલે ૧૨૧ દિવસે આવશે, જેમકે પુનમનો એક
દિવસ ઉપર વધે છે અને ફાગણ ચોમાસી ૧૨૦ દિવસે

આવવાને બદલે ૧૧૯ દિવસે આવશે, કેમકે પુનમનો તિથિલોગ પાછળ ગણાઈ ગયેલો હોવાથી ફરીથી તે ગણાશે નહિ અને એકમથી ફાગણ સુદ ૧૪ સુધી ગણતાં ૧૧૯ દિવસો જ થશે. ચૌદશનું પરાવર્તન ઈશ્વરનારાઓને આ પણ એક મોટો બાધ છે. જ્યારે આગામી કારતક સુદ ચૌદશે જ ચૌદશ કરનારા શાસનપ્રેમીઓને તો આપાદ ચોમાસીથી કાર્તિક ચોમાસી અને કાર્તિકી ચોમાસીથી ફાગણ ચોમાસી પણ બરાબર ૧૨૦ દિવસે જ આવીને ઊભી રહેશે. સમાજના ડાઘા અગ્રણીઓ આ પણ વિચારે.

શ્રીમાન સાગરાનન્દજી સિદ્ધચક્રવર્ત્ય ૫, અંક ૭, પૃ. ૧૫૭માં વહે છે કે—“યાદ રાખવું જરૂરી છે કે શ્રમણ બગવાન મહાવીર શ્રી દેવાનન્દાના મર્કમાં બ્યાસી દિવસ રહ્યા, તેમાં અવમરાત્ર એટલે તિથિક્ષય આવેલો જ છે. કર્મમાસની અપેક્ષાએ બ્યાસી રાત્રિદિવસ ગણ્યા છે. સંવત્ષરી પછીના સિત્તેર અને ખેલાના પચાસ પણ રાત્રિદિવસ લીધા છે.” તેમની આ કહેવાની મતલબ એ છે કે ‘આ દિવસો “કર્મમાસ”ની અપેક્ષાએ ગણાવા જોઈએ, કર્મમાસમાં તિથિનો ક્ષય કે વૃદ્ધિ આવતી નથી, એટલે વારના હિસાબે જ દિવસો ગણવા, તિથિલોગના હિસાબે નહિ ગણવા.’

આ તેમનું કહેવું વદતોવ્યાઘાત જેવું છે, સત્યથી તદ્દન વેગળું છે, અને ચોતે પૂર્વે શું લખ્યું છે તેનાયે જાનવિનાનું છે. પાશ્વિક, ચાતુર્માસિક, કે સાંવત્સરિકના

૧૫-૧૨૦-કે ૩૬૦ દિવસોની માફક ઉપરોક્ત ૫૦-૭૦ દિવસો પણ તિથિલોગના હિસાબે જ ગણવાના છે, જેની સાણિતીમાં તેમણે પોતે જ શ્રી સિંધ્વચક વર્ષ ૪, અંક ૨, પૃ. ૩૮ માં લખ્યું છે કે—

“પાક્ષિક પ્રતિક્રમણમાં સૂર્ય, ચંદ્ર, ઋતુ, કર્મ, કે અભિવર્ધિત એકે પક્ષનો હિસાબ રહેતો નથી... ૫૫૫મી આદિ માટે તિથિની સંખ્યાનો હિસાબ નામ સાથે.”

વર્ષ ૪, અંક ૪, પૃ. ટાઈટલ ૩ માં લખ્યું છે કે—

“પનરસણ વિગેરે પાઠની સમજણ. ધ્યાન રાખવું કે ૫૫૫મીમાં એકમ વિગેરે તિથિઓ વધી અગર ધરી એટલે તૂટી અગર બેવડી થઈ પણ તે તમામ તિથિઓ પદરને અંગે જ છે. એટલે એમ કહેવું જોઈએ કે પાક્ષિકને અંગે માત્ર તિથિઓનો ભોગવટો ગણવામાં આવેલ છે...તિથિના ભોગવટા અને તિથિની સંજ્ઞાની અપેક્ષાએ તોર, ચૌદ, સોળ, કે સત્તર દિવસો અને રાત્રિઓ પખવાડામાં ગયા હોય, તો પણ પનરસણ દિવસાર્થ, પનરસણ રાઈગાં એમ કહેવું જ વ્યાજબી છે.”

ટાઈટલ પૃ. ૪માં લખ્યું છે કે—

“પાક્ષિકની તિથિ જે ચતુર્દશી છે તેની મર્યાદામાં સૂર્યોદય જોખા થાય કે વધારે થાય તેનો હિસાબ ગણાય નહિ. પણ માત્ર તિથિનો ભોગવટો અને ગએલી તિથિઓની સંજ્ઞાઓ જ ગણાય.”

વર્ષ ૪, અંક ૭, પૃ. ૧૫૦માં લખ્યું છે કે—

“પાક્ષિકની તિથિઓને અંગે જે ન્યાય જણાયો છે તે

જ ન્યાય અહીં ચોમાસીને અંગે લેવાનો છે. અર્થાત્ ચારે માસના લોગવટા અને સંજ્ઞા ઉપર જ ધ્યાન આપવાનું છે. જેવી રીતે પક્ષમાં પડવાથી માંડીને પુનઃ સુધીના કે અમાવાસ્યા સુધીના તિથિના પંદર નામોમાં કોઈ નવા નામની તિથિ હાખત્ર થતી નથી, તેવી જ રીતે આવણથી માંડીને ગણાતા બાર મહિનામાં કોઈપણ તરમો મહિનો જુદા નામવાળો આવતો નથી." ઇત્યાદિ.

આ પ્રમાણે પચાસ સિત્તેરનો મેળ પણ રાત્રિદિવસથી નહિ, કિન્તુ તિથિના લોગવટા ઉપરથી જ મેળવવાનો છે તે કોઈએ ભૂલવું બેઠણે નહિ.

(૨૫) ચોથ ચોદશનું કાર્ય ચોથ ચોદશે જ થાય તેનું પ્રમાણ—

અમારી લખેલી શ્રી પર્વતિથિ પ્રકાશ (સટીક તત્ત્વરંગિણીનો વિશિષ્ટ વિવેચનાત્મક અનુવાદ) પૃ. ૨૮, ટીપ્પણ ૩૦માં, શ્રી તત્ત્વરંગિણીની સુદ્રિત પ્રતમાં એક જે મહત્ત્વનો પાઠ તેના સંપાદક તરફથી નહોતો છપાયો, તે હસ્તલિખિત પ્રતના આધારે સુદ્રિત થયેલો છે, તેમાં શ્રી 'રૂદ્રપદ્મીય સામાચારી'નો અને 'પૌષધ વિધિ'નો આધાર આપ્યો છે, તેમાં ચોથ ચોદશનું કૃત્ય ચોથ ચોદશે જ કરવાનું ભારપૂર્વક પ્રમાણ આપ્યું છે. શ્રી તત્ત્વરંગિણીનો તે પાઠ નીચે પ્રમાણે છે—

“ કિં ચ પાશ્વિકકૃત્યં પञ्चदश्यामयુક્તમેव, ચતુર્દશી-
મન્ત્રેણ તત્કૃત્યસ્યાયુક્ત-વાત, યદુક્તમમયદેવસૂરિમુક્તાત્પ-
રમાનન્દનાસ્મા ‘રૂદ્રપદ્મીયસામાચાર્યા’ પૌષધાધિકારે

જિનવહ્નમ્મરિણા 'પૌષધવિધિ' પ્રકરણે ચ—“અહ તંમિ દિણે ચડદસી તો પક્કિલ્લય ચાડમ્માસિચ્ચ વા, અહ ન તો દેશસિયં સંવત્સરિઝં વા પાડિક્કમિઝ સાહુ વિસ્મામણં કુણદસિ ।”

ભાવાર્થ—‘ચૌદશ વિના ચૌદશનું કાર્ય અયોગ્ય હોવાથી પુનઃ અમાસે ચૌદશનું કૃત્ય કરવું તદ્દન ગેરબ્યાજબી છે. ૩૬૫લીય સામાચારીમા પૌષધ અધિ કારે શ્રી પગ્માનન્દે અને પૌષધવિધિમા શ્રી જિનવહ્નમ્મ- સ્મરિએ કહ્યું છે કે—“ જો તે દિવસે ચૌદશ હોય તો પખખી અથવા ચોમાસી પડિક્કમવી, જો ન હોય તો જે દિવસ હોય તે પ્રમાણે દેવસિક અથવા સાવત્સરિક પડિક્કમીને સાધુ મહારાજની વિશ્રામણા-સેવાભક્તિ કરવી ”

આમા ચોથ ચૌદશ જે દિવસે હોય તે જ દિવસે સવત્સરી-પખખી અને ચોમાસી પડિક્કમવા ફરમાવે છે. તે જ્યારે ન હોય ત્યારે દેવસિ પડિક્કમવા ફરમાવે છે. પાચમ, પુનમ કે અમાસે સવત્સરી, પખખી કે ચોમાસી પડિક્કમવાનો નિષેધ કરે છે, કારણમા તે દિવસે ચોથ ચૌદશ નથી હોતી એમ અનુરોધ કરે છે. પ્રિય વાચકો, સ. ૧૯૯૭ કારતક મુદ પહેલી પુનમ ને શુક્રવારે પુનમનો ભોગ છે, ચૌદશનો ભોગ નથી. ચૌદશ શુક્રવારે છે, માટે શ્રી તપાગરછની શાસ્ત્રોક્ત સામાચારી મુજબ આગામી ચોમાસી પર્વ ચૌદશ શુક્રવારે જ કરવું હિતાવહ છે.

પાચમ પુનમ આદિની વૃદ્ધિ આદિમાં ત્રીજ તૈરસ આદિની વૃદ્ધિ કરી, ખરી ચોથ ચૌદશને પહેલી

પાંચમ પુનમ આદિમાં સ્વપુદ્ધિથી લઈ જનારાઓને શ્રી તત્વતરંગિણીકાર તત્વતરંગિણી પૃ. ૧૬ માં નીચેના જરા સખત પણ સચુચિત જ ચાખખો લગાવે છે—

“ ન હાન્ધમન્તરેણ સ્થાભિમતં યસ્તુ પરિહૃત્ય તદ્યુ-
ક્ત્વાઽગ્ન્યદ્ગમ્હોત્ત્વમુપધામતે । ” ભાવાર્થ—‘ સ્થાભિમત
યસ્તુને છાડીને તે પુદ્ધિથી અન્ય પરતુને પ્રહણ કરવા
અંધ વિના બીજે કોઈ તૈયાર ન થાય. ’

ચોદશનું અસ્તિત્વ પુનમમાં નથી જ,
માટે તેઓ જ આગળ એ જ પૃથમાં લલામણ
કરે છે કે—

“ નો ચેત્ ટીપ્પનકમલોક્નીયમ્, તદ્વેત્તા વા
પ્રણવ્યઃ, તદ્વનુ સ્વમત્ત્યાઽઽલોચ્ય પૌર્ણમાસી ચાતુર્માસી-
ત્વેનાધુના ન ધ્રુવેયેતિ મદીયં યચઃ પ્રચ્ચનાનુયાયિ યુક્તિ-
ક્ષમં ચ સ્વીકર્તવ્યમ્...કિં જ ચતુર્દશીમન્તરેણ ચાતુ-
ર્માસકપ્રતિક્રમણં ન કર્તવ્યમિત્યેતદ્વચનં પૌષધવિધિ-
પ્રકરણેઽપિ સ્પષ્ટં દૃષ્ટમિતિ । ”

ભાવાર્થ:—નહિ તો તમારે ટીપણું બેવું, અથવા
તેના જાણનારને પૂછવું. પણ વિચાર કરીને ‘ પુનમને
ચોમાસી તરીકે નહિ સ્વીકારવી ’ એવું મારું આગમાનુસારી
અને યુક્તિયુક્ત વચન તમારે સ્વીકારવું. વળી ‘ ચોદશ વિના
ચોમાસી પડિક્કમણું નહિ કરવું, ’ એવું વચન શ્રી
પોષધવિધિ પ્રકરણમાં પણ મોળુદ છે. ’ ઇતિ.

ઉપસંહાર

આ લખાણના ચાર પ્રકરણદ્વારા વાંચકોને એક તો

તિથિ આરાધનમાં શ્રીપૂજેના જમાનાથી ઠેવી ગરબડ પ્રવિર્ષ્ટ થયેલી છે, બીજી શ્રીમાન સાગરાનન્દજીના હાથે શાસ્ત્રોક્ત વસ્તુનો ઠેવો સ્વીકાર થયેલો છે, ત્રીજું તેમણે કાઢેલા શાસ્ત્રિય પુરાવાઓ ઠેવા અશાસ્ત્રિય છે, અને ચોથું શ્રી તપગચ્છ સામાયારી ઠેવા તિથિ-આરાધનાના સિદ્ધાંતને માન્ય રાખે છે, એ ચાર મુદ્દાઓ તે તે મુદ્દાઓને લગતા સત્તાવાર સાહિત્યના આધારે જ તેના દસ્તાવેજી પુરાવાઓની સાહેલીઓપૂર્વક સમજાવવાનો પ્રયાસ અમે સેવ્યો છે. આમાં શ્રી જિનમાર્ગના સત્યની સેવાના જીવનમતને અંગે ઉપસ્થિત થતી એક દૃશ્ય જ મૂંઝે જાળવી છે. આવો પ્રયાસ મૂંઝે સ. ૧૯૬૩માં ‘શ્રી પર્વતિથિ પ્રકાશ’ રચીને કર્યો હતો. તેનાથી ઘણાંઓને સત્ય વસ્તુ જાણવાની મળી હતી. હાલમાં તે પુસ્તકની ઘણી માગણીઓ આવે છે, પણ પુસ્તક પ્રકાશન મર્યાદા પાસે તે ખલાસ થઈ ગયું છે. સત્યપિપાસુ જનતાને તેવો જ હાલમાં જોઈતો ઉપકાર કરી શકે તેવો આ દ્વિતીય પ્રયાસ છે.

વાસ્તવિક વસ્તુ વિચારીએ તો શ્રીમાન્ સાગરાનન્દજી પામે ભાદરવા સુદ પાંચમની ક્ષયવૃદ્ધિએ ભાદરવા સુદ ત્રીજની ક્ષયવૃદ્ધિ કરવાના ટેકામાં એકે શાસ્ત્રધાર કે પરપરા નથી. ત્યારે ફરીફરીને તેઓ પુનઃ અમાસની ક્ષયવૃદ્ધિએ તેરસની ક્ષયવૃદ્ધિ કરવાની શ્રીપૂજેના સમયથી સમાજમાં ઘુસી ગયેલી

અયુક્ત પ્રથાને પરંપરા તરીકે આગળ ધરે છે. શ્રી સાગરજી મહારાજે અને શ્રી સાગરજીના વતનનું અનુકરણ કરતા સમાજના અન્ય આચાર્યોએ હવે એ વિચારવું જોઈએ કે એ શાસ્ત્રવિરુદ્ધ પ્રથાને પરંપરા તરીકે ક્યાં સુધી ચલાવવી ? શાસ્ત્રજ્ઞાનો ભંગ કરતી પ્રથા કેઈ પાટપરંપરાથી ચાલી હોય તો પણ તે જીત તરીકે માન્ય રાખી શકાતી નથી, પરંતુ જાગ્યા ત્યાંથી સવાર ગણીને તુરત જ ત્યજી દેવી જોઈએ. તેમાં જ શ્રદ્ધા અને ચારિત્ર રહેલું છે. તે માટે ખુદ શ્રી સાગરજીએ કેવું સુંદર લખેલું છે, તે તેમના સિદ્ધ-અક્ષર વર્ષ ૪, અંક ૧૫, પૃ. ૩૪૮માંથી આ નીચે ઉતાર્યું છે, તે વાંચો—

“કેટલાક અણુસમણુ મનુષ્યો એક આચાર્યે કહ્યું છે તે વૃત્ત, બીજી પાટવાળા આચાર્યે કહ્યું તે અનુવૃત્ત અને ત્રીજી પાટવાળા આચાર્યે કહ્યું તે પ્રવૃત્ત કહીને માત્ર તેટલી પરંપરાથી જ પ્રવર્તેલા આચારને જીતકલ્પ માની લે છે, પણ તેવા જીતકલ્પ આજ્ઞાને અનુસરી હોતો નથી તો તેવા જીતકલ્પને માનવાની શાસ્ત્રકારો સાફ સાફ મનાઈ દે છે.”

મહારાજો ! શાસ્ત્રોક્ત ઉદયતિથિને તોડી નાખનારી, સંવત્ષરી-પખખી-અને ચૌમાસી જેવી ચોથ ચોદશે જે કદાપિ ફેરે નહિ તેને પણ ફેરવી નાખનારી, પર્વને દિવસે અપર્વ અને અપર્વને દિવસે પર્વ

કરાવનારી, ઇત્યાદિ અનેક દૂષણોની જનેતા ઉપલી એકના ક્ષયને બદલે બીજીનો ક્ષય અને એકની વૃદ્ધિને બદલે બીજીની વૃદ્ધિ કરનારી શાસ્ત્ર કે સામાયારીના પ્રમાણથી શૂન્ય પ્રધાને પરંપરા તરીકે વલગનારાઓને શ્રી સાગરજીનાં ઉપલાં વાક્યો અક્ષરશઃ લાગુ પડે છે.

ત્રિપુટી મુનિરાજ શ્રી દર્શનવિજયજીએ શ્રી માગરજીના પક્ષથી અનેક અશાસ્ત્રિય ગાળતોનો ઉલ્લેખ કરનારી 'શ્રી જૈન પંચાંગ પદ્ધતિ'ને જનાવી તે પૂર્વે પોતાની લખેલી "શ્રીદિનશુદ્ધિ દિપીકા યાને વિશ્વ-પ્રભા" પૃ. ૫૫માં નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે-

“સૂર્યોદય થાય ત્યારે જે તિથિ હોય તે તિથિ પ્રમાણ છે. અને તે જ તિથિ બે સૂર્યોદયને જુએ તો વૃદ્ધતિથિ કહેવાય છે, તેમાં પહેલી વૃદ્ધિ તિથિ અને બીજી પ્રકૃત તિથિ છે. વળી જે તિથિ સૂર્યોદયને ન જુએ તે પૂર્વની તિથિમાં લય પામવાથી ક્ષયતિથિ કહેવાય છે.”

સં. ૧૯૮૯ ની ચોપડી પૃ. ૩ માં આ. શ્રી વિજયનીતિસરિજી પણ જણાવે છે કે-

“બીજો તિથિ સંપ્રધે નિર્ણય એ છે કે સૂર્યોદય સાથે જે તિથિ હોય તે તિથિ પ્રમાણભૂત ગણાય છે.”

સં. ૧૯૯૨-૯૩માં બાદરવા સુદ ૪ સૂર્યોદય પછી ઘડી ૫૮-૦ તથા ૫૭-૪૬ પણ હતી. સં. ૧૯૯૬માં મહા વદ ૧૪ પણ સૂર્યોદય પછી ઘડી ૫૭-૨૨ પણ હતી. સં. ૧૯૯૭માં કારતક સુદ ૧૪નો ક્ષય કે વૃદ્ધિ નથી હિન્તુ તે પણ મુખવારે સૂર્યોદય પછી ૫૬ ઘડી,

૧૦ પલ સુધી હૈયાત છે. ‘સૂર્યોદય તિથિને પ્રમાણ’ લખનારા મહાશયે શું પોતાનું લખેલું હજી પોતે નહિ વિચારે ? ક્ષીણ કે વૃદ્ધિ તિથિઓના નામે ઉદય-તિથિઓનો ભંગ કરી કરાવી પોતે પણ સ્વીકારેલા સત્યનો દ્રોહ કરવાનું પાતક શા માટે વહોરે છે ?

શ્રી આશ્લવિધિકાર પૃ. ૧૫૨માં ફરમાવે છે કે—

“તિથિશ્ચ પ્રાતઃ પ્રત્યાસ્થાનચેત્તાર્યાં યા દ્યાત્ સા પ્રમાણમ્, સૂર્યોદયાનુસારેણૈવ લોકેડપિ દિવસાદિવ્યવ-હારાત્ । ...પારાશરસ્મૃત્યાદાઘપિ—“આદિત્યોદયચેત્તાર્યાં યા સ્તોકાપિ તિથિર્મચેત્ । સા સંપૂર્ણેતિ મન્તવ્યા, પ્રસૂતા નોદયં વિના ॥ ”

ભાવાર્થ:—‘સવારે પચ્ચખખાણ વખતે જે તિથિ હોય તે પ્રમાણ કરવી, સોઝમાં પણ સૂર્યોદયને અનુસારે જ દિવસાદિ વ્યવહાર છે. પારાશર સ્મૃતિઆદિમાં પણ કહ્યું છે કે સૂર્યોદય વખતે જે થોડી પણ તિથિ હોય તે સંપૂર્ણ તરીકે માનવી જોઈએ, પણ ઉદય વિનાની ઘણી હોય છતાં તે માનવી નહિ.’

શ્રી ધર્મસંગ્રહ પૃ. ૨૪૦/૧માં પણ ઉપલી વાતનું સમર્થન કરેલું છે.

વળી શ્રી સેનમજ્જમાં પણ ‘અષ્ટમ્યાદિ તિથિવૃદ્ધિમાં પહેલે દિવસે સાઠે ઘડી તિથિ હોય છે તો તે દિવસે આઠમ વિગેરે કેમ ન આરાધવી ?’ એવી મતલબના મૂકેલા પ્રશ્ન ૧૮૫ના ઉત્તરમાં પૃ. શ્રી સેનસુરિમહારાજે પૃ. ૬૭૧માં ફરમાવ્યું છે કે—

“ક્ષયે પૂર્વા તિથિઃ કાર્યા, વૃદ્ધૌ કાર્યા તથોત્તરા’

इति उमास्वातिषाचक्रवचनप्रामाण्याद् वृद्धौ सत्यां
स्वल्पाऽप्यग्रेतना तिथिः प्रमाणमिति । ”

ભાવાર્થ—‘ક્ષયમાં પૂર્વનિધિ કરવી અને વૃદ્ધિમાં ઉત્તર-
નિધિ કરવી, એવા ઉમાસ્વાતિ વાચકના વચનપ્રમાણથી
વૃદ્ધિ હોય ત્યારે થોડી પણ બીજી તિથિ જ પ્રમાણ કરવી.’
ઉપરના બંને ઉદ્દેશો એક પણ પણ ઉદ્દેશમાં
આવીને સંપૂર્ણ થતી તિથિને બલવત્તર બતાવનારા છે.

સ. ૧૬૩૦-૩૧ની સાલમાં ભાદરવા સુદ ચોથ ત્રિ
હતી. તે પંચાંગના ફોટા ‘પર્વ’ તિથિ ચર્ચા સંગ્રહ’માં
પ. શ્રી કલ્યાણવિજયજીએ આપ્યા છે. તે જોતાં સં.
૧૬૩૦માં ભાદરવા સુદ દ્વિતીય ચોથ મંગળવારે બાર
પણની હતી. અને નવત ૧૬૩૦માં શનિવારે ૩૨ પણની
હતી અને બંને સાલ તે દિવસે જ શ્રી સંવત્સરી
પર્વનું આગમન થયું હતું, તેની નોંધ અમદાવાદ
કહેવાના ઉપાશ્રય વિગેરેમાં પણ છે

કહેવાનું તત્ત્વ એ છે કે શ્રીમાન સાગરાનન્દજી
અને તેમના જેવા પક્ષવાળાઓ ઉપલા આધારોથી
પણ સમજી શકશે કે—‘ક્ષયવૃદ્ધિ કાયમ રાખીને ક્ષોણ
નિધિની આગમના પૂર્વમાં અને વૃદ્ધિતિથિની આરા-
ધના ઉત્તરમાં લેવાને બદલે મૂયોદય તિથિઓનો ભંગ
કરવાથી તેઓ પ. શ્રી ઉમાસ્વાતિ મહારાજ આદિ
શાસ્ત્રકારોના વચનોને ઝોગવે જ છે.’ શાસ્ત્ર અને
સામાચારીના વિષયમાં એવો કોઈ પણ પક્ષપાત, દુરા-
શ્રદ્ધ કે દલિંગગ ન પાલવે એટલું આ મનના તટસ્થ

વાંચન ઉપરથી સૌ સમજી શકે, તથા શાસ્ત્રિય ગ્રામા-
ચારી ગ્રામે એકવાક્યતામાં આવી શકે તેવો સુધારો
કરવાની સન્મતિ તેઓમાં જાગી શકે એ શુભ ભાવના-
એ મહુને આ ગ્રંથ લખવા પ્રેયો છે. અને મહારા
પૂ. તારક શુરવર્યોની સત્કૃપાથી તે પૂર્ણ થયે
છે. એમાં શાસ્ત્રિય સત્યની દૃષ્ટિએ જો કોઈ મારી
સ્ખલના દેખાય તો તજ્જોને તે સુધારવા વિનંતિ કરું
છું. ઘણા જ સંયમ અને મિત્રભાવથી લખવા છતાં
જો કોઈ પ્રત્યે અજાણતાં ચે અન્યાય થઈ ગયો હોય
તો તેનું હું તેઓ પાસે અંતઃકરણથી મિથ્યાકુબ્ધત
માગું છું. પ્રાન્તે હું ઈશું છું કે મહારો આ પ્રયાસ
વાંચકો સત્ય શ્રદ્ધા કરીને સફલ બનાવે. સં. ૧૯૬૬,
ભાદરવા સુદ ૧૪ રવિવાર.

इति श्रीभावनगरराज्ये (सावर) कुंडलनगरे मेष्टि-
बाधचंदगोपालदासपीताम्बरजैन भवे० मू० विद्याशालाख्यो-
पाधयेः श्री तपगच्छनायक—सिद्धांतमहोदधि—चारित्र्य-
चूडामणि—प्रवचनघटसल—स्वर्गतसकलागमरहस्यवेदि-
आचार्यवरश्रीविजयदानसूरिशेखर-पट्टप्रभाषक—आचार्य-
देवश्रीविजयप्रेमसरिसाम्राज्ये तच्छिष्यागुनोपाध्याय-
श्रीजम्भुविजयगणिना संरब्धमेदं श्री आराधना विष-
यक—तिथि—साहित्यदर्पणं समाप्तं श्री संघस्य शुभं
करोतु यायशन्द्रदिवाकरो ।

૫ રિશિ ૪ ૧ લું

ગઢવી ધરના ધર !

આ. શ્રીમાન્ સાગરાનન્દસૂરિજીએ તિથિચર્યા-
માં જતાવેલું જાંતે નાશીપાસપાણું
મહાત્માઓની નિન્હા અને લોકોને કર્મબંધની કરા-
વવાનો તેમણે વહેતો મૂકેલો ઝરો.

(લેખક—ગા વાડીલાલ યુનીલાલ—મુ. ૩૭૦૪)

આ. શ્રીમાન્ સાગરાનન્દસૂરિજી પાલીતાણામાં
પોષ વ. ૧૧ પધાર્યાં, ઉપાધ્યાયજી મહારાજશ્રી જંબૂ-
વિજયજી ગણિવર માહ શુદ્ધ ૧૩ વિહાર કરવાના હતા,
છતાં તેમની સામે તેઓથીજે વિહારની વખતે જ
મુ. શ્રી હસસાગરને શિહોરથી ખાસ બોલાવી અનિ-
ચ્છનીય ધમાલ આદરી તિથિવિષયક મતભેદના ઝોઢે
શ્રી સિંધક્ષેત્ર પાલીતાણાના શાત વાતાવરણમાં તેમણે
સ્વપ્રકૃતિમિધ્ધ ખળભજાટ પાછો પેદા કર્યો.

જૈન સમાજમાં કોઈ પણ ચર્ચાનો શાંત ઉઠેલ
નથી આવતો, તેનું કારણ બેમાંથી એક પણ ચર્ચાનો
દેખાવ કરવા છતાં વાસ્તવિક ચર્ચા માટે તૈયાર હોતો
નથી અને સામા પક્ષ તરફ કેવલ અસત્ય પ્રચાર તથા
ભાંડવુનીતિનો આશ્રય કરે છે. શ્રી સાગરાનન્દજીના
પક્ષે તાજેતરમાં પાલીતાણાખાતે આવી જ લીલા
આદરીને, મવત ૧૯૬૩ પછી તિથિચર્યા માટે
પોતાની બીનતૈયારીનું પુનઃ એક વાર પ્રદર્શન કર્યું છે.

પૂજ્ય ઉપાધ્યાયજી મહારાજ તરફથી આ. શ્રી સાગરાનન્દસૂરિજી સાથે લેખિત ચર્ચા કરવાનું કહેવામાં આવ્યું અને નિર્ણય આપનાર કોઈ પણ જવાબદાર મધ્યસ્થની હાજરી વિના રૂબરૂ ચર્ચા કરવાની ના પાડવામાં આવી, તથા સાગરજીની ફા. શુ. ૫ ની એકતરફી સલાનો સ્વીકાર કરવામાં ન આવ્યો. આથી ઉશ્કેરાઈ છ ગાઉના સંઘમાં શ્રી સાગરાનન્દજીએ પોતાના ચેલા હસસાગર મારફત ગાળોનો વરસાદ વરસાવી મોડું તોફાન મચાવ્યું. આ દરમ્યાન ઉપાધ્યાયજી મહારાજ જે અદ્ભુત શાંતિ જાળવી રહ્યા હતા, તેની લોકોએ ખૂબ પ્રશંસા કરી હતી.

આ. શ્રી સાગરાનન્દજીના પક્ષે થૂંક ઉરાડ્યા સિવાય સીધી ચર્ચા કરવાની જો કંઈ પણ તૈયારી હોય તો શાસનની હિલના અને લોકોમાં કર્મખંધની ધતી અટકાવવાના શુભ ધરિદાથી ઉપાધ્યાયજી મહારાજશ્રી જંખૂવિજયજી ગણિવરે આચાર્યશ્રી સાગરાનન્દસૂરિજી સાથે પત્રવ્યવહાર આદર્યો. તેમના પત્રો, સાગરાનન્દજીના ઉત્તરો સાથે નીચે પ્રકટ કરવામાં આવે છે. વચમાં હસસાગરજીએ સંબંધ, સભ્યતા અને અધિકાર બહારના લખેલા બે પત્રો પણ પ્રગટ કર્યા છે.

વાંચકોને વિચારપૂર્વક વાંચી બેતાં સમજાશે કે છ ગાઉના સંઘમાં પણ ખૂદ ઉ. શ્રી. જંખૂવિજયજી મ. ના સાંભળતાં બહાર રીતે હસસાગરજી જે શબ્દો બોલ્યા હતા તેની જવાબદારી સ્વીકારવાની વાત

આવતાં આ શ્રી સાગરાનન્દજી ખસી ગયા છે, ઉત્તરોમાં મુદાને છોડી આડા ગયા છે, તથા હંસ-સાગરજીએ પણ કેવળ અસહ્યતાપૂર્ણ મિથ્યારોપણ જ કરેલું છે.

પાલીતાણાનો પત્રવ્યવહાર—

પૂ. શ્રી ઉપાધ્યાયજી મ. નો પત્ર

શાંતિશુવન, પાલીતાણા, શુદ્ધ-૧૫

“આચાર્ય શ્રીમાત્ર સાગરાનન્દમુરિજી,

યોગ્ય લખવાનું કે આપના પ્રશિષ્ય મુનિશ્રી હંસસાગરજી તરફથી ફાગણ શુદ્ધ ૫ શુક્રવાર તા. ૧૪-૩-૪૦ ને રોજ તેમજ ફાગણ શુદ્ધ ૧૨/૧૩ શુક્રવાર તા. ૨૧-૩-૪૦ ને રોજ ધણી સંઘ સમુદાય સમક્ષ ડિડિમનાદે જાહેર કર્યું છે કે ‘આપ (એટલે અમે) જણાવો તે સ્થળે, આપ જણાવો તે મધ્યસ્થે આગળ આપ જણાવો તેમની સાથે, શ્રી તત્ત્વ-તરંગિણી મન્થના જ આધારે પૂ. શ્રી સાગરજી મહારાજ ચર્ચા કરવા તૈયાર છે.’ આ હિપર લખી હકીકત પ્રમાણે મુનિશ્રી હંસસાગરજીએ કહી છે કે નથી કહી એવો ટાણ પણ નિરર્થક ધરમુ ઠાઠ્યા વિના શુદ્ધ હૃદયે આપને કબૂલ છે કે કેમ? અને તેવી ચર્ચાને અન્તે મધ્યસ્થે જે નિર્ણય આપે તે માન્ય રાખી તદનુસાર આપની પ્રવૃત્તિ યદિ સુધારવા યોગ્ય લાગે તો સુધારવા જંધાઓ છો કે કેમ? તેનો આપની સહીથી લિખિત ઉત્તર ૨૪ કલાકમાં આપવા કૃપા કરશે. આપનો જવાબ જે રીતસર હકારમાં આવશે તો આ સંજઘી શ્રી સંઘમાં શાંતિ સ્થાપવા માટે ઉપયોગી થાય તેવાં પગલાં આગળ બરવાનું યોગ્ય કરી શકાશે.

લી. જંબૂવિજયજી સહી દા. પાતે.”

આ. શ્રી સાગરાનન્દજીનો ઉત્તર

પાલીતાણા, પનાલાલની ધર્મશાળા, શુદ્ધિ ૧૫

“ શ્રી જંબૂવિજયજી,

ચોગ્ય લખવાનું કે લૌકિક દીપ્તિમાં પર્વતિયિનો ક્ષય કે વૃદ્ધિ હોય ત્યારે આરાધનામાં તેના પહેલાંની અપર્વતિયિનો ક્ષય કે વૃદ્ધિ કરાય છે, તે શાસ્ત્ર (તત્ત્વતરંગિણી આદિ) અને પરંપરાથી સાબિત કરવા તૈયાર છું. તમે જે દીપ્તિમાંની અંદર પર્વતિયિનો ક્ષય કે વૃદ્ધિ હોય, સારે આરાધનામાં પણ પર્વતિયિના ક્ષય કે વૃદ્ધિ માનવા એવું શાસ્ત્ર (તત્ત્વતરંગિણી)ના આધારે સાબિત કરવાની પ્રતિજ્ઞા લખી જણાવો. જે કે મુનિશ્રી હંસસાગરજીએ તત્ત્વતરંગિણીના તમારા અનુવાદનું જીકાપણું સાબિત કરવા માટે એ વાત કરી હતી.

તા. કે. શાસ્ત્રના અર્થમાં જે વિવાદ રહે, તેનો નિર્ણય જાવનગર જેવા સ્થાનેથી બોલાવેલા તટસ્થ વિદ્વાનો આપે તે બંને પક્ષે કબૂલ રાખવો. સ્થાન અને વખત પ્રતિજ્ઞા આવેથી લખાશે.

આનન્દસાગર. ”

હંસસાગરનો પત્ર

પાલીતાણા, પનાલાલ જાણુની ધર્મશાળા, શ્રાવણ વદિ ૧

“ શ્રી જંબૂવિજયજી ચોગ્ય,

તમેએ શ્રાવણ શુ. ૧૫ ના દિને પૂ. આચાર્ય શ્રીમત સાગરાનન્દસૂરીશ્વરજી ઉપર લખેલ પત્રમાં “ આપ જણાવો તે સ્થળે, આપ જણાવો તે મધ્યસ્થ આગળ, આપ જણાવો તેમની સાથે, શ્રી તત્ત્વતરંગિણી અન્યના જ, આધારે પૂ. શ્રી સાગરજી મહારાજ ચર્ચા કરવા તૈયાર છે. ” આ સંદેશ

મારા કહેતા તરીકે જણાવેલા છે, તેમા તમે લીંગીવાળા અક્ષરો ચર્ચામાથી છટકી જવા માટે જણી લેખને લખેના છે, મારા શબ્દો તો તમારા વીર(ફિ)યાસન તા ૨૨ માર્ચ ૧૯૪૦ મા પૃષ્ઠ ૩૮૦ કાલમ ત્રીજામા “અથવા તો આપ પસંદ કરો તે રથને અને પસંદ કરો તે તપ્સ્યોની હાજરીમા ચર્ચા કરવા પૂ આચાર્ય મહારાજને વિનંતિ કરું” છપાયેલા છે, તે જ છે માટે જો જુકા લખનાર અવમોમાથી નીકળવા માગતા હો તો આ તર્ક રચવા બદલ સ્વર માફી માગો. પૂજન આચાર્યદેવ ઉપર લખેલ પત્રમા કથન અકથનનો ઇસ્તુ કાઢવાનો તમે વિનામસંગે જ નિરોધ કરેલ છે, તે પણ તેની સામીતી જ છે.

શ્રી તત્ત્વતઃ ગિણીનો તમે કરેલ અનુવાદ જુકો છે, એમ કહેનાર મારી કે કોઈની પણ આગળ તેની સહતા સામિત કરવાની તેના કત્તો તરીકે તમારી ફરજ જ છે, અને તેમાથી તમેા યદિ જુકા ન હો તો છટકી શકો જ નહિ.

તા કે પૂજ્ય આચાર્યદેવેશે તમારી જુકી ચેરેજનો પણ ઉત્તર આપીને ચર્ચા કરવા તૈયારી બતાવી લેખિત સ્વીકાર કરીને જવામ તમને પોચાડેલ જ છે, માટે ચર્ચાના માર્ગમા આ વાતને કે બીજા પણ જાના આમળા ધર્મ વગર ચર્ચાની પ્રતિષ્ઠા તેઓશ્રીને લખી જણાવશો, એમા મારે કહેવાનું હોય નહિ.

લીં. મુનિ હસસાગર સહી ૬ પાતે”

પૂ શ્રી ઉપાધ્યાયજી મ નો પત્ર

મુ પાલીતાણા, ૬ શાંતિનૂતન ફાગણ વદ ૨, સોમવાર
“આચાર્ય શ્રીમાન સાગરાનન્દસરિજ,

યોગ્ય લખવાનું કે તમારા ઉપર અમેાએ ફા શુદ્ધ ૧૫

શનિવારે નીચે પ્રમાણે કાગળ મોકલ્યો હતો. (જે પત્ર ઉપર છપાયેલ છે).

આ પત્રનો તમેએ તે જ દિવસે નીચે પ્રમાણે ઉત્તર મોકલ્યો છે. (જે ઉપર છપાયો છે).

અમેએ તમેને કાઠ પક્ષ નિર્ણય કર્યું કાઠ્યા વિના શુદ્ધ હૃદયે સુદાનો ઉત્તર આપવા વિનંતિ કરી હતી, છતાં તે પ્રમાણે તમે તમારી કાળજીની પદ્ધતિ અનુસાર નથી જ આપી શક્યા એ ખેદનો વિષય છે.

તમારા ઉત્તરમાં પક્ષ, પ્રતિપક્ષ કે પ્રતિજ્ઞા આદિની મહા-ગાંઠ તમારે નાખવી જોઈતી નહતી. તમારા પ્રશિષ્યના કથનનો અમેએ તમેને જે હવાલો આપ્યો હતો તે પ્રમાણે તમેને કબૂલ છે કે નહિ એટલો જ ખુલાસો, જણાવવાની તમારે જરૂર હતી.

તમારા ઉત્તરમાં તમેએ લખ્યું છે કે- 'જો કે મુનિ શ્રી હંસસાગરજીએ તત્ત્વતરંગિણીના તમારા અનુવાદનું જુદા-પણું સાબિત કરવા માટે એ વાત કરી હતી.' આથી હંસસાગરજીના શબ્દોનો અમેએ આપેલો હવાલો સત્ય છે, એમ તો તમેએ સ્વીકાર્યું, પણ 'તે અનુવાદનું જુદાપણું સાબિત કરવા માટે,' એમ લખીને તમેએ તિથિચર્ચાના સુદામાંથી ખસવાનું ઇટકળારું શોધ્યું છે. કાગળ વદ ૧ રવિવારની સાંજે તમારા મદર પ્રશિષ્ય તન્દથી અમેને એક પરબિડીયું મોકલવામાં આવ્યું છે. તેમાં તેમણે લખ્યું છે કે- 'આપ જણાવો તે સ્થળે, આપ જણાવો તે મધ્યસ્થ આગળ, આપ જણાવો તેમની સાથે શ્રી તત્ત્વતરંગિણી અન્યના જ આધારે પૂજ્ય શ્રી સાગરજી મહારાજ ચર્ચા કરવા તૈયાર છે,' આ શબ્દો મારા કહેલા તરીકે જણાવેલા

છે, તેમાં તમે લીટીવાળા અક્ષરો ચર્ચામાંથી છટકી જવા માટે જાણી જોઈને લખેલા છે.” આથી ‘આપ જણાવો તે સ્થળે, આપ જણાવો તે મધ્યસ્થો આગળ શ્રી તત્ત્વતરંગિણી આધારે પૂ. શ્રી સાગરજી મહારાજ ચર્ચા કરવા તૈયાર છે,’ એટલી ખીના તેમણે કબૂલ રાખીને તમે જે અનુવાદનું જીજ્ઞાસુ સાબિત કરવા માટે વાત કરી હોવાનું લખે છે તે જુદું છે, એમ દેખાડી આપ્યું છે. વળી તમેએ તમારા કાગળમાં એટલો સ્વીકાર કર્યો છે, એ જોતાં તમારા પ્રશિષ્ય જે ‘આપ જણાવો તેમની સાથે’ તથા ‘અન્યના જ’ એટલા શબ્દો ચર્ચામાંથી છટકી જવા માટે જાણી જોઈને અમેએ લખ્યા હોવાનું કહે છે તે જુદું છે, એમ સ્પષ્ટ માલુમ પડી આવે છે. આથી તો હુદ્દિમાન સમાજમાં તમે ગુરુ, શિષ્ય જન્મેની સ્થિતિ અવિશ્વાસપાત્ર સાબિત થઈ જાય તો તેમાં નવાઈ પામવા જેવું જણાતું નથી. અમે તમારી સાથે મૌખિક નહિ પણ લેખિત જ ચર્ચા માગતા હોવાનું કારણ પણ આ જ હતું અને છે.

તમારા પ્રશિષ્યે પોતાના કાગળમાં વીર શાસન તા. ૨૨ માર્ચ, ૧૯૪૦, પૃષ્ઠ ૩૮૦ ત્રીજી કોલમમાં છપાએલા શબ્દો પોતાના હોવાનું લખ્યું છે પણ તે તો કામણુ શુદ્ધ પ ગુરુવારે અહીં શાંતિ ભુવનમાં બોલાએલા શબ્દોનો ઉતારો છે, તે તેમણે જૂલવું જોઈએ નહિ. તમારા પ્રશિષ્યે બીજાનું કેટલુંક જે લખ્યું છે તે તેમના જેવાને જ જાણતું હોય અમે ઉપેક્ષા કરીએ છીએ.

લખવાની મતલબ એ છે કે તમારે અને તમારા પ્રશિષ્યને જે આમ પોતાના બોલમાંથી અને જોખમદારીમાંથી પાછળથી છટકાં જ શોધવાં પડે છે તે જાહેતર છે કે એવું જનતાની આંખે

પાટા બાંધનારું બબઝબરું તેમણે તમારા નામે બોલવું જોઈએ નહિ, અને તમારે તેમને છૂટ આપવી જોઈએ નહિ. અસ્તુ !

હવે તમેએ તમારા ઉત્તરમાં લખ્યું છે કે—“ મુનિ શ્રી હંસસાગરજીએ તત્ત્વતરંગિણીના તમારા અનુવાદનું જુદાપણું સાબિત કરવા માટે એ વાત કરી હતી.” જો અનુવાદને માટે એ વાત કરી હતી તો તે પણ અમે અમારા પત્રમાં લખી ગયા છીએ તેમ, બન્ને અમારી સાથે, ચર્ચા કરવી તમોને કબૂલ છે ? જો કે અનુવાદનું જુદાપણું કહેનારાઓને અમે કહી દીધું છે કે—“ તમે જુદાં લાગતાં સ્થળે સંબધ-પૂર્વક જુદાં લાગવાનાં કારણોસર અમેને લખી જણાવો,” પણ ન બાલુમ કેમ આ ઘુંટડો તેમને ગળે ઉતરતો નથી. તમેએ તા. ૧૪-૫-૩૮ ના તમારા સિદ્ધચક્રમાં અનુવાદનાં કેટલાંક સ્થળે જુદાં બતાવવાની ચેષ્ટા કરી હતી. તમેએ તે સ્થળે તૂટક આપેલાં છે. તે જો તમારી ઇચ્છા થાય તો સંબધપૂર્વક સંપૂર્ણ લખીને, તે જુદાં હોવાનાં કારણે તમે અમેને લખી શકો છો.

કદાચને તમારી મરજી તેમ કરવાની ન થાય અને તમારા પ્રશિષ્યે જાહેર કરેલી, અમેએ તમોને લખી જણાવેલી, તથા તમેએ “ જો કે ” કરીને સ્વીકારેલી વાત અનુસાર ચર્ચા જ કરવાની તમારી મરજી થાય તો અનુવાદમાં જેટલું જુદું સાબિત થાય તેટલું અમારે સુધારવું, બાકી જેટલું સાત્ત્વ રહે તેટલું તમારે સ્વીકારવું એ ચરતે તમારી લિખિત સહીથી કબુલાત ૨૪ કલાકમાં અમેને લખી જણાવશો. તમારા પ્રશિષ્ય કે બીજા કોઈને વચમાં પડવાની જરૂર નથી, તેમ જ અસંગત ઉત્તરો ઉપર હવે અમે ધ્યાન નહિ આપીએ, અને અંગત નામ વિગેરે લખવામાં પણ પદ વિગેરે નહિ લખવાનો

તમારા તથા તમારા પ્રશિષ્ય તરફથી જે અવિવેક દાખવાય છે તે યોગ્યાત્માઓ માટે અનિષ્ટ છે, તેની નોંધ લેશો.

લી. જળૂવિજય ”

આ. શ્રી. સાગરજનો ઉત્તર.

પત્રાલાય બાણની ધર્મશાળા, પાલીતાણા-કા. વદ ૨

■ શ્રી જળૂવિજયજી યોગ્ય,

અમે યોગ્ય પ્રતિષ્ઠા લખી મોકલ્યા છતાં તમે પ્રતિષ્ઠા કરવામાં નિષ્ફળ નીવડ્યા છો અને શાસ્ત્ર અને પરપરાથી પર્વતિથિના ક્ષય કે વૃદ્ધિએ પૂર્વતિથિનો ક્ષય કે વૃદ્ધિ કરાય છે, તેની અસત્યતા સાબિત કરવાની તમે પ્રતિષ્ઠા કરતા નથી, એ તમારા પત્રથી સાબિત થાય છે

તા કે (૧) ચર્યાવખતે પૂર્વ પક્ષ અને ઉત્તર પક્ષ બનેના વચનો નિખિત દાખ, એ તો સ્વાભાવિક જ હતું

(૨) શ્રી તત્ત્વતરંગિણીના અનુવાદના શુદ્ધાણા પશુ તે વખતે જણાવવા માટે અમે તૈયાર હતા અને છીએ

આનન્દસાગર ”

[નોંધ — તા ૬-૪-૪૦ને રોજ સાગરજીએ આ પત્ર-વ્યવહાર છપાવ્યો છે તેમાં ઉપલા કાગળમાં ‘ પૂર્વ ’ ને બદલે ‘ પર્વ ’ શબ્દ છપાવીને પાછળથી એમાં ‘ અ ’ હાથથી લખીને ઉમેરેલો છે તે આ પછીના કાગળમાં બતાવેલી તેઓની ભૂખને છુપાવવા માટે તર્કટબાજી કરેલી છે અસન કાગળમાં પોતે ‘ પૂર્વ ’ શબ્દ લખ્યો છે, તેને મદલે ‘ પર્વ ’ છપાવવો, અને પછીથી તેમાં ‘ અ ’ હાથે લખીને ઉમેરવો, તે વાચકોની સાદી સમજને છેતરવા જેવું અપયી કાર્ય તેમને સ્થાને બીજો કોઈ પશુ પાપબીરુ પ્રમાણિક મનુષ્ય ન જ કરી શકત

કદાચ ખાનો કે છાપાની ભૂનયી ‘ પર્વ ’ છપાયુ તો

તેના સુધારો તેમણે ‘પૂર્વ’ કહેવો જોઈતો હતો, પરંતુ તેને બદલે જે ‘અ’ મૂકીને ‘અપર્વ’ કહ્યો છે, તે તો તેઓની નરી છવખાણ જ જણાવે છે.]

પૂ. શ્રી. ઉપાધ્યાયજી મ. નો પત્ર

શાંતિબુવન પાલીતાણા કાગણ વદ ૩ મંગળવાર
“આચાર્ય શ્રીમાન સાગરાનન્દસૂરિજી,

યોગ્ય લખવાનું કે તમાગ દા. વદ ૨ના ઉત્તરથી તમે શ્રી તત્ત્વતરંગિણીના આધારે અમે જણાવીએ તે મધ્ય રથો આગળ પર્વતિથિની ક્ષયવૃદ્ધિએ અપર્વતિથિની ક્ષયવૃદ્ધિ કરવાનું કિંવા અમારા અનુવાદનું શુદ્ધપણ સાબિત કરવાની પ્રતિજ્ઞા જણાવવામા નિષ્ફળ નીવડ્યા હો, એ એક વાર ફરીથી પણ સિદ્ધ થઈ ચૂક્યું છે.

તમેએ માનેલી અને તમારા પ્રશિષ્યે જાહેર કરેલી એક જ ઝીલીને અમેએ તમારી સાથે ન્યારથી પત્રવ્યવહાર આદ્યો ત્યારથી અમારી પ્રતિજ્ઞા તો એ દીવા જેવી થઈ ચૂકી છે કે અમારી સાથે ચર્ચા કરવા માગનારને અમે શ્રી તત્ત્વતરંગિણી અન્યના આધારે પર્વતિથિની ક્ષયવૃદ્ધિએ અપર્વ તિથિની ક્ષયવૃદ્ધિ કરવીએ શાસ્ત્રવિરુદ્ધ છે, કિન્તુ તત્ત્વ તિથ્યારાધનની પૂર્વોક્તર દિવસે વ્યવસ્થા કરવી એ જ શાસ્ત્રોક્ત છે, એમ સાબિત કરી આપવા તૈયાર છીએ.

તમે શ્રી તત્ત્વતરંગિણી આદિ શાસ્ત્ર અને પરંપરાથી તમાના પક્ષની સિદ્ધિ કરવાનું લખ્યો હો, તો હવે તે સુદા ઉપર આવીને તમેને લખવું પ્રાપ્ત થાય છે કે—(૧) શ્રી તત્ત્વતરંગિણી, (૨) શ્રી હીરપ્રશ્ન, (૩) શ્રી સેનપ્રશ્ન, (૪) શ્રી આદ્યવિધિ, (૫) શ્રી સૂર્યપ્રશ્ન, (૬) શ્રી ન્યોતિપ વરક, (૭) શ્રી કલ્પકરિણા-વલી, (૮) શ્રી કપસુખોધિકા, (૯) શ્રી જુદતકપ બાળ્ય, (૧૦)

શ્રી નીશીથ બાબ્, (૧૧) શ્રી નીશીથ ચૂર્ણ, (૧૨) શ્રી યોગ-
વિંશિકા, (૧૩) શ્રી કલ્પ અવચૂરિ, (૧૪) શ્રી જંબૂદ્વીપ પ્રગમ્, (૧૫)
શ્રી ધર્મસંગ્રહ, (૧૬) શ્રી દશાશ્રુતરકંઠ, આ મૌલિક
શાસ્ત્રોથી અને તે જ શાસ્ત્રોકત પાઠોથી અવિરુદ્ધ જતી મૂળ
પરંપરાથી તમે તમારો પક્ષ અમે જણાવીએ તે રથને અને
અમે જણાવીએ તે મધ્યસ્થો આગળ સિદ્ધ કરવા હજી
તૈયાર છો? તમારો પક્ષ અસત્ય છે તે ઉપરોક્ત શ્રી તત્ત્વ-
તરંગિણી આદિ ૧૬ શાસ્ત્રો અને તત્ત્વ-પરંપરાથી સાબિત
કરવા અમે તો બેશક તૈયાર જ છીએ. તમારા ક્રા. શુ. ૧૫
ના ઉત્તરમાં જણાવેલી પ્રતિજ્ઞા અને ક્રા. વ. ૨ના
ઉત્તરમાં જણાવેલી પ્રતિજ્ઞામાં ફેરફાર છે, એ જ
પ્રમાણે તમારા સિદ્ધચક્રોમાં પણ પૂર્વાપર ઘણા જ
ફેરફાર અને જુકાણાં આવ્યા કરે છે તેનું પણ પ્રમા-
ર્જન કરવા તમે તૈયાર રહેશો કે? અમે ત્યારે શાંતિથી
વાટાઘાટ ચલાવવા માગીએ છીએ ત્યારે તમારા તરફથી તમારા
શિષ્યોના નામે ગંદાં સાહિત્ય છપાવી જુકો પ્રચાર કરાવાય
છે, તે શ્રી સંધર્મા શાંતિ અને સત્ય માટેના તમારા સદ્-
દેવનો અભાવ બતાવે છે, એમ અમારે દુઃખતે હૃદયે જણા-
વવું પડે છે. ક્રા. વદ ૨ના તમારા ઉત્તરમાં તમે તા. ક.
માં લખેલી ઠલમોમાં અમેને વાંધા નથી.

જંબૂવિજય.”

શ્રી હંસસાગરનો પત્ર

પનાસાસ બાબુની ધર્મશાળા, ક્રા. વ. ૩ પાલીતાણા,

“શ્રી જંબૂવિજયજી યોગ્ય,

શ્રી તત્ત્વતરંગિણી ગ્રન્થને અમે સત્યમાનીએ છીએ જ,

અને તમે તમારા અનુવાદનાં જુઠાણાં સુધારી સત્ય સ્વીકારવા તૈયાર છો તો અઠવાડીયાની અંદરનો કોઈ પણ દિવસ જણાવી સ્થળ તથા મધ્યસ્થાની ગોઠવણ કરી જાહેર કરો.

તમે એમ જાહેર કરો તો હું તો તૈયાર છું, છતાં તમે ના કહેતા હોવાથી પૂ. આત્માર્ચદેવેશ શ્રી સાગરાનન્દસૂરીશ્વરજી મ. ને તમારાં જુઠાણાં સાબિત કરવા વિનંતિ કરી છે, અને તેઓશ્રી તૈયાર છે. અનુવાદમાં જે જુઠાણાં જણાવાય તે સહજ હોય પણ જુઠાં ન હોય તો તેઓ તે પ્રમાણે સ્વીકારશે.

શાસ્ત્ર અને પરંપરા પ્રમાણે ‘લૌકિક દીપ્પણામાં આવતી પર્વતિથિના ક્ષયવૃદ્ધિની વખતે’ પહેલાંની અપર્વ-તિથિની ક્ષય વૃદ્ધિ સાખીત કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરીને પૂ. આ. દેવ શ્રી સાગરાનન્દસૂરીશ્વરજીએ તેની અસત્યતા સાબિત કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરવાનું તમોને કા. શુ. ૧૪ ના દિને જ જણાવેલ છે, એટલે તે વાત તો નવી કહેવી પડે તેમ નથી.

ચર્ચા વખતે બંનેના કથનો લિખિત થશે, અને મધ્યસ્થો પછી નિર્ણય આપશે એ પણ સ્વાભાવિક જ છે.

લી. મુનિ હંસસાગર.”

આ. શ્રી સાગરજીનો ઉત્તર

પનાલાલ બાણુની ધર્મશાળા, પાલીતાણા કા. વ. ૩

“શ્રી જંજૂવિજયજી ચોગ્ય,

શાસ્ત્ર અને પરંપરાને અનુસરનારા જે લૌકિક દીપ્પણામાં પર્વતિથિની ક્ષય વૃદ્ધિએ આરાધનામાં તેનાથી પૂર્વની અપર્વતિથિની ક્ષયવૃદ્ધિ કરે છે તે શ્રી તત્વતરંગિણી આદિ શાસ્ત્રોના આધારે સત્ય તરીકે સાખીત કરવાની તથા તમારા

તત્ત્વતરંગિણીના અનુવાદનુ ગુણાણુ સાબિત કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે તે હૈયાત જ છે.

તમેએ શ્રી તત્ત્વતરંગિણી ગ્રન્થના આધારે પર્વ-તિથિની ક્ષયવૃદ્ધિએ અપર્વતિથિની ક્ષયવૃદ્ધિ કરવી એ શાસ્ત્ર-વિરુદ્ધ છે એમ સાબિત કરવા આ પત્રમાં જ કહ્યું છે, તો અઠવાડીયામાં દિવસ જણાવી મધ્યસ્થ અને સ્થળની વ્યવસ્થા કરી જણાવવું.

તા ક. (૧) શ્રી હીરપ્રભાદિનો વિરોધ ટાળવો એ તો ઉભયપક્ષની ફરજ જ છે (૨) શ્રી સિદ્ધચક્રના તમે ગુણાણુ જણાવો તે જો તટસ્થ સહ કહેશે તો પ્રમાર્જન કરાશે.

આનન્દસાગર.”

પરિણામ—

પહેલા ઉત્તરમાં આ. શ્રીસાગરનન્દજીએ કેવલ શ્રી તત્ત્વતરંગિણીના આધારે તિથિચર્યા કરવાનું ઉડાવી દીધું છે, બીજા ઉત્તરમાં કેવલ અનુવાદની ચર્યા કરવાનું ઉડાવી દીધું છે, અને ત્રીજા ઉત્તરમાં સ્થળ વિગેરે માન્ય રાખ્યાનો દેખાવ કર્યા છતાં ઉ. શ્રી જંબૂવિજયજી મહારાજે જે શ્રી તત્ત્વતરંગિણી આદિ ૧૬ શાસ્ત્રો અને તેનાથી સિદ્ધ થતી પરંપરા પ્રમાણે તિથિચર્યા કરવાનું સ્પષ્ટ આમંત્રણ કર્યું છે તે બધન પણ તેમણે પોતાની પહેલાની પ્રતિજ્ઞા કાયમ રાખીને ઉડાવી દીધું છે.

આવો પત્રવ્યવહાર મહિનાના મહિના ચાલે તો જે એનો છેડા આવે નહિ, એ સમજી લઇને પૂ.

ઉપાધ્યાયજી મ. શ્રી જંબૂવિજયજી ગણિવરે તેમની સાથે નિરર્થક પત્ર વ્યવહાર કરવો બંધ કર્યો. કાગણુ વદ ૪ ની સાંજે શ્રીમાન્ સાગરાનન્દજીનું એક પર-
ણિડીયું આપવા માણસ આવ્યો હતો, પણ તેમના તરફથી રીતસર ઉત્તરોનું ઠેકાણું નહિ હોવાથી તે પત્ર લેવામાં આવ્યો ન હતો.

કાગણુ વદ પાંચમ સવારે ઉપાધ્યાયજી મહારા-
જનો વિહાર હવે નિશ્ચિત થઈ ચૂક્યો હતો. કા. વ. ૪ ની સાંજે આ.શ્રી પ્રતાપસૂરિજી સ્વશિષ્ય પં. શ્રી ધર્મવિજ-
યજી સાથે શાંતિભુવનમાં મળવા આવ્યા હતા. તેઓ કહેવા માગતા હતા કે આ વખતે સાગરજીના ઉત્ત-
રોમાં શબ્દછલ નથી. ઉપાધ્યાયજી મહારાજે તેમના ઉત્તરોમાં રહેલો શબ્દછલ સ્પષ્ટ કરી બતાવ્યો, જે તેઓ નહોતા સમજતા એમ ન જ કહી શકાય. આચાર્યશ્રીએ ઉપાધ્યાયજીને જ્યારે પછયુ ત્યારે તેમણે કહ્યું હતું કે ‘તમે ખુશીથી તેઓને હજીયે અમારા છેલ્લા કાગળ પ્રમાણે કબૂલ કરાવો, વ્યવસ્થિત ચર્ચા માટે અમે હજીયે તૈયાર છીએ. સ્થળ માટે ચર્ચા થતાં અમદાવાદ યોગ્ય જણાયાથી ‘શ્રી સાગરજીને જો કબૂલ થાય તો, ચોતે પણ અમદાવાદ તરફ વિહાર ફેરવે,’ એમ આચાર્યશ્રીને ઉપાધ્યાયજીએ ખુદખુદા જણાવ્યું હતું, જેનો પછીથી ઉત્તર મળી શક્યો ન હતો. સં. ૧૯૬૩માં ખંભાતના ઉદ્દેશથી ચર્ચાને માટે જામનગર સુધીના

છીએ ત્યારે ઉ. શ્રી કીર્તિવિજયજી ગણિના શ્રી
‘વિચારરત્નાકર’ની પ્રશસ્તિનો એક શ્લોક આ
સ્થળે મને યાદ આવે છે, તે આ રહ્યો:—

“શ્રીમદ્વીરવરમ્પરામુરલતાં સજ્જાપિતાં સાગરે;
ક્ષારોમિપ્રકરાનુકારિચચનેર્વાલિકવ યેનાડમુના ।

કૃત્વા યેજયપક્ષમણ્ડપમિમાં તત્રાધિરોપ્યાદ્રાવ,
પ્રૌઢાકારિ તથા યથા જગદિમાં તુષ્ટં ફલૈઃ સેવતે ॥૧૭॥”

ભાવાર્થ—‘શ્રી વીર પ્રભુની પરંપરાદ્વીપી કલ્પ-
લતાને સાગરોએ ખારા ઊરસમાં વચ્ચેનાથી સંતાપેલી
નેહને નેમણે (શ્રી હીરસુરિ મહારાજ) વિજયપક્ષરૂપીમંડપ
ઉપર આરૂઢ કરીને એ કલ્પલતાને એવી પ્રૌઢ કરી કે નેમ
જગત સંતુષ્ટ થઈને તેને ક્ષોથી સેવે છે.’

શ્રી યશોવિજય ગ્રન્થમાલા તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલી
‘ઐતિહાસિક સંજ્ઞાયમાલા’ ભા. ૧, પૃ. ૧૭,
વિજયદેવસૂરિજીના પ્રબંધમાં લખ્યું છે કે—

“તેઓ (વિ. દેવસૂરિ) સાગર પક્ષવાળાઓને એક
વખતે ખુદ્ધખુદ્ધા મળી ગયા હતા. ”

પૃ. ૧૯, વિજયઆણંદસૂરિ પ્રબંધમાં લખ્યું છે કે—
“આચાર્ય વિજયદેવસૂરિ સાગરના પક્ષમાં ભળી જવાથી
સૌમવિજય ઉપાધ્યાય વિગેરે સમુદાયે મળીને બીજા આચાર્ય
વિજયતિલકસૂરિને સ્થાપન કર્યો હતા. ”

જૈન શાસનના વર્તમાન આચાર્યાદિ મુનિરાજો આ
બધું વિચારે અને વિપરીત પક્ષ છોડી દઈ શ્રી સંઘમાં
સુલેહ શાંતિ તથા સંપન્ના સૂર્યનો ઉદ્ગમ કરે. શાસનદેવ
સૌને સન્મતિ આપે, એ જ અર્થના. તા. ૨-૫-૪૦

परिशिष्ट २ शुं

(अ) आ. श्री आनन्दसागरल्लना गुरु

मु. श्रीजवेरसागरल्लना पत्र.

(पं. श्री इत्याणुविजयल्लत श्री "पर्वतिथियथा

संभट्ट "भांभी, पृ. ४०-४१-४२-४३)

" श्री जवेरसागरल्लनु हेतुभील—

श्री उदयपुरसे श्री सकलसंघ जैनधर्मी को जाहिर करवा मे आता है कि श्री तपगच्छ के संवंगी साधुजी महाराज श्री जवाहीरसागरजी पोप शुदी पंचमी के दीन यहां पकार्या है. व्याख्यान में श्री उवाइसूनी टीका वांची ते सुणकर संघ बहुत आनन्द पास्या और घणा जीव धर्म में द्रढ हुआ । अट्टार महोदयवदिक होने से जैनधर्म की घणी उन्नति हुई । बाद जेठ मास में श्री पाली १, रामपुरा २, पंचपहाड ३, लुणावाडा ४, गोधरा ५ घगेरह कीतनाक गामोंका संघकी तरफसे चौमासा की विनति छति पिण यहां के संघे बहुत अरज करके चौमासा यहां करवाया है । यहां दो ठिकाने व्याख्यान वंचता है । एक ता मुनी जवाहीरसागरजी श्री आचारांग-सूत्र निर्युक्ति टीका समेत वांचते हैं । आवक-आविका घगेरह आनंद सहित सुनने को रोजीना आता है, तेथी श्री धर्मकी वृद्धि होती है । दुजा श्री तपगच्छके श्रीपूज्यजी महाराजश्री विजयधरणेंद्रसूरिजीकुं श्री संघने चौमासो यहां करवायो है । वां श्री पञ्चवणासूत्र वंचाता है । एक दिन आवकोए मुनी जवेरसागरजीने पुछा की अब के श्री पर्युपण में सुदी २ दुटी है सो एकम दुज

भेली करणी के कोइका केहेणा बारस तेरस भेली करणी का हे धो करणी ? इसका उत्तर इस माफक दिया कि श्री रत्नशेखरसुरिद्वृत आनन्दविधिकौमुदी अपरनाम आनन्द विधि ग्रंथमें कह्यो छै कि प्रथम मनुष्यभवादिक सामग्री पामी निरतर धर्मकरणी करयो, निरतर न बने तेने तिथि के दिने धर्मकरणी करयो ।

यदुक्त—जइ सव्वेसु दिने(ने)सुं, पाजह किरिअ तओ हवइ जद(द्व) । जय(इ) पुण तहा न सकह तह विहु पालिअ पण्यदिण ॥ १ ॥ एक पखवाडा में तिथि छ होवे—यदुक्त—यि(धी)या पचमी अष्ट(द्व)मी ग्यारसी (पगारसी) चौ(चड)दसि(दसि) पण तिहीउ(आ) । एजाआ सुह (य) तिहीउ(आ) गोअमगणहारिणा भणिआ ॥ १॥ एव पचपधी पूर्णिमामाघास्याभ्या सह पदपधी च प्रति पक्षमुत्कृष्ट. स्यात् । तिथि पिण जे प्रभाते पचखाण घेलाए उदियात होवे सो लेणी, यदुक्त—तिथि (धी) अ प्रात प्रत्यास्थानघेलाया य स्यात् सप्रमाण सूर्यो द्यानुसारेणैव लोके पि दिवसादिव्यवहारात्, आहु अपि—आउममासी(सि) अ वरिसे पखी(विर) अ पंच द्दमीसु नायव्या । ताउ(ओ) तिहीउ आसि उदेई सु(सु)रा न अणा(णा)ओ ॥ १ ॥ पुआ पञ्चकखान पडि कमण तह य नियमगहण च । जीए उदेई सु(सु)रा तीइ ती(ति)हीए उ कायव्व ॥ २ ॥ जो तिथिनो क्षय होवे तो पूर्वतिथि, अ करणी जो वृद्धि होवे तो उत्तर तिथि लेणी, यदुक्त—क्षयेपूर्वा तिथि कार्या वृद्धौ कार्या तयोत्तरा । श्री चौरहाननिघाण कार्य लोकानुगैरिह

॥ १ ॥ जो उदीयात तिथि को छोड़कर आगे पीछे तिथि करे तो तीर्थकर की आणानो मंग १, अनवस्था पटले मंज्जादानो मंग २, मिथ्यात्व पटले समकितनो नाश ३, विराधक ४ ए चार दुषण होवे । यदुक्तं-वद-यमि आ तिहि(ही) सा पमाणमिभारि(री)इ किरमा-शीए । आणाभंगणवस्थमिच्छत्तविराहणं पावे ॥ १ ॥ और श्री हीरप्रश्न में पिण कहा है कि-जो पर्युपण का पिछला चार दिवस में तिथि का क्षय आवे तो चतु-र्दशीथी कल्पसूत्र वांचना, जो वृद्धि आवे तो एकमथी वांचना । एथी पीण मालम हुवा की जेम तिथि की हानिवृद्धि आवे ते तेमज करणी, वास्ते अग के पर्यु-पण में एकम दुज भेली करणी । वद ११ शनिघारेप्रारंभ, वद १४ मंगलघारे पाखी तथा कल्पसूत्र की वांचना, पिण सोमघारे पाखी करवी नहि । वदी ३० अमाव-स्याए जन्मोद्धवः, शुव ४ शनिघारे संवत्सरी करणी । कोइ कहै छै कि बडा कल्पकी छट्टकी तपस्या दूटे तथा संवत्सरी पहिला पांचमे दिवसे पाखी करणी वास्ते पञ्चुपणका पिछला चार दिवस में तिथिको हानि-वृद्धि आवे तो बारस तेरस भेगा करां छां वा दो तेरश करां छां । इस का उत्तर के ये बात कोइ शास्त्र में लीखी नथी, और चोवीसकी सालमें दूज दूटी, तीसकी सालमें दो चौथ हुई, ते चखतें श्री अमदावाद चगेरेह प्राये सर्व शहरमें साधु साध्वी आषक आधिकार्ये बारस तेरस भेली वा दो तेरशां करी नहि. कोई गच्छमें मतमें

દરસનમેં શાસ્ત્રમેં નહિ હૈ કિ સુદ કી તિથિ ઘડ મેં
ને ઘડ કી તિથિ સુદમેં હામિ વૃદ્ધિ કરણો । કિં ઘડુના ?
આત્માર્થીકો તો હઠ છોડકર શાસ્ત્રોક્ત ધર્મકરણી કર કે
આરાધકુ હોના ચાહિય. x x x (હેડબીલ પેજ ૧-૨)”

(બ) વર્તમાન તિથિચર્યામાં વિપરીત માન્યતાનો
ભોગ ખની વિપરીત પ્રચાર કરતા આ. મ. શ્રી
વિજયનીતિસૂરિજીની સં. ૧૬૮૬ માં કેટલીક
આગમોત્કલ મનનીય.

બહેરાતો

(આ. મ. શ્રી વિજયનીતિસૂરિજીની આશાથી
તેમના શિષ્ય ઉ. શ્રી કથાવિજયજીની લખેલી “ પર્યુષણ
પર્વની તિથિનો વિચાર અને સંવચ્છરીનો નિર્ણય ”
નામની ચોપડીમાંથી)

સંવત્સરી પછી સિત્તેર દિવસે ચોમાસી—

“ વર્ષના પચાસ દિવસ વ્યતીત થયા પછી અને સિત્તેર
દિવસ બાકી રહે ત્યારે બાદરવા સુદિ ૫ ના દિવસે અને
કાલિકાચાર્પના સમયથી બાદરવા સુદિ ૪ ના દિવસે સાધુઓ ને
દેવતાં હોમ ત્યાં ચોમાસું પૂર્ણ થતાં સુધી પર્યુષણા સર્વ
પ્રકારે રચિત કરે એવી રાત્રની મર્યાદા છે. ” (પ. ૨)

સં. ૧૬૯૭ માં કાર્તિક સુદ પહેલી પુનમ ગુરુવારે
ચોમાસી ચોદશ કરનારને સિત્તેર દિવસે ચોમાસી
નહિ આવે.

લૌકિક પંચાંગ અનુસાર કરાતો તિથિનિર્ણય—

“ આ પર્વતિથિઓનો નિર્ણય પૂર્વે જન પંચાંગને અનુ-

સરી કરવામાં આવતો હતો પરંતુ તેનો આશ્નાય વિચ્છિન્ન ગયો છે, તેથી અત્યારે આપણે પર્વતિથિઓ વિગેરેનો નિર્ણય બ્રાહ્મણોના પંચાંગને અનુસારે કરવો પડે છે, અને તે આગત હમણાં કેટલાક સમયથી પંડિત શ્રીધર શીવલાલના જ્ઞેષ્ઠપુત્રી પંચાંગનો નિર્ણય આપણે માન્ય રાખીએ છીએ. ” (પૃ. ૨)

સં. ૧૯૯૭ માં પં. શ્રીધર શીવલાલના પંચાંગમાં કાર્તિક સુદ પુનમની વૃદ્ધિ છે, માટે તે જ માન્ય રાખવી જોઈએ. તેને બદલે તેરસની વૃદ્ધિ માનવી તે કલ્પિત છે, અને જૈન પંચાંગોના નામે તકરાર કરવી તે જોઈએ છે.

ક્ષીણતિથિની પૂર્વમાં અને વૃદ્ધ તિથિની ઉત્તરમાં કરાતી આરાધનાનો નિર્ણય—

“ક્ષયે પૂર્વા તિથિઃ કાર્યા, વૃદ્ધી કાર્યા તથોત્તરા” — પર્વતિથિનો ક્ષય હોય તો પૂર્વની તિથિ કરવી અને વૃદ્ધિ હોય તો પછીની તિથિ કરવી, એટલે જ્યારે તિથિની હાનિ કે વૃદ્ધિ હોય ત્યારે ઉપરના નિર્ણયને અનુસરી તિથિ સંબંધી ધર્મક્રત્યો કરવાં, એટલે પર્વતિથિનો ક્ષય હોય તો પૂર્વની તિથિએ તે પર્વ સંબંધી બધાં ક્રત્યો કરવાં અને વૃદ્ધિ હોય તો પછીની તિથિએ કરવાં. ” (પૃ. ૩)

આ વાસ્તવિક નિર્ણય પ્રમાણે આજે ક્ષયને બદલે ક્ષય અને વૃદ્ધિને બદલે વૃદ્ધિ કલ્પિત કરનારાઓએ હવે અટકી જવું જોઈએ.

ઉદયતિથિની આરાધનાનો નિર્ણય—

બીજો તિથિ સંબંધે નિર્ણય એ છે કે સૂર્યોદય સાથે જે તિથિ હોય તે તિથિ પ્રમાણભૂત ગણાય છે. ” (પૃ. ૩)

દરસનમેં શાસ્ત્રમેં નહિ હૈ કિ સુદ કી તિથિ વદ મેં
ને વદ કી તિથિ સુદમેં હાનિ વૃદ્ધિ કરણી । કિં વહુના ?
આત્માર્થીકો તો હઠ છોડકર શાસ્ત્રોક્ત ધર્મકરણી કર કે
આરાધક હોના ચાહિય. x x x (હેડબીલ પેજ ૧-૨) ”

(બ) વર્તમાન તિથિચર્યામાં વિપરીત માન્યતાનો
ભોગ બની વિપરીત પ્રચાર કરતા આ મ. શ્રી
વિજયનીતિસૂરિજીની સં. ૧૬૮૯ માં કેટલીક
આગમોત્કૃષ્ટ મનનીય.

જાહેરાતો

(આ. મ. શ્રી વિજયનીતિસૂરિજીની આશાથી
તેમના શિષ્ય ઉ. શ્રી દયાવિજયજીની લખેલી “ પર્યુષણ
પર્વની તિથિનો વિચાર અને સંવચ્છરીનો નિર્ણય ”
નામની ચોપડીમાંથી)

સંવત્સરી પછી સિત્તેર દિવસે ચોમાસી—

“ વર્ષના પચાસ દિવસ વ્યતીત થયા પછી અને સિત્તેર
દિવસ બાકી રહે ત્યારે બાદરવા સુદિ ૫ ના દિવસે અને
કાલિકાચાર્યના સમયથી બાદરવા સુદિ ૪ ના દિવસે સાધુઓ જે
ક્ષેત્રમાં હોય ત્યાં ચોમાસુ પૂર્ણ થતાં સુધી પર્યુષણ સર્વ
પ્રકારે સ્થિતિ કરે એવી રાજની મર્યાદા છે. ” (પૃ. ૨)

સં. ૧૯૯૭ માં કાર્તિક સુદ પહેલી પુનમ શુરવારે
ચોમાસી ચૌદશ કરનારને સિત્તેર દિવસે ચોમાસી
નહિ આવે.

લૌકિક પંચાંગ અનુસાર કરાતો તિથિનિર્ણય—

“ આ પર્વતિથિઓનો નિર્ણય પૂર્વે જૈન પંચામને અનુ-

શા આધારથી કરી શકાય? સં. ૧૬૯૭ માં કાર્તિક સુદ ચૌદશ ઉદયતિથિ છે, તે છોડીને પહેલી પુનમ ગુરુવારે ચોમાસી કરવી શાસ્ત્રાજ્ઞા વિરુદ્ધ છે, એમ ચોખ્ખું સમજાય છે.

‘અમે આ વિચારો કેમ બહાર પાડ્યા?’

“આચાર્ય શ્રી સાગરાનન્દસુરિજીએ તેમના શિષ્ય કીર્ત્તિ-માગરજી દ્વારા ત્રીજનો કાય કહાપી તે દિવસે મંવચરી કરવા મળે પોતાનો નિર્ણય બહાર પાડ્યો તેથી અમને પણ શ્રીમાન આચાર્યશ્રી વિજયનીતિસુરિજીની આજ્ઞાથી ઉપરના વિચારો તથા ઉપરના પત્રો બહાર પાડવા વિચાર થયો છે.” (પ ૮૧)

BHAVAN'S LIBRARY
BOMBAY-400 007.

N B—This book is issued only for one week till _____
This book should be returned within a fortnight
from the date last marked below.

Date-*	Date	Date